

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AXEL H. PEDERSEN

AF BALLERUP-
MÅLØV
HISTORIE

1973

I KOMMISSION: JURISTFORBUNDETS FORLAG

AF BALLERUP-MÅLØV HISTORIE

AXEL H. PEDERSEN

AF BALLERUP-
MÅLØV
HISTORIE

2. UDGAVE

1973

I KOMMISSION: JURISTFORBUNDETS FORLAG

AXEL H. PEDERSEN

BYGGERIETS RETLIGE OG ØKONOMISKE ORGANISATION

1946. 6. reviderede udg. 1965.

Norsk udg. ved *Olav Tendeland*. Oslo. 1956.

Finsk udg. ved *Mauri Hakapää* og *Eero Routamo*.

Helsingfors. 1958.

Svensk udg. ved *Alvar Nelson*. Århus-Uppsala. 1960.

INDLEDNING TIL ADVOKATGERNINGEN I

1951. 2. omarbejdede udg. 1962.

ENTREPRISE. BYGGE- OG ANLÆGSARBEJDER

1952. (Udsolgt).

INDLEDNING TIL ADVOKATGERNINGEN II

1953. 2. udvidede og omarbejdede udg. 1963.

REFUSIONSOPGØRELSER VED EJENDOMSKØB

1954. 3. omarbejdede og reviderede udg. 1965.

LICITATION

1955. (Udsolgt).

C. B. HENRIQUES. EN RETTENS TJENER

1956. 4. reviderede udg. 1967.

SAGFØRERSALÆRER

En håndbog. 1958. (Udsolgt).

ENTREPRENØRTRANSPORTER

1959. (Udsolgt).

STREJFLYS OVER ADVOKATSTANDENS UNDERSTØTTELSESVIRKSOMHED

1961. (Udsolgt).

BIRKETING I GL. KØBENHAVNS AMT 1521-1965

1.-2. oplag 1968.

DET DANSKE ADVOKATSAMFUND 1919-1969

1969.

Indhold

Den gejstlige personalhistorie	13
Sagn og tradition	37
En fløj af en altertavle, som herredsfoged Aage Pedersen skænkede Ballerup kirke på Chr. IVs tid, findes på Nationalmuseet	63
Byhorn i Egnsmuseet	71
Ryttergården i Pederstrup	78
Rytterskolerne i Ballerup og Måløv	84
Oldtidshøje – fredede, forstyrrede, forsvundne	87
Hofkandestøber Arendal Høy solgte i 1886 den gamle dåbskande i Ballerup kirke til Nordiska Museet i Stockholm	92
Folkeliv og festskikke	94
Kommunalforvaltningen	112
Kommunens byvåben	132
En foregangsmand i Skovlunde – Lærer Jens Jørgensen (1787–1875)	137
Modersmålets flittige forsker	144
Smørum herreds lokalhistoriker	153
En pioner i landsbyens udvikling	158
En landsbyens søn „Maslæga“	165

Gadekæret og „Ryttergården“ i Pederstrup.

Fot. Erik Petersen (1945)

*Står dit hus i byens række,
har bag bondegård du ly,
I er begge
borger af den samme by.*

Sofus Dahl

„Af Ballerup-Måløv Historie“ er sat med
Linotype Baskerville og trykt hos
Andelsbogtrykkeriet i Odense.
ISBN 87 574 2420 9

Forord til 1. udgave (1945)

Denne lille bog indeholder på begrænsede områder små, beskedne bidrag til Ballerup-Måløv historie, blot nogle tværsnit af kommunens historie og nogle få profiler af kendte borgere, som gjorde en indsats, hver på sit felt.

Som grundlag er i det væsentlige benyttet en række artikler og mindre afhandlinger, som jeg har skrevet forskellige steder i årenes løb, mest i studentertiden, og som jeg har samarbejdet i nogle af de aftener, hvor forholdene tvang os til at trække mørkelægningsgardinerne ned. „Af Ballerup-Måløv Historie“ rummer derfor ikke meget nyt stof, men det foreliggende materiale er for størstedelen suppleret og bearbejdet.

Det havde været nærliggende at medtage et afsnit om kirkerne i Ballerup og Måløv, navnlig efter at de usædvanlig skønne og historisk værdifulde kalkmalerier fra o. 1200–1225 nu er fremdraget i Måløv kirke. Dette har jeg dog undladt, fordi Nationalmuseets store værk „Danmarks Kirker“ for tiden udgiver et bind om kirkerne i Københavns amt. Derimod er præsterækken ved Ballerup og Måløv kirker medtaget, idet Nationalmuseets arbejde ikke gør rede for den gejstlige personalhistorie.

København, den 5. maj 1945.

Axel H. Pedersen.

Forord til 2. udgave (1973)

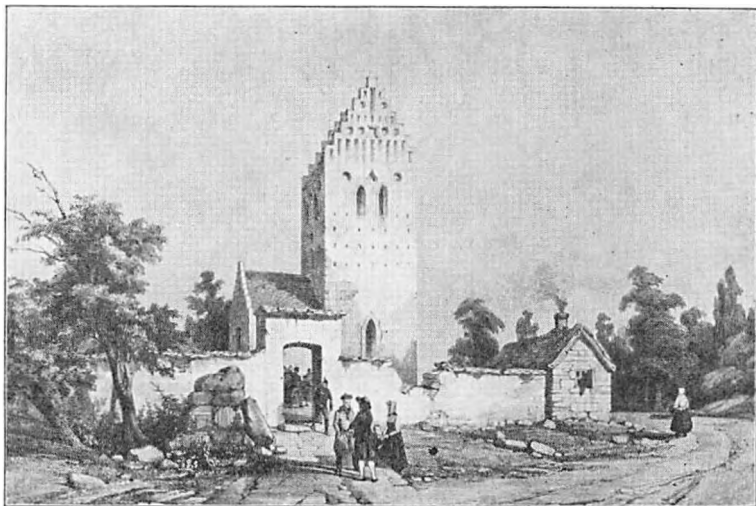
I denne udgave er tilføjet to nye afsnit: »Ryttergården i Pederstrup“ og »Rytterskolerne i Ballerup og Måløv“.

De forskellige afsnit er så vidt muligt suppleret og ført ajour.

Sofus Dahls hyldestdigt til Ballerup, som han skrev i 1946, bringes som afslutning. „Gamle By“ kunne også stå som indledning.

5. maj 1972

Axel H. Pedersen

*Ballerup kirke 1839.
Litografi af Auguste Mayer.*

Den franske konge Louis-Philippe gav i 1839 den krigslystne og urolige franske fantasi noget at beskæftige sig med, hvorfor han udrustede en videnskabelig ekspedition, som om bord på korvetten „La Recherche“ fik til opgave at undersøge de tre nordiske lande. Ekspeditionen lededes af Poul Gaimard og blandt ekspeditionens medlemmer var foruden svenske og norske videnskabsmænd også den danske zoolog Henrik Krøyer og botanikeren Jens Vahl. Blandt kunstnerne var den fortræffelige landskabsmaler Auguste Mayer, som i det store værk, der senere udkom om ekspeditionens resultater, også afbildede en del danske landskaber, slotte og kirker. Her imellem er litografiet af Ballerup kirke fra 1839. Det maleriske billede, hvor man forgæves leder efter den danske kolorit, bærer trods al korrekthed et fremmedartet præg over det hele sceneri. Det gengiver det gamle sengotiske våbenhus på kirkens nordside, som blev nedrevet under tilbygningen af sideskibet efter professor Herholds tegninger i 1885–86. Kirkemuren er ligeledes nedrevet, idet kirkegården o. 1870 er blevet udvidet med et stykke af den foran liggende gadejord. Det lille hus i forbindelse med kirkemuren var degnestavnen.

Erling Steensgaard har omtalt ekspeditionen i en artikel „Da Frankrig opdagede Danmark. Tekst og Billeder fra Paul Gaimards Ekspedition med Korvetten „La Recherche“, i „Hus og Hjem“ 27/8 1925. Arbejdsmand Wilhelm Nielsen gav bladet til min fader: „Din søn interesserer sig for byens historie. Tror du, at han har set denne artikel om kirken?“

En kopi af Auguste Mayers litografi er ophængt i kirken og enkelte eksemplarer findes i privateje.

Den gejstlige personalhistorie

Før reformationen

Ballerup og Måløv kirker har i middelalderen formentlig været henlagt under Vor Frue kirke i København, hvortil der var knyttet et kollegialkapitel, som var oprettet af biskop Peder Sunesøn, Absalons efterfølger på bispestolen i Roskilde.

Kollegialkapitlet bestod af en række kanniker, gejstlige rådsherrer. Dets økonomiske grundlag var besiddelsen af fast ejendom i by og på land. Hele byer blev annekeret, og til en række af dem hørte en landsbykirke. Forskellige kirker i København og omegn kom på denne måde under Vor Frue kirke, således at en af kannikerne nød indtægterne af kirken og præsteembedet, imod at kanniken lønnede en vikar til at udføre de kirkelige handlinger. I 1313 var Amager, Brønshøj og Rødovre kirker lagt under Vor Frue kirke, senere tillægges også Lyngby, Gentofte, Gladsaxe, Ballerup, Herstedvester, Birkerød, Asminderød og flere andre. Det vides ikke, fra hvilket tidspunkt Ballerup og Måløv kirker har hørt under Vor Frue kirke, der iøvrigt hele middelalderen igennem var underlagt biskoppen og domkapitlet i Roskilde. Det vides heller ikke, om Ballerup og Måløv kirker blev henlagt til Vor Frue kirke på samme tid. Den første skriftlige efterretning om Ballerup findes i et brev dateret Roskilde 4.5.1309, fra biskoppen *Oluf*, der bekendtgør, at han med domkapitlets samtykke (*ex consensu capituli nostri*) tillader, at der årligt i domkirken holdes anniversarium (sjælemesse) for kanniken (*cannonicus noster*) Asger Simplex for to mark af indtægterne af det gods i Ballerup, som Asger overdrog domkirkens bygningsfond (*fabrica*).

Kollegialkapitlet ved Vor Frue kirke bestod oprindeligt af 6 kapitelbrødre, men i 1422 fandtes der 13 kanniker, og allerede på dette tidspunkt har Ballerup og Måløv kirker formentlig hørt under Vor Frue kirke. Måløv by tilhørte på denne tid Roskilde bispestol. Det fremgår af fortegnelsen over bispestolens jordegods, at væbneren Erik Nielsøn til Hørsholm, der døde 1378, ved sit testamente havde givet betydeligt gods til grundlæggelse af et vikarie (*Sc. Nicolai alter*) i Roskilde domkirke, heriblandt byen Måløv. Indtil 1561 ejede Roskilde domkirke 11 gårde i Måløv, hvilket var hele Måløv by med undtagelse af kirkens

gård og anneksgården, som i tidens løb også var blevet henlagt under Vor Frue kirke.

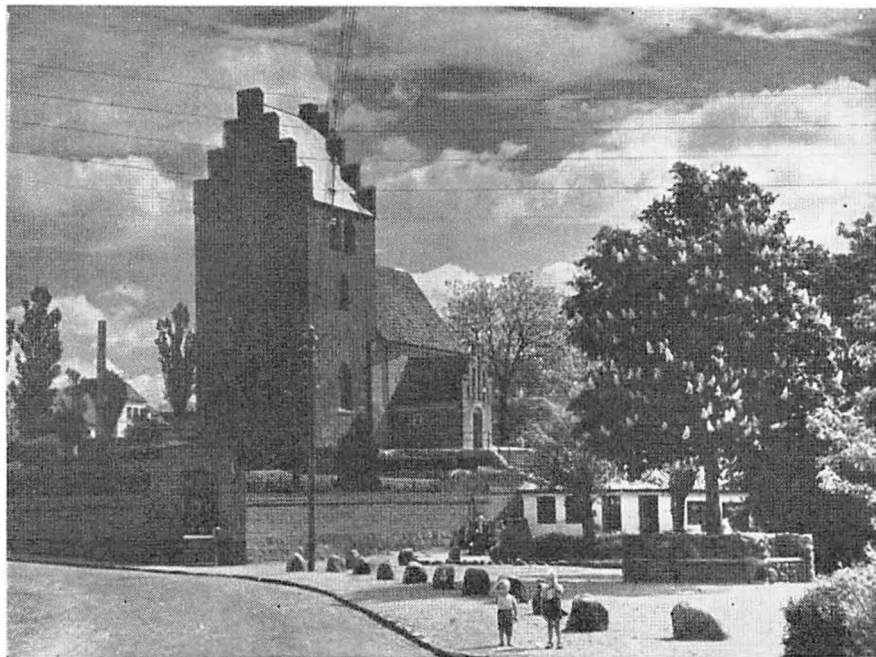
Kollegialkapitlet nød også indtægterne af store gaver, som var skænket domkirken af forskellige stormænd til bod for deres sjæl. Det var den katolske kirkes tid. De timelige straffe, som man ikke havde gjort bod for i livet, måtte sones i skærsilden, hvor opholdet kunne forkortes ved hjælp af sjælemesser. Til sjælemesserne var der knyttet en årtid eller begængelse (anniversarium), d. v. s. en særlig højtidelighed på dødsdagen. Særligt rige byggede et kapel til kirken eller oprettede et sidealter i den, men gaven til domkirken skulle da være tilstrækkelig til at underholde en kapellan eller en alterpræst. I testamenter og gavebreve stiftede man „Messer til evig Tid“, eller man grundlagde „et evigt Vikariedømme“, således at der læstes sjælemesser for at lette sjælene vandringen gennem skærsildens pine.

Gennem fortegnelserne over sådanne altre og de dertil knyttede kanniker og vikarer findes de første præster, som var knyttet til Ballerup og Måløv kirker, idet disse, som var inddraget under Vor Frue kirke, måtte afgive de væsentligste dele af de kirkelige indtægter til en kannik, der betalte en kapellan for at varetage de kirkelige handlinger i sognene.

1. Den første præst, der kendes, er *Olauus Johannis*, som omtales i en fortegnelse over de evige vikarer fra omkring 1440–1450. Heri er han betegnet som „D. Olauus Johannis de Balderupæ“, d. v. s. Hr. Olav Johannes fra Ballerup.

2. *Nicolaj de Balrop* (dominus Nicolai de Balrop) omtales i forbindelse med de årtider (sjælemesser), som de evige vikarer havde at holde.

Det er formentlig ham, som er nævnt i en indskrift under et af kalkmalerierne, den hellige Jørgens kamp med dragen. Ved restaureringen af kalkmalerierne i 1885–86 fandt man under fremstillingen af den hellige Jørgens kamp med dragen på skjoldbuens kant slutningen af en minuskelindskrift: „[unacum] testudine a d(omi)no Nicolao Joh(ann)is p(res)b(ite)ro huj(us) eccle(sie) S(anc)ti Iacobi“, d. v. s. „sammen med Hvælvingen af Hr. Niels Jensen, Præst ved denne Sanct Jakobs Kirke“. Da fortegnelsen af disse årtider hidrører fra tiden omkring 1440–1450, har inskriptionen også værdi ved at vise, at overhvælvingen af kirken og udførelsen af kalkmalerierne er sket på denne tid, under Erik af

Måløv kirke.

fot. Erik Petersen 1945

Pommern. Denne tidsfæstelse er man iøvrigt allerede tidligere kommet til på grundlag af dragterne i dekorationerne og den anvendte teknik.

3. *Jens Unger* var præst i Ballerup 1453, da han tilskødede præsten i Slangerup Mikkil Esbernsen „en Gaard og Grund norden vest for Sanct Peters Kirke i København“. *Jens Ungers* testamente er oprettet 26.5.1477, hvorved han tillagde gejstlige stiftelser i København store gaver. Han var død før 1481, da der på dette tidspunkt førtes en hæftig retstrætte mellem en bekendt offentlig notar Peder Unger og vikarerne ved Vor Frue kirke om en forbog (brevarium), som Peder Unger påstod, at vikarerne havde borttaget, efter at de havde benyttet den til at berette hans afdøde broder, hr. *Jens Unger*, perp. vikarius i Vor Frue kirke og præst i Ballerup kirke, hvem bogen havde tilhørt. Ærkebispens i Lund udnævnte dr. Tileman Schlect, professor ved universitetet, og *Christiern Pedersen*, decret. doctor, til at afsige dom i striden; men endskønt Peder Unger leverede flere skarpe juridiske indlæg i sagen, må dom-

men dog være faldet ud til vikariernes fordel, thi i et brev af 3. marts 1483 beder biskop Oluf Mortensen i Roskilde vikarierne ved Frue kirke om at låne eller leje hr. Peder, sognepræst i Lyngby, hr. Jens Ungers forbog, „som I nu i Være have“. Hr. Peder havde nemlig begyndt at udskrive en forbog efter Jens Ungers eksemplar og „kunde nu ej lempelig fuldkomme hende, med mindre end han fik den samme Bog at skrive efter“.

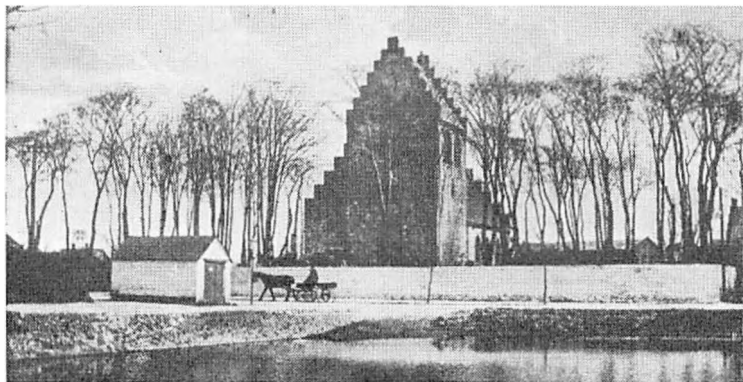
Han udvalgte sig gravplads foran hovedalteret i Sct. Peders kirke.

4. *Mattis Mattsøn* nævnes i 1493 som den første vikar ved „De hellige 24 Oldefædres Alter“, hvortil han selv skænkede en gård på Nørregade, som han havde arvet i 1504. Dette angives i et brev af 8. juni 1517, hvori Karine Jensdatter gør vitterligt, at „hun skøder og giver Gaarden efter sin kjære Broder Hr. Mattis udi Ballerup yderste Villie og Begjæring, og paa det Guds Tjeneste kan des ydermere forbedres og opholdes udi den hellige Kirke, den alsommægtigste Gud, hans benedide Moder Jomfru Maria og alle Guds Helgen kunde loves og æres“, mod at vicar. perp. til bemeldte alter skal holde „en læsen Messe af de hellige Trefoldighed hver Mandag til evig Tid med en Collecta pro sacerdote“.

5. *Poul Jensen* nævnes i 1504 i et skøde, hvori Mattis Mattsøn af Poul Jensen, „som nu er i Ballerup, Torsten Jepsen, Skræder og Jens Hansen, Skomager, Borgere i København, fik Skøde paa al deres Ejendom og Rettighed, som de havde arvet og købt udi en Gaard paa Nørregade“. Det er formentlig denne gård, som Mattis Mattsøn på sin dødsseng skænkede til „De hellige 24 Oldefædres Alter“ i Vor Frue kirke. Dette fandtes på nørre side i tårnet og var stiftet 1483 af kanniken Hans Clausen Haniin.

Efter reformationen

Roskilde Domkirke ejede på reformationstiden 11 gårde i Måløv, medens to andre gårde i byen, kirkens gård og „Annexgården“, hørte under Vor Frue kirke. Foruden en gård i Måløv ejede Måløv kirke også en gård i Smørumnedre, der senere kom under „Edelgave“. Efter reformationen kom kronen i besiddelse af hele Måløv by med undtagelse af „Annexgården“, der nu blev lagt under præsteembedet i Ballerup. Den 20.5.1561 kom kronen i besiddelse af de 11 gårde og fik samtidig ejendomsretten over Måløv kirke og denne kirkes gård, der indtil da havde

Ballerup kirke o. 1910.
Til venstre det gamle sprøjtehus.

tilhørt Vor Frue kirke. Roskilde bispestols len ejede i middelalderen hele byen Ballerup og vistnok også sognet.

Ballerup kirke var henlagt under Vor Frue kirke, formentlig fra omkring 1400. Efter billedstormen på kirken 3. juledag 1530, hvor alle kirkens helgenbilleder blev væltet, sønderhugget med økser, „bespyttet, tildelt næsestyvere og bespottet“, en ophidselse fra den lutheranske by, som først blev standset om aftenen ved Hans Tavsens personlige indgriben, var kirken meget forarmet. Hertil kom, at de underlagte sognekirker løsrev sig. På dette tidspunkt er Ballerup kirke muligvis allerede kommet i kronens besiddelse. Det vides, at kronen ejede tienden i 1566, og i 1621 havde kronen jus patronatus. Kronen ejede kirken indtil 1678. Efter fredsslutningen i 1660 måtte kronen tilfredsstille sine kreditorer ved at pantsætte jordegods, der som oftest senere blev tilskødet panthaverne. Ballerup kirke gik over i privat eje 1678. Jus patronatus over Ballerup kirke tilligemed retten til at oppebære kirkens tiende og herligheden over præstegården og degnekaldet blev ved skøde af 28.3.1678 overdraget til ober-jægermester Vincentz Joachim von Hahn til Jægerspris. Alexander Hahn overdrog derefter den 26.9.1702 ejendomsretten til Peter Svendi på Husumgaard over jus vocandi til Måløv kirke, jus patronatus til Ballerup kirke, „saavidt som ikke strider mod Loven, Kirken og dens Tiende, som efter Jordebogen er takseret“. Købesummen var 16.000 Rdl. Johanne Cathrine Salig Peter Svendi (med justitsråd Christian Scavenius som lavværge) udstedte skøde 12.6.1715 til Jacob Einsperg, forpagter på Knapstrup. Kristine Stæhr, afgangne Jacob Einspergs, solgte den 13.6.1736 kirken til Hans

Heinrich Ermandiger, Kgl. Maj. Regimentsquarttermester og Advocat ved Højesteret. Dette skøde omfattede „jus patronatus til Ballerup Kirke og til fornævnte følger og jus vocandi til Annexet, som er Maa-løv, saa at begge Kircherne betjenes af den Præst og Degn, som Patronen til Balderup kalder“. Den private ejendomsret ophørte 1738, da kronen påny erhvervede kirken ved skøde af 16.6.1738 fra Hans Heinrich Ermandiger. Kirken overgik til selveje 1.10.1934.

På grund af det store jordtilliggende blev Ballerup-Måløv sognekald tidligere kaldt for „det lille Bispedømme“. Kaldet gav efter tidens forhold store indtægter. I 1913 blev sognekaldet sat i 1. lønningsklasse.

Skovlunde sogn blev udskilt ved kgl. resolution af 15.7.1961. Sognepræst: Aage Sørensen. En ny kirkebygning blev fuldført 23.5.1972.

GRUNDSTENS BREV

År 1969, den 20. december nedlagdes grundsten til
Skovlunde sogns første kirkebygning.

- 1249 nævnes *Scowerlund* og omkr. 1370 *Skowtorp* som betegnelse for landsbybebyggelse i det ryddede skovland, som af Arilds tid havde dækket egnen fra Roskilde fjord til Øresund. Lokalt hørte i kirkelig henseende under Ballerup-Måløv pastorat, og beboerne søgte *Sct. Jacobs kirken* i Ballerup.
- 1795 udskiftes gårdene i bondebyen Skovlunde. Landsbyen vågner.
- 1879 åbnes jernbanen København-Frederikssund med trinbræt ved Skovlunde torvevej. Spiren til egnsudviklingen er lagt.
- 1949 indvies S-banen København-Ballerup. Udviklingen bliver storstadspræget med stærk byggeaktivitet. Folketallet vokser.
- 1952 ønsket om egen kirke i eget sogn omsættes i handling. På initiativ af sognepræsten i Ballerup-Måløv sogne, *Jørgen A. Ruuger*, igangsættes *Skovlunde kirkesag*, og 7. maj oprettes en *kirkekomité* med det formål at fremme sagen og indsamle midler til opførelse af en sognekirke.
- 1957 14. oktober skænker *Ballerup-Måløv kommunalbestyrelse* énstemmigt en grund ved Lundebjerggårdsvej til formålet.
- 1959 20. december indvies en midlertidig „vandrekirke“ af træ, tegnet af arkitekt *Holger Jensen* og udlånt af *Københavns Kirkefond*.
- 1961 efter indstilling af *Ballerup Sogns Menighedsråd* tilkendegiver *Kirkeministeriet* ved kgl. resolution af 15. juli, at der oprettes et selvstændigt *Skovlunde sogn*. I november s. å. vælges et menighedsråd på 12 medlemmer med antikvarboghandler *K. V. Bloch* som formand. Pastor *Aage Sørensen* ansættes som sognepræst.
- 1968 meddeler *Kirkeministeriet* i skr. af 28. juni godkendelse af opførelse af en kirkebygning til rent kirkelige funktioner på den af kommunen skænkede byggegrund, matr. nr. 11 ac Skovlunde by og sogn i henhold til tegninger og beskrivelser udarbejdet af arkitekt, m. a. a. *Aage Porsbo* og rådgivende civilingeniør *Esben Kirkegaard*.

1969 den 14. maj tager borgmester *Kaj H. Burchardt* det første spadestik til grundudgravningen. 17 års arbejde og kamp for kirkesagens løsning sætter frugt: kirkebyggeriet er en kendsgerning. Finansieringen muliggøres ved et lån på 2 millioner hos Sparekassen *Sjælland* og ved udskrivning over ligningen til kirkeskat i henhold til lov nr. 165 af 11/5 1966, samt ved de af kirkekomiteen indsamlede midler og modtagne gaver ca. 378.000 kr.

Ved byggeriet medvirker følgende håndværker- og leverandørfirmaer:

murermester & betonentreprenør: *Emil O. Larsen*

tømrer- & snedkermester: *ERA Trækonstruktion*

blikkenslagermester: *Poul Sejr Nielsen*

(varme og sanitet)

aut. el-installatør: *Ebbe Ankjærgaard*

glarmester: *Niels O. Henriksen*

gulvbelægning: *E. M. Meyers Eftf.*

ventilation: *A/S Bahco*

Juridisk rådgiver og administrator:

advokat, landsretssagfører *Knud Gormsen* i samarbejde med det af menighedsrådet nedsatte byggeudvalg: antikvarboghandler *K. V. Bloch*, arkitekt *S. K. Gøl* og overvagtimester *A. Haaning*.

I kirkebygningens fundament vil blive indmuret en granitkvader, udhugget af Ballerup kirkes ca. 800-årige sokkel og skænket af *Ballerup sogns menighedsråd* som en hilsen fra den gamle moderkirke.

De fem grundstene som nedlægges symboliserer den kristne kirkes tro, håb, kærlighed, barmhjertighed og styrke. De indmures af biskop over Helsingør Stift J. B. *Leer Andersen*, borgmester, cand. jur. *Kaj H. Buchardt*, Ballerup-Måløv Kommune, generalsekretær, pastor *Gunnar Hermansen*, Københavns Kirkefond, sognepræst *Aage Sørensen* og antikvarboghandler *K. V. Bloch*, formand for Skovlunde sogns menighedsråd og kirkekomité.

Måtte denne bygning for nuværende og kommende slægter være samlingssted for ordets forkyndelse i glæde og sorg, måtte den stå som et blivende udtryk for medmenneskelig og social forståelse midt i hverdagens liv, symboliserende fredens og kærlighedens evangelium, båndet mellem mennesker og mellem det enkelte menneske og dets skaber, verdens trefold store bygmester.

Skovlunde Sogns Menighedsråd og Kirkekomité.

K. V. Bloch

Knud V. Eriksen

Hans Viggo Fruerlund

Henning Houmann

Johs. Kristensen

Ellen Mikkelsen

Laurette Nielsen

A. Welsch Riis

Chr. Sloth

Erik Børenholdt

Valborg Fog

S. K. Gøl

Anton Haaning

Københavns Kirkefond

Carl E. Nielsen

Poul Nielsen

Jørgen A. Ruager

O. Svenstrup Knudsen

Inga Thomsen

Jes Christensen

Yelva Frederiksen

Arne Hejselbæk

Carl Otto Jacobsen

Frederik Hauge Madsen

Inger Fausing Nielsen

Otto Schiøtz Pedersen

Knud Skammelsen

Aage Sørensen

Arne Vincents

Knud Gormsen

Måløv sogn blev ved kgl. resolution af 18.5.1966 et selvstændigt pastorat fra 1.6.1966. Sognepræst: Erik Lindsborg.

Ballerup sogn er et af landets folkerigeste, ca. 30.000 indbyggere. En „vandrekirke“ – en trækirke –, der er udlånt af Københavns kirkefond, blev indviet 24.5.1970.

En ny kirke tegnet af arkitekt Sv. Høgsbro er under opførelse i „Grantoftecentret“ ved Vestbuen, og projekt til en kirke i Hedeparken er under udarbejdelse af arkitekt Holger Jensen.

Over præsterne efter reformationen kan der opstilles følgende for-tegnelse.

1. 1535–1566. *Lavrits.*

Lavrits fik efter reformationens indførelse „presentats paa Ballerup og Molløe Kirker“, men han var præst ved kirkerne allerede fra 1535. Formentlig død 1566.

2. 1566–1600. *Jens Berthelsen.*

Han var før sin tiltræden kapellan hos Lavrits. Han blev ordineret 1566 af Hans Albertsen. Hans søn Torben Jensen blev 1600 hans efterfølger.

3. 1600–1643. *Torben Jensen,*

født ca. 1566. Søn af fornævnte Jens Berthelsen. Han var „valetudinarium (svag) i 33 Aar og maatte derfor tage sig en Kapellan at være hans Medtienere i Ordet for hans Svagheds Skyld i hans Naffn“. I 1620 led han og hans kapellan „den allerstørste Skade og yderste Fordærvelse ved en Ildebrand“.

Gift med Salome Melchiorsdatter, født ca. 1548, død 1635. Død 14.3.1643.

Torben Jensens ligsten fandtes i koret. Den bar indskriften: „Her under hviler Erlig, Hæderlig og Vellærde Mand S. Her Torben Jensen, Som haver været Sogne Præst til Balderup og Maaløv Sogner udi XLIII Aar og Døde A^o MDCXLIII Den XIV Marty udi alders LXXVII Aar, med Sin S. Hustrue Erlig Dydig og Gudfrygtig Matrone Salome Melchiors Daatter Som Døde A^o MDCXXXV udi Hendes alders LXXVI Aar, hvilche begge levede til haabe et Christeligt ægte-schab udi XXXIV Aar og aulede til haabe En Daatter.

Denne Steen er paalagt af Her Hans Christophersen og Anne Torbens Daatter, Anno 1650 d. 12. Augusti.

Væ Den hannem lader optage uden til Slect eller Svogerschab.“

Denne ligsten lå også i koret. Ligstenene i koret og den murede begravelse er formentlig sløjfet omkring 1840, da en række ligsten blev fjernede og bragt til Skovlunde. Brudstykker af disse ligsten anvendes som trappesten i en havegang på matr. nr. 27 c, der på det tidspunkt tilhørte lærer Jens Jørgensen. Da jeg i 1926 undersøgte resterne af disse ligsten, var det ikke muligt at identificere Torben Jensens ligsten.

På pulpituret i Ballerup kirke fandtes i 1758 følgende indskrift: „Øfrigheds Bevilling paa Kirchens bekostning er gjort Anno 1612. H. Torben Jensen og Laurids Aagesen den tiid –“. Laurids Aagesen var kirkeværge og sognefoged i Ballerup og herredsfoged i Smørum og Lild herred.

4. 1643–1654. *Johannes Christophersen.*

Født 1587. Gift med forgængeren Torben Jensens datter Anna Torbensdatter, født 1600, død 17. oktober 1659. De havde 11 børn. Han var Torben Jensens kapellan fra 1610–1643.

Johannes Christophersens ligsten fandtes også i koret. Jeg fandt brudstykker af den, en sart, rødlig, ølandsk kalksten i Skovlunde i 1926. Indskriften gengives efter Dorscheus præsteindberetning fra 1758:

„Dn. Johannes Christophori Ecclesiarum Ballerup et Molløv qvondam Pastor Vir eruditione et vitæ integritate omnibus commendatissimus qvi Anno J.C. 1659, 6 August. ætat: 72, ministerii 44, pie in Redemtore J.C. defunctus: Et Conjux ejus Domina Honestissima Anna Torbent: Qvæ eodem Anno 17 Octob: placide in Filii Dei invocatione et confessione obdormivit, An. ætat: 59 et conjugii cum prænominate Marito 44 ex hoc tumulo gloriosam corporis resurrectionem expectant. Liber Beatiss: horum Parentum Fuere undecim, qvorum Dus Supers:“

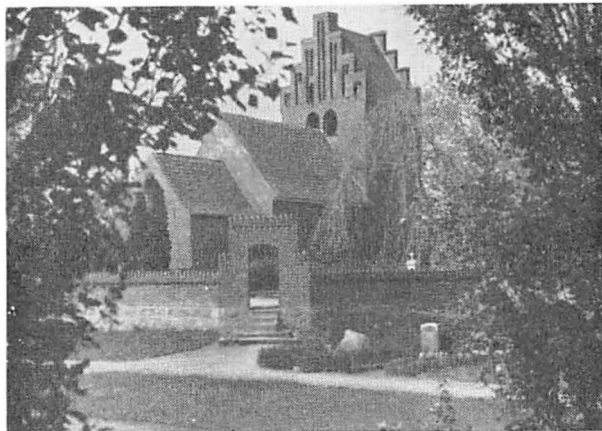
7 af hans børn havde gravsteder i kirkegulvet. Nogle var døde i 1625. En søn Christoffer Hansen Balderup var sognepræst i Ledøje-Smørum 1638–1679.

Død 6.8.1659.

5. 1654–1681. *Andreas Gregersen Sidelman*, provst.

Personel kapellan fra 1651 og „confirmatij vero pastor“ 1654 (indsat som virkelig præst 1654). Hans moder Anne Gregersen, der drev bryggerivirksomhed, døde i København i sommeren 1659, da svenskerne belejrede byen. Skiftet fandt sted efter fredsslutningen 1660. Sidelman, som var eneste arving, fik en betydelig formue.

Provst over Smørum herred fra 1676. Skiftet efter hans død mellem „denne salige Mands Enke, den hæderlige, dyderige og gudsfrygtige

Måløv kirke.

Matrone Ane Tonnis Datter og deris tilsammen havende Søn og eneste Arving, den hæderlige og vellærde unge Mand, Hr. Gregers Anderssøn Sidelmand“ fandt sted 5.12.1681. Boets bedste aktiv var en gård i Helsingør, vurderet til 2100 rdl. Boets aktiver udgjorde 3301 Sletdaler, og gælden beløb sig kun til 327 Sletdaler. Der var en hel del sølvtøj og ellers vel møbleret i de mange rum: I den store dagligstue: egetræsmøbler og kakkellovn, i mellemstuen skabe, sejerværk og spejl, i den øverste stue: kakkellovn, borde, kiste og seng, i den forreste stue: egeskive med udtræk samt læderstole. I Gregers Andersøns stue stod en himmelseng og en kakkellovn. Endvidere var der „studerekammer“ og mange andre rum. Kobber, messing og tin var der rigeligt af. Derimod blev præstens bogsamling, som sønnen fik, kun anslået til 71 daler.

Besætningen var stor: 20 heste, hopper og føl, 10 stude, 20 køer, 6 fjorkalve og 11 sommerkalve, 22 får, 6 lam på leje hos Gudmand i Ballerup, 5 sosvin, 15 ungsvin, 10 grise, 5 gæs og 5 bistader. Af vogne fandtes bl. a. en stor hængevogn. På stueloftet stod flere himmelsenge med dynger af lagener, duge og andet dækketøj samt dyner og spar-lagen af guld og hvidt tøj til to senge.

Efterfølgeren Corfits Nielsen fik 80 daler til istandsættelse af præstegården. Skiftet foretoges af andre præster, idet gejstligheden på den tid havde egen skiftejurisdiktion. Selv foretog Sidelmand det sidste skifte den 24.10.1680. Hans kiste har stået i en muret begravelse under alteret. Initialerne „H.A.G.S. 1681“ stod med jernbogstaver på kisten. (Her Andreas Gregorii Sidelman)

Rasmus Hansen var Sidelmans kapellan. Han døde 21.7.1676. Han nævnes enkelte steder urigtig som præst ved kirken.

6. 1681–1688. *Corfits Nielsen Starup.*

Født i Kalundborg, student fra Vor Frue skole (Metropolitanskolen) 1673, præst i Ballerup 17.9.1681. Død 1688 „efterladende sig Hustru Kirsten Lavritsdatter og 3 børn, Niels 3½ år, Lars 2 år og Jacob 20 uger“. Skiftet fandt sted 13.–27. november 1688. Hans kiste fandtes i den murede begravelse under alteret. Den var forsynet med „Et Navn i Dobbelttræck“, d. v. s. et spejlmonogram: Her Corfidts Starup 1688.

7. 1688–1728. *Peder Hansen Hylling*, magister.

Født 1659 i Kirke Hyllinge, hvor faderen var præst. Student fra Vor Frue skole (Metropolitanskolen) 1681. Magister 1700. Præst i Ballerup-Måløv fra 9.10.1688. Død 24.7.1728. Han har åbenbart været syg i de sidste år, idet Johannes v. Essen blev kaldet på succession 22.3.1726. Også hans kiste fandtes i den murede begravelse. På kistepladen stod: „Her hviler Den Fordum meget Hæderlige og Høilærde, Nu Salige Guds Mand, Mag. Peder Hylling, Sogne Præst her til Balderup og Maaløv i Siælland af Hæderlige Forældre, Anno 1659 og Blef disse Menighcders Sogne Præst A^o 1688 og haver i et Fornøylegt Ægte-schab 39 Aar med Sin efterladte høibedrøvede Hustrue Madame Kirsten Witløs haft 13 Børn, og er Salig i Herren hensoved A^o 1728 d. 24 July i sit embeds 40de og Alders 69de Aar. Gud give hannem med alle Troende Sande Christne en glædelig Opstandelse.“

8. 1728–1772. *Peder Johannes Dorscheus*, provst, magister.

Født 7.6.1669. Faderen var stiftsprovst H. Dorscheus ved Vor Frue kirke i København, gift 23.2.1729 med Anne Brorstrupdatter Albertin, født i København 7.8.1708, død 8.2.1764, datter af cancelliråd Brorstrup Albertin.

Student fra Vor Frue skole (Metropolitanskolen) 1716, cand. theol. 1721, magister 1722, rejste herefter til udlandet. Præst i Ballerup-Måløv 23.8.1728, provst 1736. Dorscheus døde 16.5.1772. Han „fandtes død om Morgen“.

Har skrevet „de corcyre Disp“ og en landemodeprædiken.

Dorscheus oplagde i sin embedstid 950 Rdl., hvoraf renten skulle tilfalde de fattige og ved gavebrev af 14.10.1764 250 Rdl., hvoraf renterne skulle tilfalde skoleholderen i Skovlunde, såfremt han var student, ellers de fattige. I den af biskoppen for Sjælland førte fortegnelse over legater og stiftelser for 1807 nævnes alene legatet på 250 Rdl. „og intet videre“.

Dorscheus har skrevet en indberetning om Ballerup og Måløv sogne,

Stationsvej ved hjørnet af Sanct Jacobsvej o. 1900. Kirken i baggrunden.

særlig om de to kirker til brug for Hofmans Foundationer 1758–59, Tom. I. Den er dateret 7.7.1758. Herfra er gengivet indskrifterne på ligstenene for Torben Jensen og Johannes Christophersen og på kisterne for Andreas Gregersen Sidelman, Corfits Nielsen og Peder Hansen Hylling.

9. 1772–1799. *Holger Jochumsen Halling*, Jubellærer, født i Tårnby 1.8.1718, forældre: degn i Tårnby Jochumsen Halling og Margrethe Elisabeth With. Faderen betegnedes som „den lærde Amager-Degn“. Gift med Birgitte Kirstine Mossin, født i Twersted Præstegaard 10.11.1722, død i Ballerup 19.7.1794.

Student fra Helsingør 1734, cand. theol. 1.8.1745, residerende kapellan ved Olaii kirke i Helsingør 12.3.1751, ordineret 12.5.1751, præst i Ballerup-Måløv 9.7.1772. Død 16.1.1799.

På den venstre side af korbuen ud mod kirkerummet findes et marmorepithaf i ny klassisk stil med indskriften:

„Barnlig Kierlighed
 Satte Dette Minde
 Ower De Beste Forældre
 Jubellæreren Holger Halling
 Sogne Præst til Ballerup Og Maalew
 Fød i Taarnbye Den 1. August 1718
 Død i Ballerup Den 16. January 1799

og

Birgitte Kirstine Mossin

Fød i Twersted Præstegaard Den 10. Nowbr. 1722.

Død I Ballerup Den 19. July 1794

Begge Wirksomme For Menneskeheden.

Skjønt Daadfulde I Stilhed

Agtede Af Deres Ower mænd

Elskede af Deres Liige

Ungdommens Weiledere

Armods Trøst

Fred Ower Deres Graw“.

10. 1799–1804. *Rasmus Fleischer*, Magister, dr. theol.

født 10.2.1744 i Egerslevmagle, hvor faderen dr. theol. Hans Fleischer var præst. Gift med Anne Sophie Høhling, hvis fader var conducteur i Ingeniørkorpset.

Student fra Roskilde 1761, Alumne på Borchs Kollegium 1765 og siden inspektør på Kollegiet, cand. theol. 28.8.1766, Decanus på Kommunitetet og magister 1768. Præst i Skibtved i Aggerhus stift 11.2.1773, i Kalundborg 1782. Dr. theol. 1790, præst i Ballerup-Måløv 17.5.1799. Død 6.5.1804.

I 1801 brændte præstegården og samtidig kirkebøgerne. Fleischer skrev i den nyanskaffede kirkebog: „Førrige Ministerialbog for Ballerup Maaløv Sogne blev ved en Ballerup Præstegaard aftenen den 5. oktober 1801 paasat Ild af en vanvittig Anders Iversen, som længe havde truet med at stikke ei alene Ballerup Bye, men mange flere Byer her i Egnen i Brand, men som Amtets Øvrighed dog ei havde været at formaae til at lade arrestere, opbrændt“.

Fleischer har skrevet forskellige kirkelige afhandlinger på latin. I 1769 skrev han „Exercitationes Oratoriae“, øvelser i veltalenhed. Han blev selv betegnet som „en stor Disputator, men ingen heldig Taler“. Han var bekendt som filolog, bl. a. har han skrevet en afhandling om ungarernes og lappernes sprog. Den blev oversat fra latin og indført i Det københavnske Selskabs skrifter. I et leksikon over lærde mænd (1784), hvori han er omtalt, oplyses det, at han også „skal have skrevet noget i Skrivefrihedens Tid“.

11. 1804–1816. *Jens Riddermann Schiøtt*, magister, provst.

født i København 23.11.1755. Forældre: kvartermester på Holmen Frederik Hendrik Schiøtt og Anna Sophie Riddermann. Gift 24.9.1781 med

Eva Cathrine Ebbesen, f. i København 22.8.1762, død i Fredericia 31.7.1847, datter af læge Peter Ebbesen og Anne Cathrine Petersen. I ægteskabet var 9 døtre og 3 sønner.

Student fra Vor Frue skole (Metropolitanskolen) 1773, filosofisk eksamen 26.11.1774, cand. theol. 26.2.1777, theologisk decanus ved Communitetet og inspektør på Regensen 29.1.1778, magister Philologie 26.7.1780, rektor ved den lærde skole i Randers 27.6.1781, sognepræst i Vejle og for anneksed Hornstrup 11.4.1788, provst i Nørvangs herred 1791, sognepræst i Ballerup-Måløv 2.11.1804. Død 7.6.1816.

Schiøtt startede det første bibliotek i Ballerup, han skænkede selv 25 bøger og en protokol, og han fik andre til at yde bidrag i kontanter eller i boggaver. I 1814 begyndte biblioteksvirksomheden med 65 bind.

Foruden Schiøtts disputats er der trykt en række af hans taler, bl. a. „Tale, holden i Randers latinske Skole paa Kronprindsens Fødselsdag“ (1788). „Tale i Anledning af Formælingen mellem Kronprins Frederik og Prinsesse Marie Sofie Frederikke“ (1790), „Tale, holden i Vejle Kirke d. 1. Juni 1801 i Anledning af Slaget d. 2. April 1801“ og „Tale, holden da den efter Hs. Maj. Kongens allernaadigste Befaling nye opbygte Skole i Maaløv blev indviet den 15. Januar 1813“. Desuden foreligger to prædikener iblandt det theologiske selskabs gudelige taler samt nogle få digte.

På kirkegården nord for koret lå tidligere en rødlig kalksten, der blev taget op i 1923. Indskriften var allerede da meget utydelig. Dr. phil. Poul Nørlund læste den i 1916–17 således:

Herunder hviler Salig Provst Jens Riddermand Schiøtt
Sognepræst til Ballerup og Maaløv

Født d. 23. November 1755

Død d. 7. Juni 1816

Retskaffen og nidkær Embedsmand

Trofast Ægtefælle og Fader

Hvis altfor tidlige Død Begrædes af Enke og Børn – – – dette Minde
– – deres Kærlighed.

Kammerherre, fhv. minister O. Kragh – Riddermann Schiøtt var hans oldefader – har oplyst, at den sidste del af indskriften var:

Hans altfor tidlige Død Begrædes

Af Enke og Børn

Der satte ham dette Minde

Om deres Kærlighed.

Stenen er restaureret og placeret ved koret.

12. 1816–1831. *Jørgen Lund Hertel*, konsistorialråd, født i Lauenborg 2.7.64. Faderen var præst i Fjelsted herred, gift første gang 18.5.1792 med Anna Magdalene Müller, anden gang 1.2.1798 med Wilhelmine Magdalene Haffner, døbt i København 11.11.1777, datter af oberstløjtnant Reinhold Jacob v. Haffner og Wibeke Marg. Wildenrath.

Student fra Odense 1784, cand. theol. 3.4.1787, præst i Fensmark-Rønnebæk 9.9.1791, ordineret 21.9.1791, præst ved Vordingborg kirke 25.1.1805, rang med Københavns sognepræster 18.10.1815, præst i Ballerup-Måløv 18.11.1816. Død 16.3.1831.

I våbenhusets østvæg er indmuret en beskeden hvid marmorplade, der har stået på pastor Hertels grav, som blev sløjfet ved tilbygningen af sideskibet i 1885–86. Indskriften med fordybet kursiv lyder:

Minde
over
Jørgen Lund Hertel
Sognepræst for Ballerup og Maaløv
Menigheder
Født den 2. Juli 1764
Død den 16. Marts 1831
Fredens og Kærlighedens Aand
besjælede her hans Liv og udbredte
Velsignelse over hans Menighed og Familie
Fredens og Kjærlighedens Gud
belønne ham hisset.

Kammerherre og toldforvalter i Rendsborg Friedrich Hans Walther Harbou solgte 6.5.1823 „Hedegaarden“ til pastor Jørgen Lund Hertel for 3200 Rdl. Sølv. Han solgte 20.12.1830 gården til sin datter, Vibeke Jacobine Christiane Hertel for 3000 Rdl. Sølv.

13. 1831–1842. *Hans Engelhardt*, stiftsprovst, født i Solum 17.9.1775 (eller Porsgrund 1773), faderen var consumptionsinspektør i Drammen. Gift 20.5.1803 i København med Caroline Cathrine Hedvig Fabricius f. 30.8.1778, død 18.1.1867.

Student, privat dimitteret 1792, cand. theol. 24.4.1798, residerende kapellan i Arendal 18.6.1802, residerende kapellan ved Christiansand domkirke, sognepræst samme sted og stiftsprovst 5.11.1811, præst i Kariise 19.4.1822, i Ballerup-Måløv 4.6.1831, formand for sogneforstanderskabet 1841–42. Død 30.9.1842.

Engelhardt betegnes som „skikkelig og godmodig, men aandsfraværende, diletterede i Mineralogi og Oldtidshistorie“.

Biskop over Sjællands stift, J. P. Mynster skrev 2.8.1837 i sin visitatsbog: „Sognepræsten Engelhart prædikede . . . Daarlig Snak og daarligt Foredrag. Han katechiserede ogsaa meget maadeligt, og gik idelig istå. Uagtet hele denne uduelige forsømmelige og ligegyldige Embedsførelse var dog Ungdommen fortræffelig underwiist og svarede med udmærket Liv og Færdighed. Dette hidrører fra det særdeles gode Skolevæsen. Menigheden vare meget Få til Stede.“

14. 1842–1854. *Hans Jørgen Giessing*, overlærer, R. af Dbg., født i Storvorde præstegaard 3.5.1784. Faderen var præst i Bogense. Gift 8.11.1816 med Sophie Kirstine Raben, f. i Haderslev 29.8.1794, død i Lyngby 19.3.1859, datter af Jens Peter Raben, ejer af Frørupgaard ved Haderslev, og Elisabeth Cathrine Ingwersen. I ægteskabet var 7 døtre og 4 sønner.

Student fra Aalborg 1801, cand. theol. 9.7.1804, konstitueret som adjunkt ved Viborg Latinskole 3.9.1806, overlærer 13.8.1814, afskediget 20.3.1815, sognepræst i Herslev-Wiuf 28.2.1816, ordineret 17.5.1816, 1831 forflyttet til Torkildstrup og Lillebrænde, 26.6.1840 R. af Dbg., præst i Ballerup-Måløv 1842 til sin død 1854. Formand for sogneforstanderskabet 1843–1847, 1849–50 og igen 1854 til sin død. Medlem af Communal-Commissionen 26.8.1849, der aldrig blev sammenkaldt, formand for Husmands-hoveriafløsningen i Københavns amt 18.8.1850 og 10.11.1853. Død 22.3.1854. Gravsten på Ballerup kirkegård.

Biskop J. P. Mynster „visiterede“ 28.5.1845: Spr. Giessing prædikede. Trivielt og tørt . . . Foredraget dødt, ligesom også katechisationen. En temmelig talrig forsamling. Ungdommen svarede godt. J. P. Mynster visiterede igen 10.8.1853, hvor han bemærker, at den smukke kirke har en altertavle af Küchler. Uagtet høsten allerede var begyndt, var der en meget talrig forsamling.

15. 1854–1878. *Michael Henrik Ludvig Dahlerup*, stiftprovst, R. af Dbg., født i Hillerød 17.8.1802, forældre: vejfiskal, hospitalsforstander og postmester Hans Dahlerup, og Vilhelmine Marie, født Birch. Gift 14.5.1829 med Susanne Marie le Sage de Fontenay, født 25.3.1805, død 6.11.1885, datter af kammerråd Caspar Frederik le Sage de Fontenay, konsumtionsinsp. i Hillerød og Karen Margrethe Hansen.

Student fra Frederiksborg 1819, cand. theol. 29.10.1824, konstitueret

adjunkt ved Frederiksborg skole, adjunkt 6.7.1826, præst i Vindblæs Dalbyover 26.11.1828, i Gjerlev 1.1.1839, provst for Gjerlev, Onsild og Nørrehald herreder 19.1.1839, præst ved Aarhus domkirke 3.11.1845, 6.10.1852 R. af Dbg., præst i Ballerup-Måløv 24.6.1854–29.12.1877 at regne fra 12.1.1878. Formand for sogneforstanderskabet 1855–1862.

På triumfbuen ved opgangen til prædikestolen var tidligere anbragt en egetræs ramme, der indeholder en sølvkrans, som menigheden beko-stede og lod ophænge til minde om stiftprovst Dahlerup kort efter hans død. Egetræsrammen og sølvkransen har samme indskrift, „Stiftprovst M. H. L. Dahlerup, R. af Dbg., Sognepræst for Balderup og Maaløv Menigheder fra 1854 til 1878“.

Dahlerup fik kaldet på grund af sit navn. En anden var indstillet, men Frederik den Syvende, som så listen over ansøgerne, sagde til kultusministeren: „Dahlerup rimer paa Ballerup, han skal have Kaldet“. Død 18.12.1889. Gravsten på Ballerup kirkegård.

16. 1878–1911. *Isac Christian Koch*, provst, R. af Dbg., født 25.4.1840 i København, forældre: Urtekræmmer Jens Brandt Koch og Johanne Marie Georgine, f. Mørck. Gift 17.6.1866 i Kolding med Isodora Oxholm, f. 27.8.1843, datter af købmand Jacob Frederik Oxholm og Dorteia Cristine Oxholm, f. Koch.

Student fra Det von Westenske Institut 1858, cand. theol. 30.6.1863, pers. kapellan i Følleslev-Særslev 23.12.1865, kapellan samme sted 11.11.1868, præst i Snodstrup 28.7.1873, i Ballerup-Måløv 6.4.1878 efter et andragende til kongen fra 278 medlemmer af menigheden, provst for Smørum og Sokkelund herred 9.12.1902, afsked 30.5.1911, flyttede derefter til Frederiksberg. Død 23.8.1914.

Har offentliggjort prædikener og afhandlinger i kirkelige tidsskrifter. R. af Dbg. 12.4.1898.

Om provst Koch fortælles en lille pudsig historie, som vistnok er en vandrehistorie fra hele landet. Provsten og hans kone havde været på besøg hos deres datter og svigersøn på Lautrupgård. De kørte hjem i deres lukkede vogn, og det var en mørk novemberaften. Provsten var ikke så glad ved mørket, fordi der dengang var dybe grøfter på begge sider af den gamle Frederikssundsvej. Han lukkede vinduet ned og råbte op til kusken, der almindeligvis blev kaldt Præstepeter: „Kan du se noget Peter?“ Hvortil Peter svarede: „Nej, men jeg stoler på Gud“. „Så vil jeg ud,“ svarede provsten.

Koch var virksom for kirkens udvidelse 1885–86 og for Ballerup præstegårds opførelse i 1888.

*Måløv kirke.
Efter maleri af C. Godtfredsen.*

17. 1911–1929. *Carl Jensen Tølbøll,*

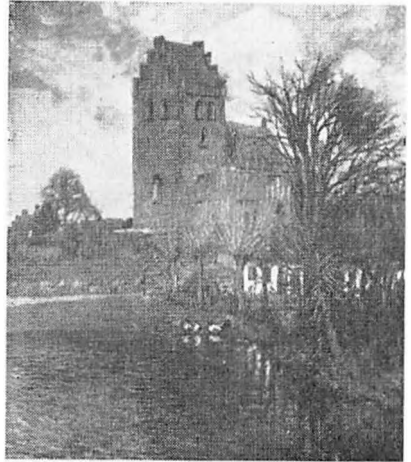
født 9.6.1865 i Skyum, forældre: gårdejer Jens Sørensen Tølbøll og Maren Cathrine, f. Christensen, gift første gang 9.6.1896 i København med Poulina Dagmar Anna Gustava Stiebitz, f. 6.3.1869 i København, datter af kgl. gas- og vandmester Johan Carl Stiebetz og Anny Maria Müller, død 5.4.1928, anden gang 22.10.1929 med enkefru, justitsrådinde Hilda Marie Ada Gerner, f. Hviid, f. 14.12.1875, datter af ingeniør, cand. polyt. Rasmus Peter Reinholdt Hviid og Augusta Petronelle Hviid, f. Andresen.

Student fra Viborg Kathedralskole 1886, cand. theol. 25.1.1893, uordineret medhjælper i Laurbjerg-Lerbjerg 25.4.1893–6.6.1894, vikar ved Skive kommunale skolevæsen 23.10.1894–1.4.1895 og fra 10.10.–21.12.1895, kapellan i Skive-Resen 21.12.1895–8.7.1901, ordineret 15.1.1896, præst i Ørum-Viskum-Vejrum 8.7.1901–28.11.1911, i Ballerup-Måløv 28.11.1911 til sin død 12.11.1929. Gravsten på Ballerup kirkegård.

18. 1930–1937. *Christian Hornemann Leth,*

født 8.11.1884, forældre: provst Christian Frederik Leth og Louise Jacobe Rasmine Leth, f. Bredsdorff, gift 17.10.1913 med Anna Kirstine Bøgh Jensen, f. 29.12.1889 i Odense, datter af murermester Jørgen Bøgh Jensen og Anna Marie Bøgh Rasmussen.

Student i Odense 1903, cand. theol. 1909, lærer ved Børkop Højskole, medlem af bestyrelsen fra 1920, kaldskapellan i Søborg-Gilleleje 1912–

Måløv kirke.

før gadekæret blev opfyldt.

Efter maleri af Thorvald Larsen.

18, kaldskapellan i Valby-Helsing 1918, sognepræst i Frederiksholms sogn i København 1922, sognepræst i Ballerup-Måløv fra 13.3.1930 til sin død 20.12.1937. Gravsten rejst af venner på Ballerup kirkegård.

19. 1938–1951. *Søren Christian Christensen,*

født 21.11.1894 i Ålborg, forældre: fyrbøder Jens Chr. Christensen og Ane Marie Pedersen, gift 18.7.1922 med Marie Emilie Madsen, f. 18.10.1899 i Vaarst, datter af gårdejer, skatterådsformand Søren Madsen. Ægteskabet opløst 1951, gift 2. gang med enkefru Elna Marie Larsen, født Larsen.

Student fra Ålborg Katedralskole 1914, cand. theol. 1921, sognepræst i Alsted-Sønder Draaby ved Nykjøbing Mors 1921–24, sognepræst i Gunderup-Nøvling i Himmerland 1924–30. Resid. kapellan ved Zions kirke i Esbjerg 1930–38, medlem af Esbjerg byråd 1934–37. Socialdemokratisk folketingskandidat i Vardekredsen 1932. Sognepræst i Ballerup-Måløv 18.3.1938–1951. Bestyrelsesmedlem i Kristelig-socialt Forbund, medlem af skolekommissionen fra 1943–1951. Død 13.2.1965, begravet på Ballerup kirkegård.

20. 1951–1969. *Jørgen Althof Ruager,*

født 14.1.1916 i København, forældre: pakhusmester Søren Ruager, død 1942, og Ingrid Rigmor Ellen, f. Andersen. Gift 11.5.1941 med Karen Grønlund Andersen, født 22.3.1915 i København, datter af statsaut. ejendomsmægler Anders Marinus Andersen og Marie, født Jørgensen.

Student fra Efterslægtsselskabets gymnasium 1934, cand. theol. 1940, hjælpepræst i Holstebro-Måbjerg 1941, kaldskapellan sammesteds 1942, residerende kapellan ved Kildevældskirken i København 1946, sognepræst i Ballerup-Måløv 12.11.1951, 18.5.1966 for Ballerup alene, 24.4.1969 sognepræst ved Godthåbs kirke på Frederiksberg. Kasserer „Kirkelig Filmforening“ 1949–, redaktør af „Kirke og Film“ 1949–55, bestyrelsesmedlem i Kirkelig Filmforening 1965.

21. Haakon Frederik Vilhelm Falcke 1969–

Her gengives fortegnelsen:

- 1536–1566 Lavrits.
1566–1600 Jens Berthelsen.
1600–1643 Torben Jensen.
1643–1654 Johan Christophersen.
1654–1681 Andreas Gregersen Sidelman, provst.
1681–1688 Corfits Nielsen Starup.
1688–1728 Peder Hansen Hylling, magister.
1728–1772 Peder Johansen Dorscheus, provst, magister.
1772–1799 Holger Jochumsen Halling, jubellærer.
1799–1804 Rasmus Fleischer, magister, dr. theol.
1804–1816 Jens Riddermann Schiøtt, magister, provst.
1816–1831 Jørgen Lund Hertel, konsistorialråd.
1831–1842 Hans Engelhardt, stiftprovst.
1842–1854 Hans Jørgen Giessing, overlærer, R. af Dbg.
1854–1878 Michael Henrik Ludvig Dahlerup, stiftprovst, R. af Dbg.
1878–1911 Isac Christian Koch, provst, R. af Dbg.
1911–1929 Carl Jensen Tølbøll.
1930–1937 Christian Hornemann Leth.
1938–1951 Søren Christian Christensen.
1951–1969 Jørgen Althof Ruager.
1969– Haakon Frederik Vilhelm Falcke.

Præsterækken fortæller en del af kirkens og byens historie gennem mere end fire hundrede år.

I Ballerup-Måløv Avis offentliggjorde jeg i 1926 og 1948 den fuldstændige præsterække fra 1536, og jeg slog samtidig til lyd for, at der i våbenhuset blev ophængt en tavle med angivelse af præsternes navne og med angivelse af årstal for det tidsrum, hvori de har været knyttet til kirken. Forslaget blev realiseret i påsken 1951, da der 27.3.1951 blev ophængt en tavle, der angiver præster, som har virket ved Ballerup kirke siden reformationen i 1536.

Tavlen er tegnet af arkitekterne Knud Bartholdy og Thyge Olsson. Den er udført i teaktræ, en træsort, der er næsten uimodtagelig for påvirkning af kulde og varme. Pladens naturlige renhed og enkelthed har gjort indramning og anden udsmykning overflødig. Træarbejdet er udført af snedkermester Finn Juul, København, og bogstaver og tal er støbt i messing af kgl. hofbroncestøber Laur. Rasmussen, København. Midlerne til præstetavlens udførelse er tilvejebragt ved en testamentarisk gave fra afdøde frk. Hanne Olsdatters legat til kirkens udsmykning.

Ved afsløringshøjtideligheden talte driftsbestyrer Hans Petersen og kontorchef Viggo Frederiksen, hvorefter jeg holdt foredrag om præstetrækken gennem næsten 400 år, hvoriblandt der har været mange fremtrædende gejstlige bl. a. fordi embedet i sin tid var så vel aflønnet, at det blev kaldt „det lille bispedømme“.

Efter at Måløv sogn fra 1.6.1966 er blevet et selvstændigt pastorat, vil det formentlig være retvisende at ændre overskriften på præstetavlen til:

Præster ved Ballerup kirke 1536–
og ved Måløv kirke 1536–1966.

H. F. Rørdam „Københavns Kirker og Klostre i Middelalderen“ 1859–63, O. Nielsen „Københavns Diplomatorium“, J. O. Arnhung „Roskilde Domkapitels Historie I, Tiden indtil 1416“, Arthur Fang „Roskilde“ 1945, „Danmarks Kirker, udgivet af Nationalmuseet, København“ I. Hæfte (1946) s. 3–4, Wibergs præstehistorie, J. P. Jørgensen „Af Maaløvs Historie“, Ballerup-Maaløv Avis 29.-6. 1938, P. C. Tüchsen „Ballerup Kirke St. Jacobs Kirken. Navnlig dens Kalkmalerier“ 1912, Axel H. Pedersen „Sanct Jacobs Kirke i Ballerup. Bidrag til dens Historie“, Hist. Aarb. 1928 s. 363–370.

I P. C. Tüchsens bog findes præstetrækken angivet med præsternes navne og årstal for deres ansættelsestid og uden biografiske oplysninger. Grundlaget er en præstetrække, som er opført i liber daticus, Ballerup-Maaløv pastoratets kaldsbog, vistnok af pastor Hans Jørgen Giessing. J. P. Jørgensen „Af Maaløvs Historie“ nævner kun altervikaren Jens Unger og altervikaren Mattis Mattson. J. P. Jørgensen meddeler, at væbneren Erik Nielseens overdragelse af Maaløv by i 1378 til et vikarie ved Roskilde domkirke blev bestridt af Ridder Bo Dyre og senere også af hans svigerson Evert Moltke, der begge ejede ridderborgen Wigso. I 1397 blev de begge frakendt retten til Maaløv by og dens enemærker. Om denne retssag har J. O. Arnhung givet følgende skildring i „Roskilde Domkapitels Historie“ s. 213 ff:

„Den evige vikar Jonas Jonsen, der var alterets besidder og forfægter af dets ret på den ene side og den nævnte Evert Moltke på den anden side mødte i retten for bispeofficialen Niels Bille. Ifølge Jonas Jonsens fremstilling havde Bo Dyre i fem år med urette forholdt hans vikarie byen Måløv, hævret indtægterne og beskattet bønderne og derved tilføjede ham et tab på mere end 100 mark sølv. Herimod påstod Evert Moltke, at Måløv tilhørte Bo Dyre, og at hvad denne derfor havde oppebåret

af byen, havde han hævet med rette. Jonas Jonsen forelagde imidlertid sådanne bevisligheder, bl. a. et rettertingsbrev, hvori Kong Oluf tildømte hans vikarie den nævnte by, at bispeofficialen 25.-9. 1397 fældede den endelige dom, at Måløv med rette tilhørte Jonas Jonsens vikarie. Konsekvenserne af dommen var alt andet end behagelig for Evert Moltke. Ved en skrivelse af 29.-10. 1397 befalede bispeofficialen under henvisning til den endelige dom præsten i Viksø at påminde sit sognebarn Evert Moltke, Bo Dyres arving, om inden 30 dage at betale den evige vikar Jonas Jonsen de 100 mark sølv, som Bo Dyrer i form af korn og kvæg m. m. med urette havde hævet af byen Måløv. Af en ny skrivelse en god måned senere, nemlig 6.-12. 1397, erfares, at grev Moltke havde trodset den givne påmindelse, at der allerede var blevet forment ham adgang til kirken og gudstjenesterne, og at bispeofficialen nu bandlyste ham og befalede præsten i Viksø offentligt i menighedens nærværelse at forkynde bandlysningen af ham hver søndag og helligdag under klokkeringning, og idet lys blev tændt og derpå slukket, og ikke aflade dermed, før der blev gjort bod, og han fik anden befaling af officialen. Ad denne vej lykkedes det til sidst at bøje den genstridige, om end der gik det meste af et år. Ved skrivelse af 23.-11. 1398 erkendte Evert Moltke ingen ret at have eller tidligere at have haft i byen Måløv, der i sin helhed af Erik Nielsen til Hørningsholm var blevet givet Roskildekirken til grundlæggelsen af et vikarie, ja, han erkendte endog, at Måløv var blevet afvundet hans svigerfader Bo Dyrer ifølge landets love. Tilbageetogt kunne ikke være fuldændigere.

Fra nu af bestod vikariatet ubestridt af byen Måløv. Hvor værdifuld denne besiddelse var, fremgår af et af fogeden på Københavns slot Peder Fæling 18.-3. 1408 udstedt brev. Denne mand lejede for sig og sin hustru Cecilies livstid af Jens Hemmingsen, sakristan og evig vikar, besidder af St. Nicolai alter i domkirken, „alt Gods i Måløv i Smørum Herred, nemlig 3 Bol Jord, tilligemed alt Godsets Tilliggende, Marker, Enge, Skove, Græsgange, Fiskedamme, vaadt og tørt, rørligt, urørligt, intetsomhelst undtaget, tilhørende St. Nicolai Alter“, mod senest 2.-2. hvert år i Roskilde af yde en landgilde på 2 læster korn (den ene i byg, den anden i rug), og 2 mark sølv i gangbar mønt. Når såvel Peder Fæling som hans hustru var døde, skulle deres arvinger i ét år derefter bestride godset mod at yde den sædvanlige landgilde, og derefter skulle det frit vende tilbage til alteret.“

Før reformationen

Om de enkelte præster:

1. Olauus Johannis: H. Fr. Rørdam Københavns Kirker og Klostre i Middelalderen 1859-63 s. 39 ff, Rørdam Tillæg s. 52, O. Nielsen „Københavns Diplomatorium IV s. 43-44. B. Kornerup, Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie s. 121 ff. I Danmarks Kirker“ (1946) s. 603 anføres, at påstande om, at kirken har hørt til Vor Frue Kirke næppe kan begrundes nøjere. Se også s. 619.
2. Nicolaj de Balrop: Rørdam, Tillæg s. 52, Københavns Diplomatorium IV s. 43-44, Karl Madsen „Kunstens Historie i Danmark“ 1901-07 s. 25.
3. Jens Unger: Københavns Diplomatorium II s. 2-3, Rørdam, Tillæg s. 71-73 og s. 88-89. J. P. Jørgensen „Af Maaløvs Historie“, Ballerup-Maaløv Avis 29.-6. 1938. P. C. Tüchsen anfører, at Jens Unger var Præst 1453 og var det endnu 1477.

4. Mattis Mattsøn: Rørdam s. 186. P. C. Tüchsen anfører, at han var præst 1493; hvor længe vides ikke.
5. Poul Jensen: Rørdam s. 186.

J. P. Jørgensen går ud fra, at de katolske præster Jens Unger og Mattis Mattsøn også har været præster i Maaløv. P. C. Tüchsen anfører også kun disse to fra tiden før reformationen.

Efter reformationen

J. P. Jørgensen „Af Maaløvs Historie“, Ballerup-Maaløv Avis 29.-6. 1938. De nævnte skøder opbevares i Rigsarkivet, pakke H. 84, fol. 256, skøder til Kongen, Hans Heinrich Ermandiger, Hjortespring Gaard og Gods, 1738. Det sidste skøde findes ikke i pakken, der bærer påtegningen „udlaant 30.-8. 1845“, Axel H. Pedersen i Hist. Aarb. 1928 s. 365.

1. Lavrits: Danske Kancelliregistranter 1536–1556 s. 29. Se også Kirkehistoriske Samlinger bd. VI s. 621 med oversigt over „Legata Pastorium“, hvor „Hr. Lavritz i Ballerup“ er nævnt i tiden 1588–89. Muligvis først død i 1588.
2. Jens Berthelsen: Historia et Catalogus Pastorum Selandia Petro Musenio Ministro Academica Congesta s. 33 (Kgl. Bibliotek). P. C. Tüchsen betegner ham som Jens Barthilsen og angiver, at han nævnes i 1584.
3. Torben Jensen: Historia et Catalogus Pastorum Selandia Petro Musenio Ministro Academica Congesta s. 33, Danske Kancelliregistranter 1620 s. 879, Wibergs præstehistorie, Hoffmanns Samlinger 1761, VII s. 33, Historiske Efterretninger til Brug for Hoffmanns Foundationer 1758–59 Tom I (af P. Dorscheus), Sjællands Bispearkiv, Landsarkivet, Theodor Gliemann „Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt“ 1821, Indskriften paa Torben Jensens Ligsten er gengivet i liber daticus. Købmand Lauritz Christensen, Skovlunde, har meddelt mig, at lærer Jens Jørgensen lod en række ligsten anbringe som trappesten i havegangen, Axel H. Pedersen, „Skolelærer Jens Jørgensen, Skovlunde“, Roskilde Dagblad, 6.10. 1926.
4. Johan(nes) Christophersen: Historia et Catalogus Pastorum Selandia Petro Musenia Ministro Academica Congesta s. 33, Vald. Møller, Ballerup historiske forening 1958 s. 2–4, Kirkehistoriske Samlinger, 4. R. III s. 338, Wibergs præstehistorie, liber daticus, Ballerup-Måløv pastorats kaldsbog, J. P. Jørgensen, Ledøje Kirke før og nu (1892) s. 34–35.
5. Andreas Gregersen Sidelmann: Historia et Catalogus Pastorium Selandia Petro Musenia Ministro Academica Congesta s. 33, pastor P. Dorschus præsteindberetning (1758), Skifteprotokol for Smørum Herreds Provsti 1676–98, 1710, Landsarkivet, Wibergs Præstehistorie kan kun oplyse, at han var Præst ved Kirken 1661. P. C. Tüchsen nævner ham ikke. Af Egnens Historie, Ballerup-Maaløv Avis 4/12 1946, ingen forfatterangivelse, men vistnok Valdemar Møller og 2/12 1965 og Ballerup historiske Forenings årshæfte 1958 s. 2–4. Rasmus Hansen er urigtigt angivet som præst ved kirken i Ulbergs Præstehistorie s. 136.
6. Corfits Nielsen Starup: Skifteprotokol for Smørum herreds provsti 1676–98, 1710. Nævnes ikke af P. C. Tüchsen.
7. Hansen Hylling: Wibergs Præstehistorie. Pastor Dorscheus præsteindberetning (1758) til Hoffmann. Valdemar Møller, Ballerup-Måløv Avis 4/12 1946.

8. Dorscheus: Wibergs Præstehistorie, Nyerup og Kraft, Alm. Forfatterlexicon (1820) s. 139, Jens Worm, Lexicon over lærde Mænd (1784), Gliemann, Geographisk-Statistisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt (1821) s. 147-48, S. Stern, Statistisk-Topografisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt II (1836) s. 175, Vald. Møller, Fra Ballerup-Præsten Peder Dorscheus Tid, Ballerup-Måløv Avis 7/2 1951, S. P., Ballerup og Omegns Folkeblad 20/7 1955 og Ballerup-Måløv Avis 27/1 1966. Dorscheus indberetning findes i Sjællands Bispearkiv, Landsarkivet.
9. Halling: Wibergs Præstehistorie, der urigtigt angiver dødsdagen til 6.-5. 1799, og som angiver hustruens pigenavn til Bertha. Chr. Nicolaisen, Amagers Historie III s. 236-37.
10. Fleischer: Jens Worm, Lexicon over lærde Mænd, 1784, 3. del s. 214.
11. Riddermann Schiøtt: Wibergs Præstehistorie, Poul Nørlund Indberetning til Nationalmuseet II 1916-17, Axel H. Pedersen, Ballerup-Måløv Avis 31.-10. 1945, Helge Nielsen, Folkebibliotekernes forgængere (1960), Hist. Aarb. 1928, s. 365, F. H. Erslew Forfatter-Lexicon 1853, 3. bd. s. 55, og Supplement B (1868) s. 62. Historiske Efterretninger om Randers lærde Skole 2. H. s. 21-24, Nycrup og Kraft, Alm. Forfatterlexicon (1820) s. 531.
12. Hertel: P. C. Tüchsen „Ballerup Kirke“, s. 11.
13. Engelhardt: Wibergs Præstehistorie, Bjørn Kornrup: J. P. Mynsters Visitatsbøger (1937) I s. 262 ff.
14. Gjessing: Wibergs Præstehistorie, Dansk biografisk Leksikon VIII (1936) s. 98-99.
15. Dahlerup: P. C. Tüchsen: „Ballerup Kirke“, 1912.
16. Koch: Danmarks Præstehistorie, 1884-1911 I. s. 59, S. Pødenphant, Ballerup og Omegns Folkeblad 27.-6. 1956.
17. Tølbøll: Selvbiografi i Liber daticus.
18. Christian Hornemann Leth: Dansk Præste- og Sognehistorie I (1957) s. 405.
19. Søren Christian Christensen: Kirkelig Haandbog, Frederiksborg Amts Avis 18.-11. 1964 og 17.-2. 1965.
20. Jørgen Althof Ruager: Max Lybeck Sørensen, Frederiksborg Amts Avis 10.-1. 1966. Selvbiografi i liber daticus.

Sagn og tradition

1. Balders Borg.
2. Smørhullet.
3. Sanct Jacob.
4. Aftensang.
5. Agnetes smykker.
6. Svenskekrigen (1657–1660).
7. Jægermester Hahns vilde jagt.
- 8–9. Tingvognen fra Ballerup.
10. Rakkervognen.
11. Sanct Ibs kilde i Måløv.
12. Sanct Ibs kirke.
13. Store og lille Lemmehøj.
14. Troldfolket i Lemmehøj.
15. Nissernes juleaften på Lillevangsgaard.
16. Da Nissen blev narret.
17. Dyssen ved Larsbjerggaard.
18. Alterkalken i Ledøje.
19. Da stoppenålen tog magten fra troldtøjet.
20. Byttebørn.
21. Stenen på Ågerup mark.
22. Lerhusstenen.
23. Malkepladsen.
24. Pjenkehullet.
25. Skatten i Ballerup krohave.
26. Røverne fra Ballerup kro.
27. Tjørnen ved Holmegaard.
28. Onde øjne.
29. Hesten på „Rosenlund“.
30. Mareridt.
31. Den kloge doktor i Ballerup.
32. Gode råd af „Skættehanne“.
33. Den kloge kone Maren Aaes og pastor Koch.
34. Stryge folk.
35. Spøgeriet i huggehuset.
36. Varulv.
37. Hvorfor han ikke måtte lære at skrive.

1. Balders borg

Da den navnkundige gud Balder, som havde sin høfdingsborg her, efter oldtidens skik var stedt til hvile i en jordhøj nord for byen ud mod skoven, mindedes man ham ved byens anlæggelse, idet den fik navnet Balderup.

Århundreder igennem troede folk på sagnet og afledte bynavnet af gudens navn.

P. Dorscheus skriver i præsteindberetningen af 7.-7. 1758: „At der siges Balderup haver Navn af Balder som skal ligge begravet strax Norden for Byen i en Dys Som Kaldes Lange Dys; ellers findes her en Dyss som Kaldes Ørnedys og har været Alter i Hedenske Tider“.

Kong Balders brønd og Balders høj i Baldersbrønde kendtes allerede af Saxo. Denne Baldershøj har tidligere fejlagtigt været søgt i Ballerup. Gunnar Knudsen, Baldersbrønde, Festskrift til Finnur Jonsson (1928) s. 463–73, L. Both, Fædrelandske og historiske Skildringer (1875) s. 6.

Hans Ellekilde har under sagnet om „Dans Høj i Lejre“ anført følgende:

„I Danhøw på Ågerup Mark, Ballerup sogn, lå kong Dan med hele sin rustning og alting“. På min forespørgsel har Hans Ellekilde i et brev af 19/12 1944 oplyst, at dette er en fejltagelse. Der foreligger en forveksling med Ågerup i Sønder herred.

Ballerup er yngre end omliggende byer Smorum, Ledøje, Måløv og Herlev. Endelsen -rup viser, at Ballerup i sin oprindelse er en torp, d. v. s. en udflytterby, vel-sagtens anlagt fra en af de nævnte ældre byer. Muligvis har den først været en enegård. Navnet har byen formentlig efter sin grundlægger (eller, hvis der har været flere udflyttere, da disses sører) Manden Bali eller Balli, et gammelt nordisk navn, der gik af brug, da den kristne navneskik blev almindelig. Hertil svarer den ældste skrevne form, der kendes, i et brev fra 1309: Baldrop, der senere er blevet til Balderup (1388) og Ballerup (1506)“.

Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas I s. 495 og VI s. 14, Hoffmann Fundationes VII s. 33 og Thiele 1843 IRs. 5, Saxos Danesaga I s. 126 og 131, Hans Ellekilde „Østsjællandske Folkesagn“, Hist. Aarb. 1924 s. 4–5, Knud Gormsen „Bondebyen“, Ballerup Grundejerforening gennem 50 Aar 1894–1944, s. 9–11 og samme „Vore Landsbynavne“, Ballerup-Maaløv Avis 27.–8. og 8.–10. 1930.

2. Smørhullet

Syd for Krejerupgaard findes en lavning, der tidligere har været et vandhul. Det kaldes for „Smørhullet“, et navn, hvis oprindelse står i forbindelse med de ceremonier, der knyttedes til den hedenske gudsdyrkelse, eller til stedets frugtbarhed.

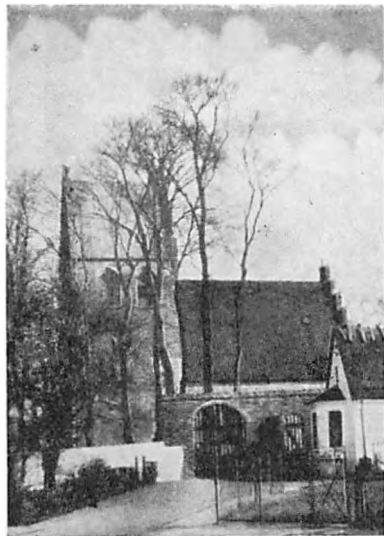
Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter meddelelse af købmand Lauritz Christensen, Skovlunde, der havde købmandsforretning på Ejbyvej fra 1903 til sin død i 1940.

Det folk, der beboede Sjælland før Danernes erobring af øen (ca. 500 e. Kr.), synes, bl. a. efter stednavnene at dømme, at have ernæret sig ved kvægbrug. Som følge deraf var et af deres hovedprodukter smør, og dette blev også en af deres offergaver, oprindelig måske til solen, senere antagelig til frugtbarhedsguden Fryer eller Frø. Mindet om denne offerskik er bevaret i talrige stednavne, såsom Smørbjerg og Smørhøj. Smøreng. Smørholm samt Smørhul. De to sidste giver måske tillige oplysning om offermåden, idet man enten indgned en (hellig) sten eller kastede ofret i et mosehul. Det normale er utvivlsomt, at ordet smør har relation til stedets frugtbarhed, f. eks. i smørhul eller ligefrem til smørproduktion. Dette er antagelig tilfældet i herredsnavnet Smørum.

Kristian Hald, stednavne og kulturhistorie (1966) s. 64, Axel H. Pedersen, Birke-ting i Gl. Københavns Amt 1521–1965 (1968) s. 70, Svend Aakjær, Skivebogen 1924 s. 103–120.

3. Sanct Jacob

I den katolske tid var Ballerup kirke indviet til Sanct Jacob. Det fremgår af en indskrift under et af kirkens kalkmalerier. Bønderne plejede tidligere, når de søndag morgen kom til kirken, at hilse kirkens patron, tage deres hat af og sige: „God Morgen, St. Jacob“.

Ballerup kirke.

Optegnet 1925 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af arkitekt Hjalmar Nielsen, Ballerup.

Vejen fra Stationsvej forbi kirken til Frederikssundsvejen har efter Sanct Jacob fået navnet Sanct Jacobsvej. Dette er sket på forslag af arkitekt Hjalmar Nielsen.

D. G. Zwergius, *Det sjællandske Cleresie (1754)*, s. 33 og Hjalmar Nielsen, *Ballerup-Maaløv Avis* 19/2 1936.

4. Aftensang

I den katolske tid var der morgensang og aftensang i kirkerne. Det må opfattes som en mindelse herom, når det endnu den dag i dag er skik i Ballerup at sige: „Nu ringes der til aftensang“ i stedet for at sige: „Nu ringes solen ned“.

Optegnet 1925 af stud. juris Knud Gormsen.

5. Agnetes smykker

I Ballerup-egnen findes der flere små søer, om hvilke man antager, at de i tidligere tider dannede en eneste større sø. Ved bredden af denne sø lå der i længst forsvunden tid en større høj; på denne høj lå en borg, hvor der boede en ridder, der havde tre døtre. Den yngste hed Agnete. Hun var såre skøn, med lysgult hår og blå øjne, og da en ung ridder ofte kom i besøg, fattede han snart kærlighed til Agnete. Men

herover harmedes de to andre søstre, som var blevet indtaget i den unge og skønne ridder, og de udpønsede da den plan at fjerne Agnete fra borgen. Det skete også.

Den hellige julefest nærmede sig, og man ventede den unge ridders besøg. Når ridderen kom til borgen, havde Agnete altid båret en guld-kæde om halsen, og denne kæde lyste med en sælsom betagende glans. Nu havde den ene søster smykket sig med Agnetes guldkæde, og den anden bar et skønt guldarmbånd. Men da den unge ridder ankom, bemærkede han straks, at disse guldsmykker nu ganske havde tabt deres glans og pragt. De lignede messing.

De to søstre blev forfærdede, thi det havde været strålende guld, da de tog smykkerne på.

Den unge ridder fik straks mistanke, og det varede ikke længe, før sandheden kom for dagen. Agnete blev da hentet, og de to søstre skulle forvises fra borgen, men forældrene lod nåde gå for ret.

Nu fejredes den skønne juleaften i højsalen, der strålede af talrige kerter.

Den unge ridder var betaget af den højeste fryd over Agnete, hans tilkommende brud, og nu på den hellige juleaften – strålede de to smykker atter med den gyldne glans.

6. Svenskekrigen (1657–1660)

Karl Gustaf havde en lejr på Marken udenfor Ballerup i retning mod København. Mosen ved Brydehusvejen kaldes til minde herom Karl Gustafs mose.

Bønderne drev svenskerne på flugt nedover Krejerupgaards jorder henimod Skovlunde. Adskillige fund af seletøj og hestesko skal være gjort på markerne i denne retning. Enkelte af svenskerne fik dog deres bekomst på stedet. Nogle af de svenske soldater blev druknet i moserne ved Hareskoven. Herfra stammer navnet „svenskemoserne“.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af købmand Lauritz Christensen, Skovlunde.

Ballerup kirke blev stærkt medtaget under svenskekrigen. Otte mænd synede skaden i 1662 og indberettede, „at Messchagel og Messesærk blev borte i Svenskens Tid, Loftet i Taarnet fattes 3½ Tylt Dieller (Bjælker), og paa Taget fattes 2 Ruller Bly. Kirkegaardens Mur er ganske øde, i Stedet for er sat 40 Favne Risgærde. En Kirkearm er nedblæst over Koret og mangler paa Kirke og Taarn 200 Tagsten. Den ene Klokkestue maa istandsættes og den anden fornyes. Kirkeporten fattes Stabler og et Hængsel, og 3 Kirkelaager er ganske øde. I Sydhullerne er Murværket brøstfældigt.

Gradualen, en Psalmebog, een Lygte og Nøglen er borte. Kirkens to Huse er helt øde og borte, det ene er Degnestavnen“.

Også skovene led megen overlast under Svenskekrigen. Om skovene ved Ballerup siges omkring 1700, at „Overskovene bestaar med middelmaadig gammel Ege, dog ikkun tynd“. Endnu ses nordøst for Ballerup ved Borupgaard et lille krat. Det er resterne af skoven.

Smørum Herreds Synsprotokol 1662, „Svenskemoserne ved Ballerup“, Københavns Amts Folkeblad 6.-2. 1925, Bernt Holsøe „Forsvundne Skove“, „Fra Københavns Amt“ 1932-33 s. 237 ff., Axel H. Pedersen „Svenskekrigen“, Ballerup-Maaløv Avis 14.-7. 1926.

7. Jægermester Hahns vilde jagt

Jægermester Vincent Joachim von Hahn ejede for et par hundrede år siden et jagtslot og nogle gårde i Jonstrup vang. Kurt Henrik Merker havde i 1659 erhvervet 5 gårde i Ballerup. I 1679 solgte hans enke Magdalene Rhode, der nu var gift med professor Thomas Bartholin, sine gårde til von Hahn, der lagde dem under den i 1673 oprettede hovedgård, Hjortespring.

von Hahn pinte sine fæstere og var ilde lidt; man kaldte ham „bondeplageren“ eller „bondetyranen“, undertiden „den onde jæger Hahn“. Men bønderne vidste dog at fortælle, at gengældelsen ramte den onde jægermester. Stille aftener hørtes et stærkt sugende sus gennem luften, efterfulgt af hidsig hundeglam. En ildspyende hest for gennem luften; fra vangen over Skovlunde og Islemark mod Frederiksberg, hvor regimentsskriveren havde kontor, gik den vilde jagt. Det var jægermester von Hahn, der ikke kunne finde ro i sin grav.

Efter ham kaldtes vejen fra Skovlunde mod Islemark Hanevad: Hahns Vej.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter meddelelse af overretssagfører P. C. Tüchsen. Ober-Jægermester Vincentz Joachim von Hahn (1632-1680), der var Chr. Vs yndling og soldebroder, til Jægerspris fik mageskifte og skødebrev 1678 på jus patronatus over Ballerup kirke tilligemed retten til at oppebære kirkens tiende og herligheden over præstegården og degnekaldet. Landsretssagfører Knud Gormsen har givet mig følgende oplysninger om Hanevad:

Det er en ren folkelig udlægning, at Hanevad skulle betyde Hahns vej. Forbindelsesvejen fra Skovlunde over Hanevadsholm mod Islev må antages at være af høj ælde, og det samme må gælde vadet eller vadestedet gennem den fugtige strækning ved Harrestrupå. Forledet er fuglenavnet Hane, måske en folkelig symbolik for det (vadested), der lå mod øst (hansen som morgencens fugl). Et agerstykke i Ballerup østre bymark blev kaldt „God Morgen“.

8. Tingvognen fra Ballerup

Smed Grønvold i Husum boede i et lille lavt hus lige ud til Frederikssundsvejen. En nat blev han vækket af en stærk rumlen på vejen. Han sprang op og så da tingvognen fra Ballerup komme kørende. Den var forspændt med fire heste, og på vognen sad fire mænd med store che-niller (kapper), på den nærmer forløber sad en rytter baglæns. De fire mænd på vognen var hovedløse. Det gjorde et stærkt indtryk på smeden, han råbte til sin kone: „Kom, mor, nu skal du se tingvognen fra Ballerup“.

9. Tingvognen fra Ballerup

„Da jeg var ung“, fortæller husmand Peder Hansen, Husum, „var jeg engang med mine to søskende kørende i besøg hos min broder Kristen, der da ejede „Rosendal“ i Ballerup. Da vi nu om natten var kommet midtvejs mellem Ballerup og Herlev, mødte vi tingvognen. Det var en almindelig vogn, i hvilken der sad fire mænd, og en rytter sad baglæns på den nærmer forløber. Jeg blev noget underlig, men værre var det med mine heste, der nær havde kørt os i grøften, men vi slap dog hel-skindet fra det og hjem til Husum.“

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af overrets-sagfører P. C. Tüchsen, Husum.

Der er fra mange egne overleveret sagn om sære vogne og kørende genfærd, men ingen af disse sagn synes at være direkte sidestykke til „Tingvognen fra Ballerup“, Evald Tang Kristensen, Danske Sagn V (1897) s. 57-69.

10. Rakkervognen

For et halvt hundrede år tilbage kunne en gammel kone, som boede her i byen, hver nat se en ildlysende vogn, som i stærk fart drejede fra Gadekærvej om hjørnet ved Rakkerhuset og fortsatte ad Lindegårdsvej. Det var rakkeren med sine svende, som kørte forbi.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af gårdejer Jens Nielsen, Lindegaard, Ballerup, død 26-9-1946.

I nær tilknytning til birketinget stod rakkeren eller natmanden, som i mange år havde sin bopæl i Ballerup.

Om rakkeren fortæller P. C. Tüchsen: »Natmanden var, om ikke just nogen stands-person, og selvom man i virkeligheden skyede ham som uærlig, således at han f. eks. på kroen havde sit specielle glas til drikke af, ligesom han ved alterets sakramente måtte drikke af kalken omvendt, dog en person, som man havde brug for. Han boede

i flere slægtled i det stræde, som på udskiftningens tid forte fra Holdanvejen forbi Lars Sørensens gård („Taaregaard“) til Lars Andersens gård (Lindegaarden). Strædet blev tidligere kaldt „Horsepandestræde“, efter hovedskallerne fra de nedgravede hestekadavere. Huset, hvor sikkert endnu sad levninger fra natmandens hus, brændte i sommeren 1912; ved grundudgravningen til det nye hus fandtes heste og køben, rester fra natmandens praksis. Han levede nemlig højt på den gamle overtro, at det var uærligt at røre ved selvdøde kreaturer eller mennesker, der var døde for egen hånd. Det var et privilegium for ham at have med den slags ting at gøre, og han rådede over hele Københavns amt. Foruden den kontante betaling, amtskassen måtte yde, hvergang han var ude på sin ekspeditioner, havde han indtægter af alle heste- og kohuderne. Han var stadig på farten; snart begravede han en hængt mand i Nærum, snart var han i Tåstrup eller i Klampenborg for at grave en død hest ned, og endelig var det hans specialitet at begrave døde hunde og katte i Frederiksberg Allé; der må have været en utrolig masse efter den mængde regninger, han leverede“.

P. C. Tüchsen, Hist. Aarb. 1913 s. 58–59, Axel H. Pedersen, Rakkeren, Ballerup-Maaløv Avis 26-5-1926, og samme, Birketing i Gl. Københavns Amt 1521–1965 (1968) s. 134–141.

11. St. Ibs kilde i Måløv

Ved en af bakkerne bag Måløv kirke fandtes tidligere en hellig kilde, St. Ibs Kilde. Man havde den overtro, at i sommerens tørke ville man ikke få regn, hvis man ikke flittigt rensede den hellige *St. Ibs Kilde*. Andre fortæller, at det var en lægedomskilde, og at den lå midt i Måløv.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af fhv. lærer J. P. Jørgensen, Smørum.

Vi har oplysninger om over 500 helligkilder, som besøgte til bestemte tider af syge og sunde mennesker, fordi man troede, at kilden var i besiddelse af helbredende egenskaber og gemte underfulde kræfter. Mange kilder, også *St. Ibs Kilde*, fandtes i nærheden af kirker, hvilket i mange tilfælde forklares ved forbindelsen med de gamle hedenske helligdomme, idet kirkerne ofte er bygget, hvor det hedenske hov fandtes. Mange kilder er viet til en helgen, denne kilde til *St. Ib (Jacob)*. De danske helligkilder besøgte på bestemte tider, oftest på Sct. Hans aften, men mange kilder besøgte på den helgens dag (aften), hvis navn de bar. De to almindeligste sygdomme, kilderne besøgte for, var øjensygdomme og engelsk syge. Det var derfor mest småbørn og gamle folk, som besøgte kilderne. Ofte var det jo også af øjeblikkelig virkning, når et betændt øje eller et gigtsvagt lem blev vasket og gnedet i frisk, koldt kildevand.

Omkring 1670 meddeles, at man i den varme sommer ikke let kunne vente at få regn, når denne kilde, som var helliget St. Jacob (Ib) ikke omhyggeligt var rensat.

P. Dorscheus skriver i præsteindberetningen af 7/7 1758: „Saa ligger og midt i Maaløv Bye en Kilde, som siges at være kaldet St. Ips Kilde og fordem holdes Hellig og besøgt af mange Syge Mennsker“.

Måløv kirke.

St. Ib (☉: St. Jacob, Santiago de Compostella) var en folkekær helgen. Mange gjorde valfarter til hans grav i Compostella i Spanien. Når Sct. Ibs kilde rensedes i tørke, fordi man så mente, at det ville regne, da er dette træk et minde om regntrolddom, som er meget almindelig hos primitive folk.

August F. Schmidt „Helligkilder i Københavns Amt“, Hist. Aarb. 1925 s. 40 og „Danmarks Helligkilder“ 1926 s. 115, 37 og 39, Reesen „Atlas Danicus I“ s. 28, „Dänische Bibliothede oder Sammlungen von alten und neuen gelehrten Sachen aus Dänemark“, Copenhagen og Leipzig 1738, II s. 42, Ewald Tang Kristensen „Danske Sagn“ III Nr. 215, Indberetning 7.-7. 1759, Tom I Bl. 26, Hoffmanns Samlinger 1761, VII s. 33, Axel H. Pedersen „Sagn fra Ballerup og Omegn“, Hist. Aarb. 1925, s. 136, S. O. Pødenphant Ballerup-Måløv Avis 16-7-1964, 26-1-1967 og 22-6-1967. Niels Friborg har i „udgravningerne øst for Måløv, Ballerup-Måløv Avis 11/12 1968, redegjort for fundet af forskellige udtørrede kilder.

12. Sanct Ibs kirke

Måløv kirke har fra det 12. århundrede heddet Sanct Ibs kirke. For ca. 40 år siden, da Wilhelm Nielsen var formand for sognerådet, var her 17-18 gårde, gårdene i byen og udflytterne tilsammen.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af købmand Wilhelm Nielsen, Måløv, født 1864 i Måløv, formand for sognerådet 1904-1906. P. Dorscheus skriver i præsteindberetningen af 7/7 1758: „Maaløv Kirckc siges i Fordum at være Kaldet: Sct. Ips Kirckc“.

13. Store og lille Lemmehøj

Når højfolket syd fra kom til gilde i „Lemmehøj“, blev de stående et stykke derfra og kradsede jorden af deres fodder. Således fremkom den noget mindre høj ved siden af Lemmehøjen.

Optegnet 1925 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter meddelelse fra gårdejer Mouritz Jensen, Raamøsegaard, Ågerup.

„Lemmehøj“ ligger i skellet mellem Ballerup-Måløv og Ledøje-Smørum kommuner. Sogneskillet er en grøft, der er gravet midt over højen.

„Lemmehøj“ blev fredet i 1925.

14. Troldfolket i Lemmehøj

På „Stuvehøjgaard“ i Ågerup boede for et hundrede år tilbage en mand, hvis børn pludselig blev sindssyge. Ingen kunne forstå grunden dertil, men senere forklarede man det således, at det var troldfolket i „Lemmehøj“, der havde hævnnet sig og derfor byttet børnene med nogle andre om natten.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af gårdejer Mouritz Jensen, Raamøsegaard, Ågerup.

„Stuvehøjgaard“ er beliggende et par hundrede meter fra Lemmehøj.

15. Nissernes juleaften på Lillevangsgaard

En karl, der tjente på Lillevangsgaard, kunne hver juleaften se, at nisserne fra Stuvehøj kom ned på gården og spiste risengrød af fadene. Der var ingen andre end ham, som kunne se det, for han var født på en søndag. Da hans madmoder kom ind i stuen, sagde karlen til hende: „I har nok mange fremmede i aften“. Det kunne hun ikke se. „Jo, kan I ikke se, at alle nisserne spiser grød af fadene“.

Karlen kunne også se, at nisserne juleaften kom ned på gården og tappede øl af tønden. Så fyldte de vand på i stedet for.

Optegnet 1926 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af fru Anna Hansen, Lillevangsgaard, Ågerup.

H. F. Feilberg, Nissens Historie (1919) s. 58–61.

16. Da nissen blev narret

En dag gik ejeren af „Lillevangsgaard“ op forbi „Stuvehøj“, hvor han mødte den gamle nisse fra højen. De handlede og kom overens om, at

det ene år skulle ejeren have toppen af det, der blev sået, og nissen roden, medens ejeren det næste år skulle have roden og nissen toppen. Det var nissen godt tilfreds med.

Det første år såede ejeren sæd i sin jord – og da fik nissen roden. Det næste år lagde han kartofler i sin jord. Kartofflerne fik han selv, medens nissen måtte nøjes med toppene.

Optegnet 1926 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af fru Anna Hansen, „Lillevangsgaard“, Ågerup.

Evald Tang Kristensen, Danske Sagn I (1892) s. 451–56, August F. Schmidt, Morsingboer i gamle Dage III (1936) s. 2–4.

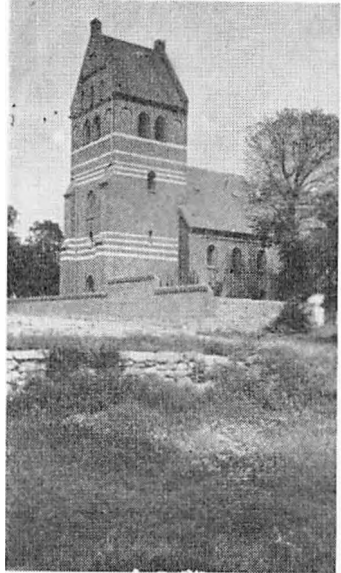
17. Dyssen ved „Larsbjerggaard“

Der var i sin tid uheld ved „Larsbjerggaard“ (i Skovlunde), fordi de gravede i dyssen.

Optegnet 1939 af landsretssagfører Knud Gormsen efter mundtlig meddelelse af gård-ejer Chr. Rasmussen, „Fløjholm“, Skovlunde.

18. Alterkalken i Ledøje

Engang boede der på „Lillevangsgaarden“ i Ågerup en mand, der havde en karl, som spurgte, om han måtte låne den bedste hest i stalden. Det fik han lov til, og han fik en sort hest at ride på. På den red han op til den nærliggende „Stuvehøj“, og idet han kommer derop, kommer der en ung pige ud af højen og rækker ham et sølvbæger med vin. Karlen ville ikke drikke det, men tog bægeret og kastede vinen bag over skulderen. Vinen faldt på lænden af hesten, så at alle hårene gik af. Da karlen ikke ville drikke vinen, ville den unge pige have bægeret igen. Karlen ville imidlertid ikke give hende det og red derfor, så hurtigt han kunne, i retning mod Ledøje. Nisserne satte efter ham, men kunne ikke vinde med, fordi hesten løb tværs over agrene, medens nisserne måtte følge agerrenden. Så råbte de til karlen: „Rid på det boldrede, ikke på det knoldrede“. Da karlen kom til Ledøje, havde nisserne omtrent indhentet ham, og da han kom op til Ledøje kirke, kastede han derfor sølvbægeret ind over kirkemuren. Det er det alterbæger, man endnu bruger i Ledøje kirke. Karlen red videre, men da nisserne påny var ved at indhente ham, red han ind i en gård og

Ledøje kirke.

smækkede porten i. I deres vrede tog nisserne en stor sten og kastede imod porten. Stenen ligger der endnu, udenfor „Brydegaard“ i Ledøje.

Optegnet 1926 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af gårdejer Carl Hansen, Lillevangsgaarden, Ågerup.

Det samme sagn fortælles af P. M. i Ballerup-Måløv-Avis 6/4 1971. Her er det nogle troldkarle, som styrter op ad højen på heste efter karlen, der blev indhentet ud for ridderborgen, den nuværende Brydegård. Han kastede imidlertid sølvbægeret over kirkemuren, thi troldene turde ikke træde på indviet jord. På denne måde kom bægeret til kirken, men karlen blev dræbt ved Porsemosen.

Et lignende sagn er knyttet til Ågerup by og kirke ved Holbæk. Troldene, som forfulgte karlen, slyngede en stor sten mod porten, som karlen lige havde nået at få lukket efter sig, så at fire planker foer ud af porten. „Nu er der ej længer noget spor af samme hus, men stenen ligger endnu midt i Ågerup by. Bægeret blev skænket til kirken, og karlen fik til belønning den bedste gård på Eriksholm gods“. Grunden til ligheden imellem de to sagn må nærmest søges i, at man i Ågerup ved Ledøje har hørt sagnet efter Thieles gamle sagnsamling, og så har man – i overensstemmelse med den almindelige måde at få sagn til at vandre på – knyttet sagnet fra Ågerup ved Holbæk til Ågerup ved Ledøje.

Sagnet om alterbægre fra høje er forøvrigt vidt udbredt – det kendes fra alle egne af Danmark – og kan godt være meget gammelt i Ledøjeeegnen. Det har blot under påvirkning af en trykt samling fået en form, der meget ligner et sagn med samme motiv fra en landsby med samme navn. Om bjergfolk kendes der fra Danmark en næsten talløs mængde sagn.

Alterbægrene i Karlslunde, Ejby og Højelse kirker hidrører også – ifølge sagnene – fra høje.

19. Da stoppenålen tog magten fra troldtøjet

Min oldemor har fortalt, at der boede troldtøj under stalden – de måtte flytte en ko fra en bås, da ajlen løb ned i troldfolkets stue:

Hun havde en pige. Troldfolket skulle ha' en „lille“, og oldemor skulle assistere.

Pigen klagede meget over, at hun ikke kunne sove om natten og hun var altid træt om morgenen.

Da oldemor skulle gå ned til troldfolket for at hjælpe ved fødslen, tog hun to stoppenåle (stål) med i sin kjole.

I gangen til troldfolkets stue så hun en, der stod og maledede malt, og ved nærmere eftersyn så hun, at det var hendes pige, hvorfor hun tog den ene stoppenål og satte i pigens skørt.

Morgenen derefter bad hun om at se pigens skørt og så den stoppenål, som hun havde sat i om natten.

Derefter kunne pigen sove om natten. Stålet havde taget magten fra troldtøjet.

Optegnet 1939 af landsretssagfører Knud Gormsen efter mundtlig meddelelse af fhv. gårdejer Chr. Rasmussen, „Fløjholm“, Skovlunde.

Der er optegnet adskillige sagn om troldfolk eller ellefolk, der boede under en staldbås. Da ajlen løb ned i deres bolig, kunne det hændes, at den ko, som stod ovenover, en morgen lå og var død. Det var ellefolkernes hævn. Man lod derefter båsen stå tom eller flyttede stalden for ikke at rammes af flere uheld, Evald Tang Kristensen, Danske Sagn I (1892) s. 325–36, H. F. Feilberg, Bjergtagen (1910) s. 69–84.

20. Byttebørn

Min oldemor kørte tospændig harve med to hingste på „Haraldsminde“ jorder og så da to småtossedede børn, der kaldtes „byttebørn“. Når man overraskede børnene (kom bag på dem) blev man var, at de kunne lege (som raske børn).

Optegnet 1939 af landsretssagfører Knud Gormsen efter mundtlig meddelelse af gårdejer Chr. Rasmussen, tidligere „Fløjholm“, Skovlunde.

21. Stenen på Ågerup mark

På Ågerup mark lå i min barndom en sten, der var så stor som et hus over jorden, foruden den del af den, som var skjult i jorden, og det var ikke småting. Der var engang blevet gravet en grøft om den, fordi man ville sprænge den i mindre stykker og føre den bort, men det blev ikke

til noget, der kom en sådan rædsel over dem, som skulle skyde stenen, at de gik fra arbejdet, og hverken de eller andre ville have med det at gøre, og så fik stenen lov til at ligge indtil videre. Omsider kom en ung mand til at eje stedet, på hvis mark den lå, og da der i Københavns omegn var dyrtid på den slags sten, lod han den sprænge og flække ud, så stykkerne blev til at magte. Man sagde, at han fik flere hundrede daler for den, og at der blev solgt over tyve kubikfavne sten af det, der var ovenfor, resten sidder endnu i jorden.

Da han begyndte at sprænge den, stak folk hovederne sammen og spåede ham, at al landsens ulykke ville ramme ham for hans dristighed; men der skete ham ikke noget ondt, så troldtøjet må enten have taget ophold andre steder eller have mistet sin magt.

Optegnet af lærer Chr. Weiss 1908, meddelt af hans hustru Else Marie Larsen, født i Ballerup 1/5 1837, datter af hjulmand L. Christensen og Bodil Nielsdatter. Meddelerinden turde i sin barndom ikke komme helt hen til stenen, når hun var alene i dens nærhed. Hun var bange for det troldtøj, der holdt til i eller ved stenen.

Se August F. Schmidt, *Fra folkemindesforskningens overdrev* (1956) s. 65–73: „Chr. Weiss i Tingerup. Kommunalpolitiker og folkemindesamler“, og K. K. Steincke, *Også en tilværelse* (1954) s. 286 ff.

August F. Schmidt gengiver det samme sagn og tilføjer: „Der timedes ikke ejeren nogen ulykke, fordi han havde sprængt stenen, der skal være kastet af en trold efter Roskilde Domkirke. Trolden kunne ikke lide kirkeklokkeklangen. Stenen kom ikke længere end til Ågerup.“

Ifølge August F. Schmidt er det en anelig række kirker, hvortil der er knyttet sagn om sådanne kæmpekast. Årsagen hertil er, at kirkerne mere end andre bygninger trækker sagn til. Ifølge almindelig folketro var jætter, trold og kæmper i særlig grad uvenlig stemte overfor de talrige kirker. Troldene kunne ikke tåle at høre kirkeklokkeklangen, hvorfor de enten rejste deres vej eller søgte at knuse kirken og klokken med en stor sten.

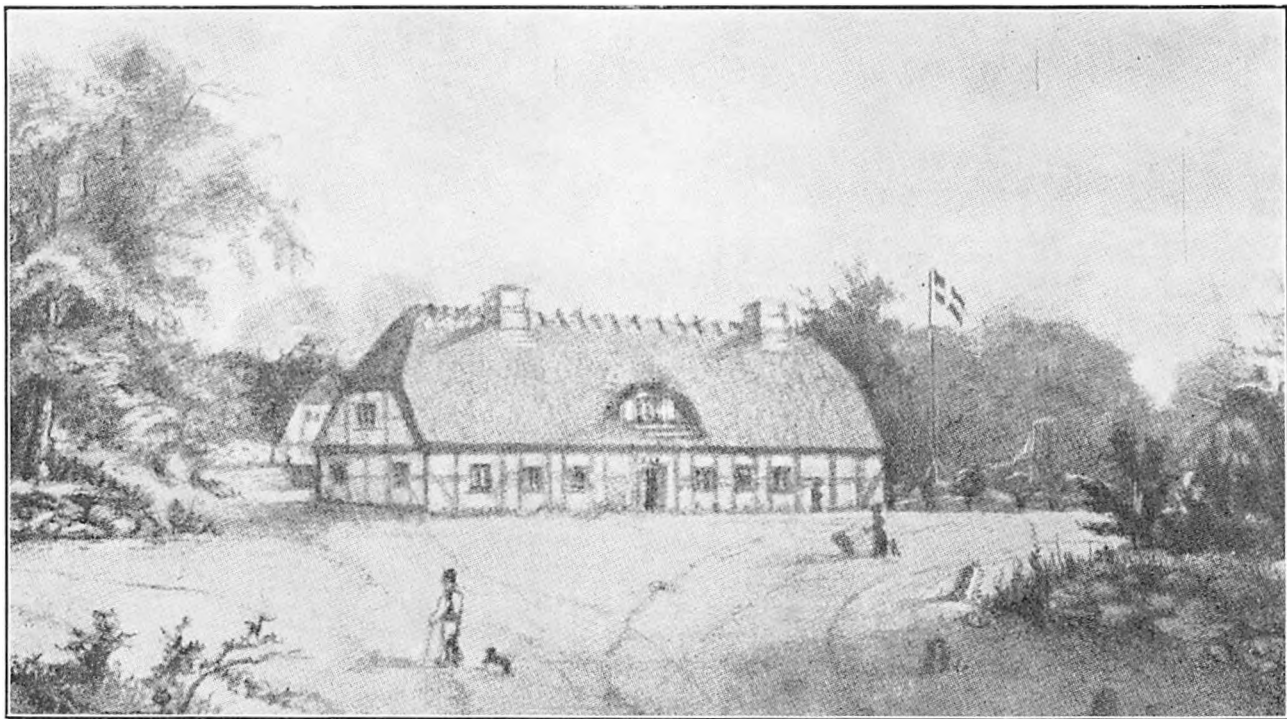
Hans Ellekilde, *Østsjællandiske Folkesagn*, Hist. Aarb. 1924 s. 19, August F. Schmidt, *Fra Københavns Amt* 1927 s. 248 og samme, *Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen*, 1933 s. 128, 70, 72, 104 og 110.

22. Lerhusstenen

På den til „Lerhuset“ på Smørumnedre mark hørende jordlod tæt ved Frederikssundslandevejen står i skellet opstillet en ganske tarvelig tilhugget granitsten. Her er jordet en morder og selvmorder, som ikke måtte begraves i indviet jord.

Det fortælles, at den bedste sæd på jordloden altid er i nærheden af stenen.

I August F. Schmidts gengivelse hedder det, at der omkring stenen findes den frodigste jord i vid omkreds. Dette stemmer ikke helt med den originale optegnelse.

Ballerup o. 1860. Frederikssundslandevejen ved købmand C. Rechs ejendom.

August F. Schmidt oplyser, at dette sagn står i modsætning til en række sagn, hvor folk er nedmanede under visse sten, og på disse steder kunne der ifølge folketroen ofte ikke gro græs.

P. C. Tüchsen, Et trist Vendepunkt, Hist. Aarb. 1914 s. 46–47, August F. Schmidt, Danmarks Kæmpesten i Folkcoverleringen 1932 s. 128 og 911.

23. Malkepladsen

I landsbyfællesskabets tid græssede kvæget på overdrevet. Bymændene i Ballerup havde da malkeplads på det lille stykke jord ved mosen mellem villa „Solhjem“ og „Damgården“ på Skovvej. Det fortælles, at det af den grund er det frugtbarste stykke jord i vid omkreds.

Overdrevet, „oræ“ = ufrugtbar stenet jord.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af overretssagfører P. C. Tüchsen, Husum.

August F. Schmidt, Studier i Vider og Vedtægter II (1951) s. 112, der betegner malkepladsen som et vidnesbyrd om uhensigtsmæssig gødningsspild.

24. Pjenkehullet

Ved gadekæret i Skovlunde findes en hulning, som kaldes „Pjenkehullet“. Traditionen i byen vil vide, at det kaldes således, fordi bønderne i landsbyfællesskabets tid opbevarede deres avlsredskaber her.

Optegnet 1926 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af købmand Lauritz Christensen, Skovlunde.

25. Skatten i Ballerup krohøve

For 60–70 år siden skete det, at et selskab af handelsmænd og prangere var på vej til marked i Frederikssund. De var taget ind i Ballerup kro, hvor de sad og handlede og drak. Det var imidlertid blevet aften, og det var slemt vejr – det sneede – så de spurgte, om de ikke kunne overnatte i kroen. Kromanden indvendte, at hans plads var meget indskrænket, men om de ville tage til takke, så gik det vel. Navnlig var der et værelse, som aldrig nogen skøttede om at bo i – man sagde, at det spøgede i det. En i sin tid meget bekendt hestehandler, Peiter-Jens, sagde, at han aldrig var bange for noget, han turde godt bo i det.

Peiter-Jens faldt også godt nok i søvn, men ud på natten mærkede han en voldsom bevægelse i værelset, og udenfor jog der de mærkeligste lyde gennem træerne. Han stod op og kiggede ud af vinduet og så,

Ballerup kro. Opført 1843. Brændt og genopført 1888.

at der brændte lys i haven. Der må ligge en skat, tænkte han, og da han aldrig var bange, gik han ud i haven. Men ved et uheld kom han til at rage noget sne i lyset, så det gik ud. „Så til helved“, sagde han, „nu bliver jeg jo nødt til at mærke mig stedet, om jeg ville finde det igen“. Da han just var „trængende“, satte han sig og anbragte en stor „skildvagt“ på det sted, hvor lyset havde brændt. Derpå gik han op i seng igen.

Da han om morgenen vågnede med tanken om skatten i haven, viste det sig, at han ikke havde sat noget mærke i haven, men derimod i sengen! Det hele havde været en drøm.

Optegnet 1911 af cand. mag. Gunnar Knudsen, Landsgrav, efter mundtlig meddelelse af sognefoged J. P. Hansen, Udlejre.

Ballerup kro hører til de gamle kgl. privilegerede landevejskroer. Den er oprettet 1521. I Christian II's såkaldte gejstlige lov eller loven for landet bestemtes det, at der for hver to mil på de alfare veje på Sjælland skulle være et herberg. Der nævnes i denne forordning stedet for 28 kroer, af hvilke flere eksisterer endnu, således også Roskilde kro. I tilknytning til kroen i Ballerup blev der drevet købmandsforretning, der først er nedlagt i begyndelsen af århundredet. Købmandsforretningen lå i kroens sydlige del ud mod rejsestalden. Kroen var en af de typiske gamle landevejskroer, hvor bl. a. også bønderne, der kom ad Frederikssundslandevejen, i gammel tid „bedede“, før de fortsatte turen til hovedstaden. Den forrige kro var opført 1843 og brændte 1888. Året efter opførtes kroen i sin nuværende skikkelse.

Rejsestalden lå tidligere på den anden side af Frederikssundsvejen overfor kroen. Rejsestalden brændte i 1914, og den blev derefter genopført syd for kroen efter tegning af arkitekt Ole Falkentorp, der da boede i byen. Kroejer J. P. Jensen indrettede på den grund, hvor den gamle rejsestald lå, et lille anlæg, og overlod påtalletten til Ballerup-Måløv sogneråd.

Fotografiet af kroen fra 1843-1888 er optaget en dag, hvor der afholdtes skovauktion. Derfor ses så mange køretøjer foran kroen og rejsestalden. Den gamle købmandshandel ses på billedets højre side. Bygningen til venstre med den store port er den gamle rejsestald. Det gamle hus længst til venstre brændte ligeledes i 1914. Barberskiltet under tagskægget viser, at der da boede en barber. Han hed Winther. Folkevittigheden fortalte om ham og hans konkurrent, at Buus barberede for 15 øre i timen, men Winther skar halsen over for 10 øre!

Originalbilledet af Ballerup kro tilhørte urmager E. M. Buus, der i nogle år havde barberforretning i byen, og som i mange år tillige var tjener på kroen. Urmager Buus overlod mig billedet, som jeg senere forærede kroejer *Louis Andersen*, der lod det ophænge i lokalerne i Ballerup kro. Kommunen ejer et tilsvarende billede, der har plads i et af ekspeditionslokalerne i Rådhuset.

Ballerup kro har været skuepladsen for to historiske begivenheder i det forrige århundrede.

Københavns Amts Landscommunalforening, der var stiftet 20/2 1843 med de kendte stænderdeputerede, landsoverretsprocurator Balthazar Christensen og kammerråd J. C. Drewsen fra „Strandmøllen“ i spidsen, holdt sine møder på kroen. Denne forening afholdt 4/11 1843 en stor fest på kroen til ære for den slesvigske deputation,

der havde været i audiens hos Christian VIII. Deputationen bestod af de tre sønderjyske førere, Lauritz Skou, Hans Nissen og Niels Steffensen, der blev hyldet af en talrig forsamling. I festen deltog flere af den tids betydelige personligheder, bl. a. historikeren og politikeren Frederik Barfod og digteren Carl Ploug, som da var redaktør af „Fædrelandet“. Carl Ploug skrev til festen sangen „Slesvig“, der bl. a. indeholder det bekendte vers:

„Nej, brødre! – Nej – vi har udtømt
vor kummers kalk til bunden,
og al den lykke, vi har drømt,
for nuets krav er svunden:
Hvad folket vil, det folket kan; –
nu vil vi, at vort fædreland
forynget skal fra gravens rand
til sejr og frihed stige!“

Under provisorietiden, hvor de politiske bølger også gik højt på egnen, holdtes et stort politisk møde på kroen 17/5 1885. Den liberale vælgerforening havde indbudt den kendte politiker dr. phil. Pingel, der netop var blevet afskediget fra Metropolitanskolen på grund af sine politiske anskuelser, til et offentligt møde, og cand. mag. Niels Neergaard – den senere statsminister – og højesteretssagfører Octavius Hansen mødte ligeledes som talere. „Estrupperne“ mødte imidlertid også talrigt frem med professor dr. jur. Henning Matzen og kredsens folketingsmand, kammerherre Anton von Rosen, i spidsen. En voldsom forudgående agitation bevirkede en meget stor tilslutning, både fra København og fra hele egnen strømmede folk til. De ventede uroligheder udeblev ikke; det gik over til håndgribeligheder, og der vankede mange bulede hatte og ansigter. Med en let omformning fik en af tidens sange følgende omkvæd:

„Væk med Rosen og hans trup,
vi vil ingen frihedsfjender ha' i gamle Ballerup!“

Mødet gik over i vor politiske historie som „Slaget i Ballerup!“ Senere på året fik Ballerup to lyseblå gendarmer.

Chr. Heilskov „Blade af en gammel Landevejskros Historie, Roskilde Kro gennem Tiderne“, Hist. Aarb. 1925, s. 13–35, Program med Sange for Ballerup Kro, Sommer-Sæsonen 1937, med den historiske indledning om Ballerup kro, af Axel H. Pedersen. Heri er kroen dog urigtig angivet som opført i 1856. Samme, „Bidrag til Ballerup-Maaløv Historie, To politiske Møder“ (1925) s. 18 og 33, samme „Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening 1885 – 11. Aug. – 1925. Et Jubilæumsskrift“ 1925 s. 5 og 30, samme: „50 Aar 1855 – 11. Aug. – 1935. Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening“ 1935 s. 9 og 57. Poul Rytter „Viser og Vers“, redigeret af G. C. C. Ploug 1847 s. 107–109, og Plougs Digte“, udgivet af sønnen Hother Ploug, 1901 s. 19–21.

26. Røverne fra Ballerup kro

Min bedstefar tog jævnlig ind til København med sæd og kartofler. Han var fra Hørups mark ved Slangerup, og det var i 30'erne, han en

gang nær var kommet galt fra det med nogle røvere. Han var dengang tyve år. En aftenstund kom han fra København og holdt for en kro – jeg tror nok, det var Ballerup – for at få sig noget drikkeelse. Der sad to karle derinde, som ikke så helt godt ud. Da han nu havde betalt, hvad han havde fået, var mændene forsvundne, og kromanden sagde til ham, at han skulle ikke køre videre, for der ventede ham ikke noget godt. Men han kørte alligevel. Da han kom noget hen, kom der to og spurgte, om de ikke kunne køre med. Jo, det fik de lov til. Men som han nu kørte videre, fik han at se, at der sad en stavre ud fra deres inderlomme. Han sad og betragtede det en tid og tænkte efter, hvad han nu skulle gøre. Lige med ét holder han og siger: „Det kunne være godt at komme af og lade vandet“, og så kryber han noget langsomt af vognen, men bliver siddende og hænger på hammelen. De andre springer hurtigt af, og så bruger han pishen, og hesten tager til at løbe, mens han sad der på hammelen. De råbte efter ham og smed stavrene, så det suste om ørerne af ham, og de peb i en fløjte, og der kom flere til, der løb efter vognen og nåede at få fat i hestenes liner. Men han blev ved at bruge pishen, og de kunne ikke holde fast, så han slap da fra dem.

Efter originaloptegnelse (udklip) i Dansk Folkemindesamling (448 og 449, Jens Jørgensen, Sundbylille). Dette sagn hører hjemme i sagngruppen „Mislykkede overfald“, Evald Tang Kristensen, Danske Sagn IV (1896) s. 469–82.

27. Tjørnen ved Holmegaard

Der stod en tjørn ved „Holmegaard“ (ved Ballerup), der brændte lys i den, og fra busken førte altid en sti ud til „Holmemosen“.

Den mand, der gravede busken om, mistede et ben i tærskværket.

Optegnet 1939 af landsretssagfører Knud Gormsen efter mundtlig meddelelse af gårdejer Chr. Rasmussen, tidligere „Fløjholm“, Skovlunde.

Sagn om lys ved tjørnebuske, træer, høje og marker er kendt fra mange egne. Det kunne bringe ulykke at grave ved sådanne buske. Man troede, at der var nedgravet en skat, Evald Tang Kristensen, Danske Sagn III (1895) s. 421 ff., II (1893) s. 487 ff.

28. Onde øjne

I Ågerup boede der for en del år tilbage en heks. De ældre bønder holdt ikke af, at hun kom ind i deres stalde, for hun kastede onde øjne på deres kvæg, så at de blev syge. De gamle bønder holdt heller ikke

af at have hende til høstarbejde, for hun kunne hekse høsten færdig. Når de andre klagede over, at de ikke kunne nå at binde færdig inden aften, behøvede hun blot at sige: „Se jer dog om, det er jo færdigt“. Så lå alt kornet nok så nydeligt bundet i neg.

Optegnet af lærerinde Nanna Hansen. meddelt af lærerinde A. Larsen.

Hans Ellekilde har knyttet følgende kommentar til sagnet: I en gård i Trørød prøver slagteren forgæves at slå tyren for panden, den faldt ikke. Pludselig vender han sig om mod folkene bagved og siger: „Der er én af jer, der har onde øjne“. Vedkommende gik sin vej, og nu faldt tyren. Optegnet af fru Ella Ellekilde, 1916, efter mundtlig meddelelse af gårdejer Hans Petersen, Ågerup. Hans Ellekilde, Østsjællandske folkesagn. Hist. Aarb. 1924 s. 26-27, Evald Tang Kristensen, Danske Sagn VII (190) s. 212-14.

29. Hesten på „Rosenlund“

I Skovlunde fortælles, at der i det forrige århundrede fandtes en hest på „Rosenlund“, som ingen kunne komme i nærheden af, når den om natten stod i stalden. En karl, som engang forsøgte, erklærede bagefter, at det turde han ikke oftere indlade sig på.

Optegnet 1926 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter mundtlig meddelelse af købmand Lauritz Christensen, Skovlunde.

„Rosenlund“ nedbrændte i 1910 under en stor ildebrand, som hærgede byen. Beboerne i Skovlunde fortæller, at da man under oprydningsarbejdet fjernede gulvet i den tidligere staldbygning, fandt man knoglerne af et menneske. Efter overleveringen var det en bissekræmmer, som var myrdet og skjult her. Derfor spøgert i stalden.

På Rosenlund fandtes tidligere en privilegeret kro, som blev nedlagt i 1825. P. C. Tüchsen har oplyst, at der i „Ufredens tid“ i begyndelsen af det forrige århundrede var meget spektakel i kroen af det i byen og omegnen indkvarterede „holstenske“ rytteri, og at en mand skulle være blevet dræbt i slagsmål på gaden udenfor kroen i 1791, P. C. Tüchsen, Hist. Aarb. 1914 s. 135.

30. Mareridt

Ejeren af Krejerupgaard, Hans Christensen, iagttog flere gange i tiden o. 1875, at en af hans hvide heste, når den stod i en bestemt bås, på et vist tidspunkt blev meget svedt, og samtidig blev manken stærkt indfiltret. Hesten havde mareridt.

Optegnet 1924 af stud. jur. Axel H. Pedersen efter meddelelse af købmand Lauritz Christensen, Skovlunde. Evald Tang Kristensen, Danske Sagn II (1893) s. 241-51.

31. Den kloge doktor i Ballerup

Doktor Kongsted i Ballerup kunne dæmpe ild. En nat var der kommet ild i en af gårdene i Ballerup. Der var folk nok til at slukke, men dengang havde de kun sprøjter på herregårdene. De forstod godt, at de ikke kunne slukke ilden på den brændende gård med deres spande, og de søgte derfor at holde ilden fra de gårde, som var mest udsatte, ved at dække dem med våde tæpper og lagener. Midt i al hurlumhejen kom doktor Kongsted løbende i bar skjorte; han løb tre gange om den brændende gård, og så sprang han ud i gadekæret. Da han kom op herfra, sagde han: „Nu kommer ilden ikke videre denne gang“, hvorefter han skyndte sig hjem for at komme i seng. Det slog også godt nok til. Ilden sagtnedes og bredte sig ikke videre.

Doktor Kongsted kunne også vise igen. Der blev stjålet et stykke lærred, som havde ligget på bleg om natten i en have. Konen, som havde mistet det, klagede sin nød for doktoren. Han trøstede hende med, at det nok kom igen. Ganske rigtigt. To dage efter var det blevet kastet ind over hendes havegærde, medens de sov til middag. „Jeg vidste, det ville komme, men jeg havde ikke tænkt, at det ville komme så snart, for tyven har haft en lang vej at gå med det“, sagde han til konen, da hun fortalte ham, at det var kommet. „Der var vel ingen, der så ham?“ spurgte hun. „Nej, det var der vel ikke“, vedblev han. „Jeg kan godt vise dig tyven i en spand vand, men du vil ikke have andet end sorg af at se ham“. Så fik hun ham naturligvis heller ikke at se, men hun var fast overbevist om, at doktoren vidste, hvem tyven var.

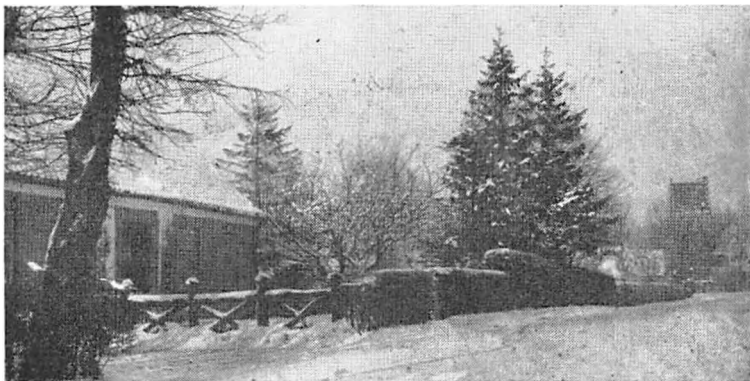
Optegnet 1908 af lærer Chr. Weiss, efter meddelelse fra husejer C. Larsen, Vanløse, født i Ballerup.

Olarius Eilertsen Kongsted, f. 1758, var læge i Ballerup fra 1788 til sin død 1831. Hans bestalling læstes til tinge 1/9 1788, Kristian Carøe, Den danske Lægestand 1786-1838 s. 113.

Evald Tang Kristensen, Danske Sagn VI (1900) s. 412 Hans Ellekilde, Østsjællandske Folkesagn. Hist. Aarb. 1924 s. 26, Ballerup-Måløv Avis 6/10 1966.

32. Gode råd af „Skættehanne“

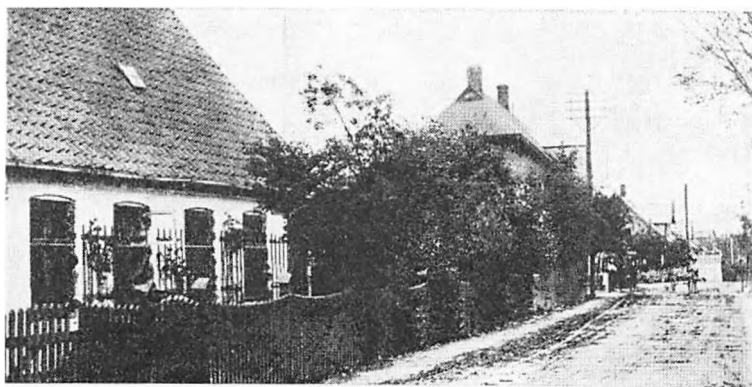
a) Der fandtes en klog kone, kaldet „Skættehanne“ (manden hed Olsen) i Skovlunde, død henved 90 år gl. (1918). Manden kaldtes „hørsvinger“, „hørhegler“ eller „skætteren“. Den kloge kone løftede børnene op ved det ene ben og den ene arm. Hvis barnet skreg, led det af engelsk syge. (Folk anså dette for et sikkert kendetegn.)

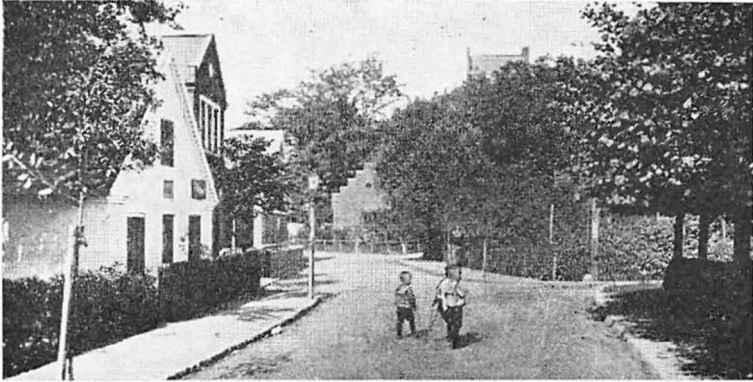
Stationsvej o. 1880.

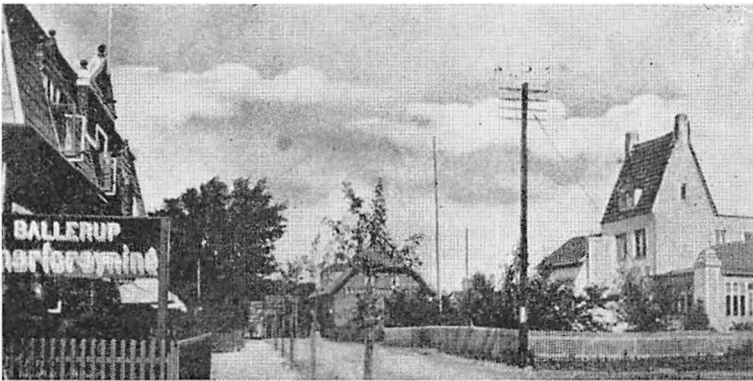
Stationsvej o. 1890.

Stationsvej o. 1900.

Stationsvej o. 1900.

Stationsvej o. 1905.

Stationsvej o. 1910.

b) Folk, der led af søvngænger, fik anbragt en balje vand foran sengen, så de kom til at stikke benene ned deri, når de stod op af sengen; det mentes at kunne skaffe dem af med sygdommen.

c) Frisk komøg brugtes som kur mod buldne fingre (i Skovlunde).

d) Der fandtes tidligere et hus, der kaldtes „Brydehuset“, hvortil folk kunne sende deres hør og få det brudt. Huset lå mellem Skovlunde og Ballerup.

Efter originaloptegnelse i Dansk Folkemindesamling. Der foreligger ikke oplysning om, hvem der har foretaget disse optegnelser.

Brydehuset lå på Brydehusvej. Det var i koleraåret 1853 indrettet til lazaret for Ballerup sogn. Skolelærer Jens Jørgensen, Skovlunde, korresponderede i 1856 på egne og øvrige medinteressenters vegne med sogneforstanderskabet om et af sogneforstanderskabet lagt bræddegulv. S. Pødenphant, Brydehusvej. Dyrkningen af hør i gamle dage. Ballerup-Måløv Avis 19.8. og 23.9.1965.

August F. Schmidt, Fra Hørager til Væver-Stue (1942).

33. Den kloge kone Maren Aaes og pastor Koch

Da pastor *Isac Christian Koch* tiltrådte embedet ved Ballerup og Måløv kirker i 1878, hørte der et betydeligt landbrug til præstegården og en tilsvarende kvægbesætning. En dag blev en af køerne syge. Præstegårdskarlen „Præste-Peter“ fortalte pastor Koch om koens sygdom, og Koch bad ham hente dyrlægen. „Nej“, sagde „Præste-Peter“, „vi bruger altid Maren Aaes, det er en klog kone, som bor ude ved Harestrup-åen“. Det syntes pastor Koch ikke om, men „Præste-Peter“ blev ved sit. Præsten gav sig, og „Præste-Peter“ kørte efter den kloge kone.

Pastor Koch ville overvære den kloge kones behandling af koen og skjulte sig i staldbygningen. Maren Aaes kom over i stalden sammen med „Præste-Peter“, men hun jagede ham ud. Så gik Maren Aaes op i båsen til koen og læste over den:

Her står jeg Maren Aaes
og gnider dig du bitte ko,
fra mule og til mås.
Jeg ved, det hjælper ej,
hvad jeg befaler.
Jeg er kun ude efter præstens daler.

Dette gentog hun 3 gange. Så trådte pastor Koch frem fra sit skjulested og sagde:

Her står jeg pastor Koch,
og synes Maren,
at det nu er nok.
Det kunne gerne hænde,
at jeg tog en stok
og varmed Marens ende.

Kort efter, at jeg havde udsendt „Af Ballerup-Måløv Historie“ i 1945 henledte gasværkbestyrer Conrad Frederiksen i et brev af 14.8.1945 min opmærksomhed på, at jeg manglede denne skæmtsomme historie om pastor Koch og Maren Aaes.

Conrad Frederiksen, født 23.7.1871, død 6.1.1956, blev ansat som bestyrer af det nyoprettede gasværk 1.11.1909 og forlod stillingen 1941. Han blev hurtig en kendt og populær skikkelse på egnen. Han var formand for Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening 1920-24, 1930-31 og 1932-38. Jeg har biograferet ham i Ballerup-Maaløv Avis 20.7.1927 og 31.10.1934.

34. Stryge Folk

For 25-30 år siden var her i byen en skomagerkone, fru Nielsen, der strøg folk, som søgte hende for deres sygdomme.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af fhv. købmand Vilh. Nielsen, Måløv, født 1864 i Måløv.

35. Spøgeriet i huggehuset

I en bondegård på Ballerup mark havde folkene af og til i mørke aftener set et svagt lysskær inde i huggehuset, når de gik forbi døren, som gerne stod på klem, men når de så åbnede den for at se nøjere efter, var der helt mørkt derinde. En aften, da døren stod åben, så en af dem, at det var så lyst i huggehuset, som om det kunne være månen, der skinnede derind. Men da det var en hel mørk aften, kunne han nok tænke, at det var noget andet, han så. Han blev nu bange og så nærmere til, og da så han en kvinde i hvid klædning, som udstrålede det underlige månelyskær, sidde på huggeblokken og give et spædt barn die, men bedst som han så på det, var det hele forbi. Nogen tid efter blev gulvet gravet op, og da fandt man lige under lerlaget en lille halvt forrådnede trækasse, hvori der lå skelettet af et lille barn samt nogle rester af tøj.

Efter originaloptegnelse i Dansk Folkemindesamling af Henrik Pedersen, skriver på Maribo amtstue (tidligere elev på Jonstrup seminarium).

Evald Tang Kristensen Danske Sagn V (1897) s. 341-53.

36. Varulv

Hos min far (for ca. 30 år siden her i København) havde de en pige fra Ballerup. Hun turde ikke rigtig gå alene i mørke, fordi hun var bange, at der skulle komme en varulv efter hende. Den var trebenet. Hun troede fuldt og fast derpå. Det havde en gammel bonde i hendes hjemstavn fortalt hende.

Efter Axel Ollriks originaloptegnelse i Dansk Folkemindesamling (1908). Efter mundtlig meddelelse af læge Bentzon, København. Der findes talrige sagn om varulve, Evald Tang Christensen, Dansk Danske Sagn I s. 227-40.

37. Hvorfor han ikke måtte lære at skrive

En husmands søn var flink i skolen, men de lærte dengang ikke at skrive i andet end sandbordet med en pind eller med fingeren. Så sagde skoleholderen en dag til hans fader: „Du skulle lade den dreng lære at skrive, han har godt nemme til alle andre ting“.

„Skrive“, sagde faderen, „det har bragt så mange ulykker! Nej, min Anders skal ikke lære at skrive, så kunne han gerne lære at skrive rigsdalersedler, og det er slaveristraf, hvis det bliver opdaget“.

Derved blev det.

Gengivet efter overlærer Chr. Weiss: originaloptegnelse i Dansk Folkemindesamling (1907) efter mundtlig meddelelse af fru Weiss, født i Ballerup.

Se iøvrigt Axel H. Pedersen, Sagn efter trykte og utrykte kilder, Medlemsblad for Ballerup Realskoles Elevforening, Oktober 1921 og Ballerup-Maaløv Avis 12.11.1924 (Sagnene nr. 1-5-7-13), Sagn, Ballerup-Maaløv Avis 7.7.1926 (nr. 3), 21.7.1926 (nr. 2-11-14-21-22-23), 28.7.1926 (nr. 28-30-31-34-35), 11.8.1926 (nr. 4-36), 1.9.1926 (15-18), 18.9.1926 (nr. 16-24-29), Sagn fra Ballerup og Omegn, Hist. Aarb. 1925 s. 134-37. (nr. 6-7-8-9-10-11-13-14-23), og Sagn og tro knyttet til sten i Ballerup og omegn, Fra Københavns Amt (Hist. Aarb.) 1928 s. 373-75 (nr. 18-22).

En fløj af en altertavle, som herredsfoged Aage Pedersen skænkede Ballerup kirke på Chr. IVs tid, findes på Nationalmuseet

Vi står på Frederik den Andens tid. Årstallet er et sted i 1580'erne. Den knejsende, gamle landsbykirke er det midtpunkt, som syner, og som samler. På en banke ligger den, højt og frit, omgivet af gadejord. Gårde og huse ligger i kreds omkring, derefter toften og agrene, længst ude overdrevet, udyrket, og så skovene. Landsbyen har vel nogle få hundrede indvånere, bønder og borgere; dog er Ballerup herredets største. Her bor herredsfogden, den øverste embedsmand i Smørum herred, en bonde på sin gård.

Dette overdrev og disse skove, det er kongens jagt. Og kongejagt er hyppig. Byen nyder kongens gunst. Når det kongelige jagthorn lyder på egnen, bor kongen i Ballerup. På herredsfogdens gård, den største og bedste.

Den Smørum herredsfoged hed Aage Pedersen, som skænkede Sanct Jacobs kirken den første altertavle, vi har kendskab til. Herredsfogdens altertavle skulle gennem halvfjerde hundrede år se landsbyens folk i skiftende slægter søge Guds hus. Men i 1848 fik kirken en ny altertavle, et maleri – Christi opstandelse – og den gamle altertavle blev kasseret. Det gik med den, som det er gået med så meget andet gammelt kirkeinventar.

Det er et af de lykkelige tilfælde, som historien skylder så meget, at et brudstykke af den gamle altertavle endnu er bevaret. På en gård i Ballerup fandt lærer F. Christensen omkring århundredskiftet den venstre sidefløj. Den blev anvendt som skod i en svinesti. Og man kan tænke sig dens miserable tilstand efter denne lidet nænsomme behandling. Stærkt beskadiget! Lærer F. Christensen tilkaldte sin kollega, lærer J. P. Jørgensen, Smørum, allerede da kendt for sin interesse for egnens historie. I forening kunne de to lærere fastslå, hvad der gemte sig i dette ejendommelige fund: det var en del af en forlængst kasseret altertavle. Restaureringen af sidefløjen var en nem sag, man havde malermester Julius Larsen, en behændig og kunstinteresseret håndværker. Efter de to læreres anmodning gik maler Julius Larsen i gang med at bringe det beskadigede fund tilbage til sin oprindelige skikkelse.

Hvad kan dette fund fra svinestien fortælle om Sanct Jacobs kirkens gamle altertavle?

Sidefløjen er forsynet med hængsler i højre side, og der kan af kendskabet til gamle altertavler i andre kirker drages den slutning, at kirken har haft en altertavle, der var forsynet med to sidefløje, der på hængslerne kunne drejes ind mod midtpunktet, således at dette fuldstændig kan skjules af de to fløje. Fra P. Dorscheus' præsteindberetning fra 1758 vides det, at den gamle altertavle var en lutheransk fløjaltertavle, en katekismusaltertavle, der indeholdt „de fem Cathecismi Hoved Parter“, både på latin og dansk. Ovenover altertavlen: Venite ad me omnes qvi laborates et onerati estis ego refocillaboros“. Math. XI.

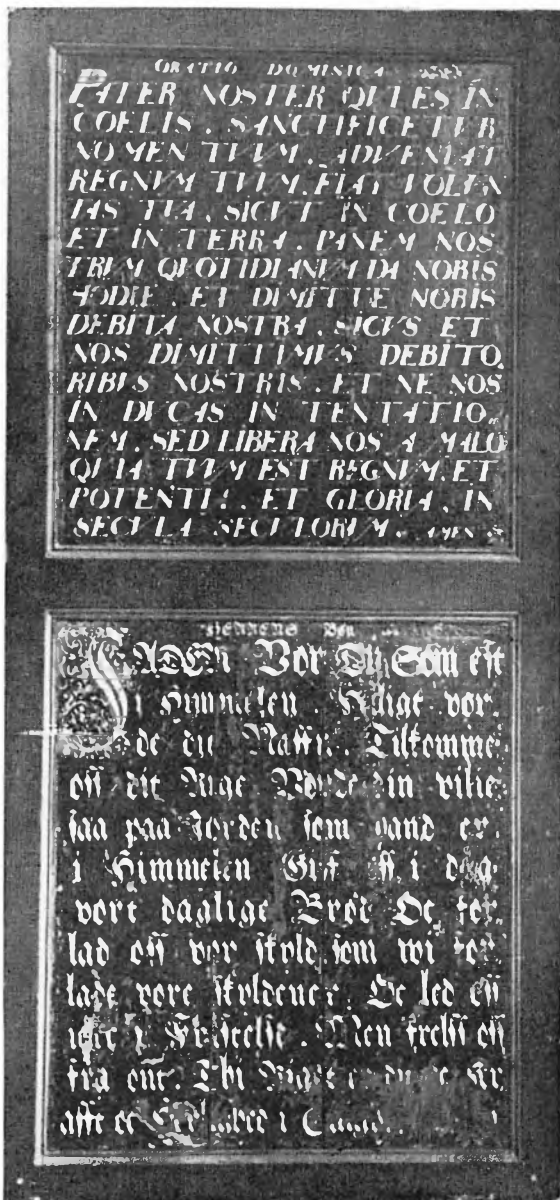
Denne – den venstre – sidefløj måler 187 × 85 cm. Den er fremstillet af træ, og nogen kunstfærdighed er der ikke anvendt ved fremstillingen.

Sidefløjen er inddelt i to rektangulære felter. Fadervor er malet i gyldne versaler på latin i det øverste felt, Fadervor på dansk i det nederste med fraktur.

Gengivelsen af Fadervor, først på latin og dernæst på dansk, behøver næppe nogen forklaring. Men folkeoverleveringen vil dog – skæmtefuld – vide, at det skyldtes hensyn til degnen. Fra sin plads i kirkens højre side, degnestolen, kunne degnen se altertavlens venstre fløj. Og når præsten læste fadervor på latin kunne degnen, der var mindre „stiv i latinen“, således følge med på altertavlen for at falde ind i det rette øjeblik med det afsluttende amen!

Denne overlevering, som lokalhistorikeren, lærer J. P. Jørgensen har fortalt mig, får stå ved sit værd. Rigtigt er det i hvert tilfælde, at det tidligere var skik og brug, at kvinderne tog plads i kirkens venstre side, medens mændene sad i højre side, og at degnestolen fandtes forrest i langskibets højre side, nedenfor prædikestolen, hvorfra man havde frit udsyn til altertavlens venstre side. På kirkens udvendige side findes endnu indgangsdøren for mænd – tilmuret. På bagsiden af fløjen til altertavlen er malet navnet Aage Pidersen og et bomærke. Det er formentlig blevet misforstået ved restaureringen eller har været så udvisket, da altertavlen blev fundet i svinestien, at det har været umuligt at gengive det i den oprindelige form.

Malermester Julius Larsen, som foretog restaureringen, og som var den, der omkring 1920 henledte min opmærksomhed på alterfløjen, fortalte mig, at da han første gang så dette ejendommelige tegn, opfattede han det som en trappestige, der sloges med et firtal!

En sloj af den gamle altertavle fra Ballerup kirke.

Navnet på bagsiden giver to ting: Navnet på giveren og tidsfæstelsen.

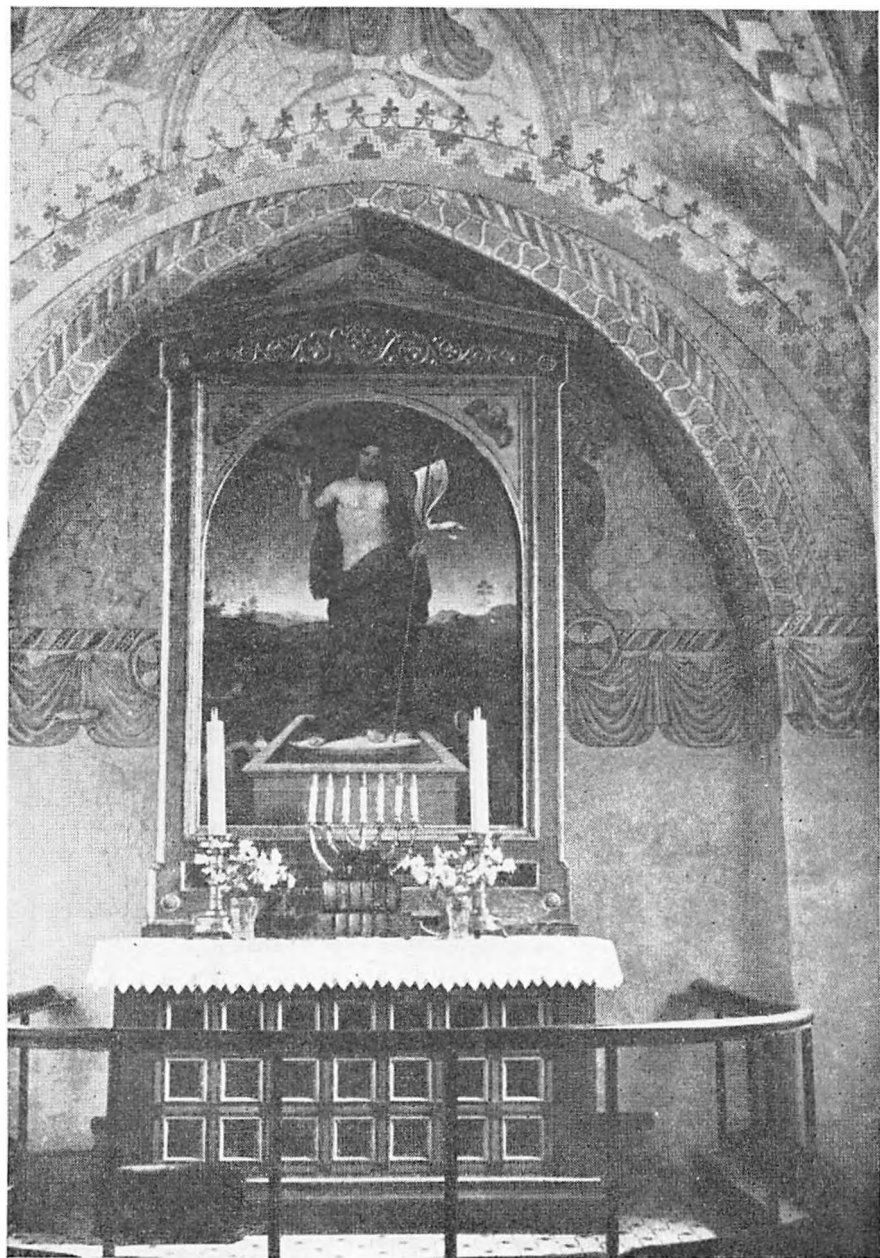
Af kancelliets brev- og kopibøger fremgår det, at Aage Pedersen var herredsfoged i Smørum herred fra 21. december 1577 til omkring 1592, da brevbøgerne nævner en anden. Den tids herredsfoged havde ingen juridisk uddannelse. Aage Pedersen var bonde, ejer af en gård i Ballerup, uden tvivl landsbyens største, thi her boede kongen, når han var på jagt på egnen. Frederik den Andens ophold på herredsfogdens gård bragte ham kongens bevågenhed. Frederik den Anden gav 21. juli 1579 tilladelse til, at Aage Pedersen, der er herredsfoged „i Smørum Herred og bosat i Ballerup, i Sommer maa købe 1 Læst Rostockøl i Kiöpnehafn eller ved Bommen og være fri for at svare Sise heraf“. Og 18. august 1584, medens kongen opholder sig i Ibstrup, får Aage Pedersen tilladelse til, at hans søn i Frederiksborg skole må få sin underholdning blandt de skolebørn, kongen underholder dér, hvilket Joachim Leist skal påse sker, når der bliver en plads ledig.

Aage Pedersen må have været en storbonde. Det tyder alt på. I mange år var han herredsfoged, han nød kongens yndest, og Frederik den Anden var hans gæst under kongejagterne. Skulle ikke han vise sin taknemmelighed mod kirken? Og følge tidens skik ved at betænke kirken med en gave? Altertavlen! Måske var han også kirkeværge, og det er muligt, at han også derigennem har fået tilskyndelse til udsmykningen.

Den bevarede sidefløj bærer intet årstal. Det er tænkeligt, at det har været angivet på den anden sidefløj, som sandsynligvis også har været forsynet med en inskription. Tidsfæstelsen har derfor kun Aage Pedersens navn og de data, vi kender om ham, at bygge på. Hans navn nævnes første gang 1577, og om hans efterfølger som herredsfoged hører vi første gang 1592. Altertavlen er da formentlig skænket Sanct Jacobs kirken i årene umiddelbart før Frederik den Anden døde i 1588. Det kan også være sket nogle få år senere, i begyndelsen af Kristian den Fjerdes regeringsår. Har Julius Larsen misforstået tegnet ved restaureringen, og har der oprindeligt været et firtal, er der sandsynlighed for, at tegnet har forestillet Kristian den Fjerdes kronede navne-ciffer. Og med dette – omend svage – støttepunkt bliver resultatet, at altertavlen hidrører fra tiden 1588–1592.

Sidefløjen til den gamle altertavle, som fra ca. 1590–1848 havde plads i koret i Sanct Jacobs kirken, fik plads i Dansk Skolemuseum.

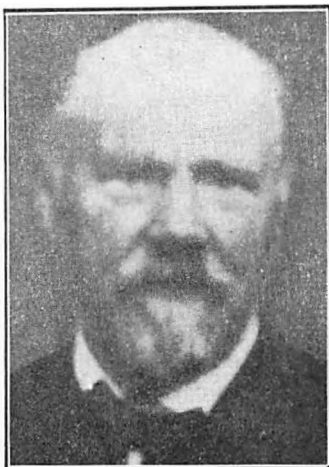
Dansk Skolemuseum samler ikke på altertavler, dette var den eneste,

*Kristi opstandelse.
Maleri af Albert Küchler 1849.*

Maler Julius Larsen.

Lærer F. Christensen.

som museet ejede. Forklaringen på anbringelse på Skolemuseet kan udelukkende søges i, at det var to skolemænd, som fandt den, og som lod den restaurere. Og i hvert fald lærer J. P. Jørgensen har haft en vis tilknytning til Dansk Skolemuseum, som han har skænket nogle af sine historiske optegnelser. Altertavlen er senere overgivet til Nationalmuseet.

Da den gamle altertavle blev fjernet i 1848, anskaffedes i stedet et stort oliemaleri på lærred i forgyldt ramme. Det er malet af Albert Küchler (1803–1886), der efter sin overgang til katolicismen i 1844 – han indtrådte senere i Franciskanerordenen – kun har ladet dette billede udstille herhjemme (Charlottenborg 1849). Det forestiller Christi opstandelse, et motiv, som Albert Küchler to gange tidligere har anvendt til sine billeder i klostre i Schlesien. Trods Albert Küchlers kendte navn er det dog næppe af større kunstnerisk værdi. Dr. phil. Poul Nørlund har i en indberetning til Nationalmuseet betegnet det som et svagt og ret holdningsløst billede i rafaelisk stil. Da man under tilbygningen af sideskibet i 1885–86 fandt de værdifulde kalkmalerier, tog man ikke i betænkning at flytte det til sideskibets vestlige væg, for at det ikke skulle dække de fremdragne kalkmalerier. Da kalkmalerierne i 1935–36 påny blev restaureret af kunstmaler Ole Søndergaard under Nationalmuseets tilsyn, blev Küchlers maleri påny flyttet tilbage som altertavle. De eksperter, som forestod restaureringen, var

imod det. Altertavlen virkede her fremmedartet og noget dominerende og skjulte nogle af kalkmalerierne. Altertavlen blev derfor igen flyttet tilbage til sin oprindelige plads. Da der i 1969 skulle placeres et nyt orgel, blev det nødvendigt at tage det ned igen. Det er nu anbragt i præstegården, som er omdannet til menighedslokaler.

Lærer F. Christensen, som fandt altertavlens fløj, var lærer i Ballerup 1881–1915. Født 22.3.1845 i Tønder, dimitteret fra Jonstrup seminarium 1867, herefter lærer i Esbønderup indtil 1881. Lærer Christensen var i en halv snes år kommunesekretær indtil midten af 90'erne. Han var tillige lærer ved Teknisk Skole 1885–1902, i adskillige år uden honorar. I 1889 blev der bevilget ham og de øvrige lærere, banemester *Olsen* og snedker *J. Johansen* „en tak“. Ved Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforenings 40 års jubilæum 11. august 1925 blev lærer F. Christensen på mit forslag udnævnt til foreningens æresmedlem. Jeg skrev et lille jubilæumskrift og fandt derigennem frem til hans indsats fra foreningens stiftelse. Formanden for foreningen, skrædermester Emil Hansen, der foretog udnævnelsen, var en af lærer Christensens elever.

Julius Larsen, som foretog restaureringen af den gamle altertavle, var malermester i Ballerup. En begavet og særpræget håndværker, en kunstnernatur med mange talenter. Han var formand for Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening 1901–03 og lærer ved foreningens tekniske skole 1897–1917. Ved Haandværkerforeningens 25 års jubilæum i 1910 skrev han et festskrift på 8 sider. Julius Larsen var også kendt for sin skribentvirksomhed. Foruden nogle lokale revuer, forskellige sange har han skrevet nogle naver-skildringer. Mest kendt er „Danmarks Løgnhals, et Minde fra Vandreaarene“. Denne naverhistorie har været offentliggjort i Haandværkerforeningens Festskrift i 1916, og jeg foranledigede, at den fremkom i Ballerup-Maaløv Avis 11.8.1931. Julius Larsen havde jeg temmelig hyppig forbindelse med fra jeg var 15–16 år, idet han hver mandag fik et referat af søndagens fodboldkamp. Han var referent til et par lokale blade og fik 5 øre pr. linie, og jeg fik fornøjelsen at se mit navn i avisen. Denne deling af arbejde og fortjeneste var vi begge fuldt tilfredse med. Julius Larsen fortalte mig temmelig ofte om det gamle Ballerup, da han havde lagt mærke til min historiske interesse. Julius Larsen overlod mig en lille protokol, der indeholdt en del af hans manuskripter. Inde i manuskriptsamlingen lå et brev fra et forlag, som beklagede, at det ikke kunne udgive hans bog. På Håndværker- og Borgerforeningens 60-års dag i 1945 skænkede jeg manuskriptsamlingen til foreningen. Julius Larsen forærede mig også et gammelt kort over Ballerup-Maaløv sogn. Jeg forærede kommunen det, som imidlertid havde et eksemplar og derfor overgav det til Egnsmuseet i 1962.

Mest kendt af Julius Larsens sange er „Vort Haandværk“, som han skrev i 1910 og omarbejdede i 1916. Det er bl. a. offentliggjort i Haandværker- og Borgerforeningens jubilæumskrifter 1910, 1925, 1935 og 1945.

Axel H. Pedersen, „Sanct Jacobs Kirke i Ballerup“, Hist. Aarb. 1928 s. 365–66, „En gammel Altertavle“ Ballerup-Maaløv Avis 7.4.1925, „Lærer F. Christensen“, sammesteds 16.9.1925 og 29.6.1927 og „Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening 1885 – 11.8. – 1935“ s. 30–33, s. 18, 20 og 46.

Carl Reitzel „Charlottenborg Udstillingerne 1807–1882“. 1883 s. 355, Poul Nørlund indberetning til Nationalmuseet II, 1916–17, Optegnelser af fhv. lærer J. P. Jørgensen, Smørum, Dansk Skolemuseums arkiv, S. O. Pødenphant „Ballerup Kirke“, Frederiksborg Amts Avis 28.6.1944 samme, Alterbillede i Ballerup kirke, Ballerup-Måløv-Avis 12.9.1945 og 28.12.1967, Tage Christiansen, Kirken den er et gammelt hus, (1959) s. 77.

Byhorn i Egnsmuseet

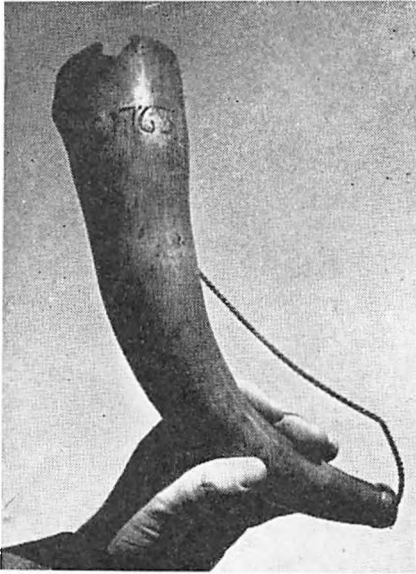
Under landsbyfællesskabet dannede bymændene et sluttet samfund, et bylav eller ejerlav, der organiserede styrelsen af landsbyens indre anliggender, og som samledes til gadestævne eller bystævne, landsbysamfundets højeste myndighed. Bystævnet i Ballerup er formodentlig blevet holdt på pladsen mellem kirken og præstegården. Her lå tidligere det gamle sprøjtehus. Pladsen har været større, idet en del af den omkring midten af det forrige århundrede blev inddraget som kirkegård. Ved byens kær, hvor vejen spaltes i tre, – en gik til mark og eng, en til byens overdrev og en til toften, her i byens midtpunkt, samledes bymændene, når byhornet kaldte til bystævne. I dette midtpunkt oprettedes i 1936 „Egnsmuseet“, hvor de gamle byhorn blev opbevaret. Fortid og nutid mødtes.

Ledelsen af bystævnet lå hos oldermanden, et hverv, som gik på omgang mellem bymændene for et år ad gangen.

Med byhornet – eller oldermandshornet – indkaldtes bymændene til bystævnet fra omkring 1600-tallet. Oldermanden eller en anden af bymændene gik byen rundt og tudede i byhornet. Enkelte steder anvendtes en bytromme. Det var tilfældet i Ballerup. I tingbogen omtales under 15.10.1627 en bytromme, tilhørende bylavet i Ballerup, der brugte den til at sammenkalde bymændene til bystævne. Af tingbogen fremgår, at Per Hansen i Brøndbyøster benægter, „at han ikke haver lejet Ole Andersen i Ballerup deres Bys Tromme“.

Byhornet er symbol på landsbyfællesskabet, et af de få bevarede minder fra den tid. Selv længe efter, at landsbyfællesskabet var ophørt, benyttedes hornet. Den kendte tuden i byhornet varslede ildebrand. I mine drengeår – under de store gårdbrande i Skovlunde, da rejsestalden ved kroen brændte i 1914, og da den gamle, smukke hollandske mølle brændte i 1915, gik „*lille Madsen*“ byen rundt og tudede i byhornet. Så vidste vi besked: Ildebrand!

Man kunne fristes til at tro, at Vorherre havde skabt „*lille Madsen*“ i vrede: krop var der ikke meget af, og hovedet var måske snarere tiltænkt en anden. „*Lille Madsen*“ røg altid store cigarer, men ellers var der ingen, som rigtig vidste, hvad han bestilte. Nogen titel eller stilling havde han ikke, jo, han havde været reserveportør, men det var længe

De gamle byhorn fra Skovlunde.

siden. Han var bare „lille Madsen“, men han gik til hænde på kroen, fyrede op i de store kakkellovne, når der skulle være fest eller komsammen i den store sal, og han hjalp til i rejsestalden, hvor der blev opstaldet heste – bil havde kun dyrlæge A. K. Petersen og læge von Freisleben, der var Danmarks sidste justitsråd. Første gang jeg så „lille Madsen“ var til en juletræsfest på kroen, han for forbi os – jeg var med far og mor – nedad trappen. Det lød som et langstrakt torden-skrald eller som en skæppe kartofler, der rullede ned ad en køkken-trappe. Han hjulede. Man sang i en af revyerne: „Ved brand man ej blir fri for Madsens tuder, man lytte må for at forstå, hvad rode der går på“. Da „lille Madsen“ døde, blev det „Smedens Lodvig“, som tudede i byhornet.

Fra adskillige byer er de gamle byhorn blevet bevaret. Ballerup-Måløv kommune er heldig stillet. På Egnsmuseet „Lindbjerggård“ opbevares to byhorn fra Skovlunde og et fra Ballerup.

Af størst historisk værdi er de to byhorn fra Skovlunde, der stammer fra omkring 1760. Det er overretssagfører P. C. Tüchsen, som har fremdraget disse sjældne minder fra landsbyfællesskabet. P. C. Tüchsen fandt dem i 1916. De lå i smedien i Skovlunde, tilsmudsede af støv og ælde, næsten ukendelige. Men rengjorte fremtrådte de som prægtige

Det gamle fattighus, hvor „Egnsmuseet“ først var indrettet.

museumsgenstande. P. C. Tüchsen gik i gang med at tyde alle de mange bogstaver, der var skåret i byhornene, navne på oldermændene, som i tidens løb havde opbevaret dem. Det lykkedes i 1916 P. C. Tüchsen at fremdrage navnene på en række af oldermændene.

Det korte horn, et almindeligt kohorn, er det ældste, idet det har et årstal 1760 med et ulæseligt navn; derpå følger:

C.P.S. 1771: ukendt.

S.N.S. 1775: ukendt.

S.L.S. 1784: Søren Larsen, ejer af matr. nr. 6.

J.T.S. 1787: Jens Thomsen, ejer af matr. nr. 12. Han var en fremtrædende person, der mødte for bymændene i adskillige retssager.

P.S.S. 1791: Peder Sørensen, han findes i den første folketælling 1787.

C.C.S. 1795: Christen Christophersen, ejer af Skovlundegaard, matr. nr. 11.

O.O.S. 1816: Ole Olsen, ejer af Larsbjerggaard, matr. nr. 16.

O.L.S.: Ole Larsen, ejer af matr. nr. 12, stedsøn til ovennævnte Jens Thomsen, gift med Margrethe Knudsdatter, datter af Knud Nielsen, Lundbjerggaard.

N.C.S.: Niels Christensen, ejer matr. nr. 3 (Per Lars' gaard).

B.Y.: ukendt.

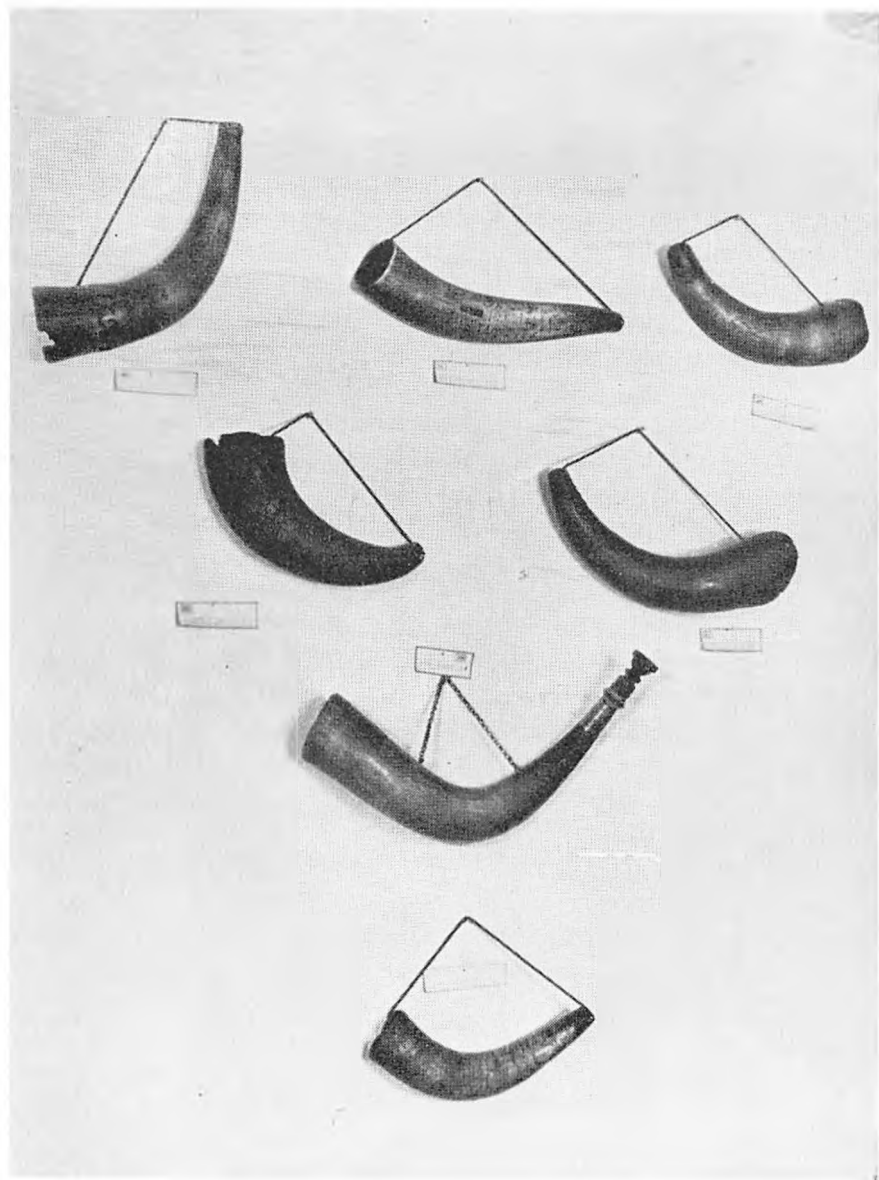
C.C. 1924: ?

Det længste horn, et studehorn, har kun et navn, som kan tydes, nemlig S. C. C.: Søren Christensen, ejer af matr. nr. 9. I gården var i mangfoldige tider privilegeret kro, og der fortælles, at der i „Ufredens Tid“ i begyndelsen af forrige århundrede var megen spektakel i kroen af de i byen og omegnen indkvarterede „holstenske Ryttere“; en mand skal være bleven dræbt i slagsmål på gaden udenfor i 1791. Den senere ejer *Chr. Sørensen* var sønnesøn af Søren Christensen, han omtales i en retssag 20.1.1796, da han for ulovlig brændevinssalg blev idømt en mulkt på 8 rdl. til angiveren, husmand Niels Jensen, og gebyr 24 skilling til dommeren. Dernæst findes P. O. S. 1783, S. P. W. og A. P. S. Disse navne har ikke kunnet henføres til bestemte personer.

Min interesse for byhorn blev skærpet i 1923, da folkemindeforskeren Anders Uhrskov, Hillerød, gennem Frederiksborg Amtsavis søgte oplysninger om gamle byhorn i Nordsjælland. Han fik samlet oplysninger om 26 byhorn, og jeg leverede bidrag til hans bog „Dagligt Liv“ (1924), hvor jeg også omtalte P. C. Tüchsens artikel om byhornene i Skovlunde.

P. C. Tüchsen sluttede sin artikel med ønsket om, at oplysningerne om byhornene ville føre til, at de blev opbevaret på et bedre sted, f. eks. i skolen. „I Smedien, hvor de henligger upåagtede, forsvinder de ved lejlighed på den ene eller anden måde“. Jeg besøgte smeden i Skovlunde for at se de gamle byhorn. Han fandt dem omsider, støvde og snavsede, forundret over at nogen gad se det gamle ragelse. Herefter lykkedes det mig at interessere sognerådsformanden, fhv. gårdejer N. P. Møller, der tidligere havde boet i Skovlunde, for spørgsmålet om en tilfredsstillende opbevaring. Det blev rejst i sognerådet, der rettede henvendelse til smeden, men det førte ikke til noget resultat. Også fra andre sider forsøgte man senere at få byhornene bragt under tryggere forhold, men ethvert forsøg var forgæves. Byhornene var smedens påstod han.

I foråret 1924 gik jeg til Folkemuseets inspektør, cand. mag. Jørgen Olrik og drøftede sagen med ham. Folkemuseet afgav efter min anmodning en erklæring om, at de såkaldte byhorn, hvormed bymændene sammenkaldtes til bystævne, tilhørte bylavet, d. v. s. byens gårdmænd i fællesskab, og hvor de endnu findes i byerne, må de afgjort opfattes som kommunal ejendom, medmindre der i sin tid fra ejer-

Samling af byhorn i Egnsmuseet.

- 1. række fra venstre: Skovlunde POS 1763, Ledoje HPS 1818, Morkhøj NIOS 1782,*
- 2. række: Skovlunde CPS 1760. Smorumnedre ØS 1850.*
- 3. række: Ballerup IP 1867.*
- 4. række: Smorumnedre CSNS 1869.*

lavets side eller i nyere tid fra kommunens side er truffet anden bestemmelse.

Jeg skrev derefter et andragende til Ballerup-Måløv sogneråd, som jeg fik underskrevet af en række gårdejere i Skovlunde, og som blev fremsendt til sognerådet sammen med Folkemuseets erklæring. Sognerådet blev opfordret til at gøre sin ejendomsret til byhornene gældende og kræve disse udleveret. Overfor påstanden om, at de var erhvervet gennem hævd, anførtes Danske Lov 5-5-1, der hjemler hævd efter 20 års uangrebet besiddelse „*medmindre hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar*“. Da byhornene, såvidt man vidste, fra landsbyfællesskabets tid har haft deres plads i smedien, der i tidligere tid var en slags midtpunkt i byens liv, mente man at måtte fastholde, at smeden havde haft byhornene i „Forsvar“, d. v. s. i forvaring eller depositum for bylavet, og at han som følge deraf måtte være afskåret fra at vinde hævd på dem. Sognerådet nedsatte et udvalg bestående af formanden, fhv. gårdejer N. P. Møller og postbud J. F. S. Thillemann, som fik til opgave at forhandle med smedemesteren. Udvalget opnåede en mindelig ordning, således at sognerådet fik byhornene udleveret imod at forpligte sig til stadig at sikre byhornenes forbliven i Skovlunde. Byhornene blev herefter ophængt i Skovlunde skole, således som P. C. Tüchsen havde foreslået i 1916.

Da Egnsmuseet oprettedes i Ballerup i 1935, fik byhornene deres naturlige plads i museet.

I Egnsmuseet findes også et byhorn fra Ballerup. Det er et smukt kornhorn med indskriften „J. P. 1867“. Det er skænket af gårdejer Jens Pedersen, som har ejet „Kirstinelund“. Det benyttedes som brandhorn, indtil Falck-Stationen oprettedes. Endnu i 1915 rejstes spørgsmålet om en ny „Tuder“ i sognerådet, og den aldrende, veltjente tuder af hornet skulle med rådets fulde tillid selv udsøge og uddanne sin efterfølger.

Det byhorn, som benyttedes tidligere, var forsynet med bogstaver og årstal, der pegede tilbage til begyndelsen af det 18. århundrede. Det opbevarede og benyttedes i en lang årrække af Per Johansen, der var kendt under tilnavnet „Per Tingmand“. Han døde 1918 som den sidste af de gamle tingmænd. Byhornets skæbne er ukendt.

I Pederstrup og Ågerup anvendte man i sin tid en middelstor konkylie som byhorn, men da der krævedes stor øvelse til at tude i den, blev den kun lidet anvendt. Den forsvandt i 1902.

Det byhorn, som blev benyttet i Måløv som brandhorn, blev anskaffet 1811-12. Det gamle byhorn bærer kun indskriften T. C. S., Torben Christensen, i mange år sognefoged i Måløv og ejer af „Gjærshøj“.

Torben Christensen var sammen med sin kones søstersøn Lars Olsen, der var født på Måløvgård, i København i 1807, da englænderne gik i land. Da de kom gennem Herlev, mødte de skotske ryttere. De skyndte sig til Måløv, og Torben Christensen, der opbevarede byhornet, blæste i byhornet, der samlede bønderne, som fordelte indkvarteringen af de skotter, der kom til Måløv.

Forhåbentlig vil også de to byhorn fra Måløv blive indlemmet i Egnsmuseets samling, der også omfatter byhornene fra Nybølle og Smørumnedre.

Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940) s. 233, 481–82, Poul Meyer, Danske bylag (1949), August F. Schmidt, Oldemand og bystævne (1945) s. 153, 155, 171 ff, Poul Meyer, Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder II (1957) s. 443. P. C. Tüchsen: „De gamle Byhorn i Skovlunde“, Hist. Aarb. 1916 s. 134–136, V. Mortensen, Karlslunde Sogn, sammesteds 1938–39 s. 369–377. Axel H. Pedersen „Skovlunde Byhorn“; Hist. Aarb. 1926 s. 128–129, „De gamle Byhorn fra Skovlunde, et interessant Minde fra Landsbyfællesskabet Tid“, Roskilde Tidende 15.5.1924, „De gamle Byhorn i Skovlunde“, Københavns Amts Folkeblad 16.5.1924, „Fra de gamle Tingbøger“ 26.1.1927, „Egnsmuseet“, Ballerup-Maaløv Avis 30.12.1936 og i Anders Uhrskov „Dagligt Liv“ 1924 s. 19–20, Jørgen Olrik „Danske Studier“ 1906, I hefte s. 61, Thorkild Gravlund „Herredsbogen“ 1926 s. 85 og Kolding Folkeblad 26.6.1915, Knud Gormsen, Fra Måløv, Ballerup og Omegns Museumsforening, Årshefte nr. 2 (1947–48) s. 14–15. Søren Ebbesen, Skovlunde byhorn, Årshefte for Ballerup historiske Forening 1969 s. 12–16, Knud Bødker, Byhorn. Bystævne – landsbyfællesskab, Ballerup-Måløv Avis 14.4.1971 og Knud Gormsen, Byhorn – et godt emne, Ballerup-Måløv Avis 21.4.1971.

Det ene af de tre byhorn fra Kirke Værløse blev fundet på smedens loft i 1948; Poul Fich, Værløse by- og brandhorn, Årsskrift for Historisk Forening for Værløse kommune 1962 s. 26–32.

Buddinge byhorns sidste „brandtuder“ er skildret af Karl Olsen i Årsskrift 1969 for Historisk-topografisk selskab for Gladsaxe kommune s. 22–26.

Ryttergården i Pederstrup

Frederik IV delte faderen, *Chr. V's* opfattelse af rytteriets betydning for rigets forsvar, men krig og finansmangel krævede en ny organisationsform. *Fr. IV* nedsatte derfor en række kommissioner, som skulle inddele landet i distrikter og foretage reduktioner (tilbagekøb) af det tidligere afhændede krongods. Efter at *Fr. IV* dels havde indkøbt og dels indløst jordegods fra panthavere, var ca. 65.000 tdr. hartkorn eller $\frac{1}{6}$ af landets hartkorn „til evig tid“ bestemt til underhold for rytterregimenterne imod 21.000 tdr. hartkorn under *Chr. V*. Derefter foretog *Fr. IV* i årene 1715–20 – henimod slutningen af den store nordiske krig – en fuldstændig omlægning af ryttergodset. Han oprettede 12 rytterdistrikter, der havde navn efter de amter eller landsdele, hvor ryttergodset var beliggende. På Sjælland blev oprettet 6 rytterdistrikter: Københavns, Frederiksborgs, Kronborgs, Tryggevelles, Antvorskovs og Vordingborgs distrikter. Hvert rytterdistrikt var indrettet til „at indkvartere og pleie et Regiment“.

I de tre nordsjællandske amter fandtes der ikke tidligere noget ryttergodset. Den nye ordning blev mest indgribende her. Der skulle skaffes plads til over halvdelen af rytteriet, og den sjællandske kommissions udtalelser og instrukser blev grundlaget for de andre kommissioners arbejde. Kommissionen var nedsat 17.12.1716, og den blev ophævet 2.1.1719, og den afløstes af to kommissioner til hovedkrigsjordebøgers og dragonrullens indrettelse. Den endelige inddeling efter hovedkrigsjordebogen skete i 1719.

Forinden rytterdistrikterne blev oprettet, blev der foretaget syn og skøn over ryttergodset, og disse forretninger indførtes i krigsjordebogen. Ryttergodset i et rytterdistrikt administreredes af en *regiments-skriver*, en militær embedsmand, der var kongens godsforvalter, og som førte regimentets- og rytterdistriktsregnskaberne. Den første regiments-skriver i Københavns Amts Rytterdistrict, *Thomas Hansen*, tiltrådte 1.10.1719.

Den nye ordning medførte, at rytterne ikke længere skulle indkvarteres hos rytterbønderne. „Ryttergården“ i Pederstrup var en af de gårde, som tilhørte en af rytterbønderne. Navnet „Ryttergården“ er

bevaret i traditionen, men nogen skriftlig dokumentation foreligger vistnok ikke.

På hvert af de 12 rytterregimenters distrikter oprettedes et kgl. birk. Fr. IV bestemte ved resolution 18.12.1719 og 1.3.1720 „at ethvert Rytter-Regiments Godsdes District skal sortere under et samlet Regiments-Birk og dessen Betjente“.

Efter at de tre nordsjællandske amter var inddelt i Kiøbenhavn, Frederiksborg og Cronborg Rytterdistrikter, hvor regimentsskriverne havde begyndt deres virksomhed 1.10.1719, varede det dog næsten to år før jurisdiktionerne Kiøbenhavns Birk, Frederiksborg Birk og Cronborg Birk fik navneforandring til *Rytterdistriktsbirker* i lighed med andre. Det skyldtes, at krigsforbogens inddeling af ryttergodset i de tre rytterdistrikter ikke havde fulgt amtsgrænserne.

Den 7.7.1721 udstedtes anordning om rettens administration i de tre nordsjællandske rytterdistrikter. Kiøbenhavns Birk, der var oprettet af Chr. V 3.3.1683 ved sammenlægning af Sokkelund, Smørum og Ølstykke herreder, skulle kaldes *Kjøbenhavns Rytter-Districts-Birk*. Chr. V havde bestemt, at tingstedet for Kiøbenhavns Birk skulle være i Ballerup, og heri skete der ingen ændring. Der var tingsted i Ballerup indtil 1803, da det blev flyttet til Blåtårn ved Langebro. Birkefogden *Peter Jensen Hegelund*, der var udnævnt 1716, beskikkedes påny, men nu som birkedommer. Birkeskriveren, *Morten Jensen Widsted*, blev påny beskikket som birkeskriver.

Inddelingen af rytterdistrikterne var imidlertid forfejlet og til stor skade for landet. Reduktion af rytterregimenterne førte til de første salg af ryttergodset, og da staten manglede penge til at afdrage på den gæld, der var stiftet til udrustninger 1758–63, bortsolgtes næsten alt ryttergodset i årene 1764–74 ved offentlig auktion. Det drejede sig om ca. $\frac{1}{6}$ af kongerigets hartkorn, der indbragte 4 mill. Rdlr. Cour.

Enkedronning *Sophie Magdalene* havde i 1761 givet bønderne i Hørsholm gårdene i arvefæste, hvorved de blev fri for hoveri mod et ringe vederlag. Samtidig blev deres jorder fortræffeligt udskiftede. Tilskyndet heraf besluttede Chr. VII i sit første regeringsår 1766 at give bønderne i Kjøbenhavns, Frederiksborg og Cronborg amters rytterdistrikter gårdene i arvefæste.

Kongen lod Rentekammeret korrespondere med amtmændene for at undersøge, hvorledes ejendomsretten kunne overdrages bønderne, og hvorledes de kunne fritages for hoveri „som egentlige Aarsager til Bondens iværende kummerlige Tilstand“. Rentekammeret anbefalede

overdragelsen på følgende vilkår: Fæsterne fik skøde fri og uden betaling såvel for stemplet papir og anden bekostning, og skøderne kunne – „ligesom paa Hirseholm Amt skeet er“ – udfærdiges af regiments-skriveren og attesteres af amtmanden. Arvefæsteren, hans børn, samt efterkommere af mandskønnet, som hørte til bondestanden, skulle forblive på godset og måtte ikke forlade dette uden tilladelse og pas, idet der med mandskabet på godset skulle forholdes efter de om „Landmilitien“ gældende forordninger. Efterkommere skulle i recognition erlægge 1 rdl. pr. td. hartkorn ved tiltrædelsen i stedet for indfæstning. Uanset om de blev selvejere skulle de og efterkommere svare Consumption og folkeskat lige med fæstebønderne. Det var tilladt med Rentekammerets samtykke at dele gårdene ud i 2 eller 3 dele. De skulle gøre hoveri og svare hoveripenge „indtil samme nu med det første vorder regleret og fastsat“. Landgilden og hoveripengene svaredes som faststående afgifter, ligesom andre kgl. contributioner. Kongen forbeholdt sig jagten samt over- og underskoven. Denne indstilling „angående Eiendoms-Rettens Afstaaelse til det Konge-Bøndergods, for det første på Kjøbenhavns Amt blev afgivet af Rente cammeret 28.4. 1766. Chr. VII approberede, at ejendomsretten til kronens bøndergods i Københavns amt „være sig ligesaavel Jorden eller Grunden som Bygningerne“ – blev overdraget til fæsterne på de vilkår, som Rentekammeret til vedkommende „retsbetjent“, som sognevis skulle samle skøderne og indbinde dem i protokoller. Dette er kun sket for Cronborg rytterdistrikt, hvor de sognevis indbundne skøder findes i Landsarkivet, for Frederiksborg distrikts vedkommende findes de samlet i pakker sognevis, men ikke indbundet. Men på Kiøbenhavns Amts Rytterdistrikts Birk tinglæstes 597 skøder mandag den 11. maj 1767, der alle findes indført i de almindelige skøde- og panteprotokoller. De var allerede underskrevet af regimentsskriveren *Hans Jørgen Dahl*. I skødeprotokollen indførtes i sin helhed kun skøde nr. 1 til *Bonaventura Larsen*, Hvidovre. De øvrige skøder indførtes i ekstrakt med henvisning til skøde nr. 1. Skødet på „Ryttergården“ fik nr. 419:

Skøde for Bonden *Ole Olson* udi Ballerup Sogn og Pederstrup Bye under Kiøbenhavns amt paa hans paaboende $\frac{1}{2}$ Gaard No. 3, som skylder af Hartkorn Ager og Eng Syv Tønder, Toe Skicpper, Ect Fjerdingskar, Ecn $\frac{1}{2}$ Album. Skov – Tdr. – Skp. Fdk. – Alb.

Det øvrige af dette Skjøde er i alt censlydende med Bonaventura Larsens på fol. 692 indførte Skøde til Regimentsskriverens Underskrift og Amtmandens Attestation incl.

Men Rente Cammerets Paategning er saaledes:

Samme Skjøde paa anførte Gaard, som udi Krigs Jordebogen og Land Maalings Matriculen af Anno 1686 haver det foran beskrevne $\frac{1}{2}$ af No 3 bliver efter Kongelig allernaadigste Resolution af 6. May 1766 herved ratificeret.

Rente Cammeret den 23. Martij 1767.

Reventlou Bernstorff
Bärens Paulj Heltzen Carstens
Berner Waager Lowson

/P. Copmann.

Der synes herefter at være uorden i overdragelsesdokumenterne, idet der i Landsarkivet ikke findes tinglæst noget skøde før 27. juli 1831 i skøde- og panteprotokollen for Københavns Amts Nordre Birk. Københavns Amts Rytterdistricts Birk var ved Fr. VI's reskript af 25.8. 1819 blevet delt i Københavns Amts Nordre Birk, hvortil Ballerup sogn hørte, og Københavns Amts Søndre Birk. Det var et ejendommeligt „Skjøde“, der blev tinglæst 27.7.1831:

S k j ø d e

for *Ole Olsen* i Ballerup Sogn, Kjøbenhavns Amt, paa hans paaboende $\frac{1}{2}$ Gaard No 3, som skylder af Hartkorn, Ager og Eng 7 Tønder 2 Skjæpper 1 Fdkr, $\frac{1}{2}$ Album dat. 16. juli 1766 læst den 11. May 1767, er atter indkommen i Retten, forsynet med følgende paategning.

Da *Peder Jensen* med vedhæftet Præsteattest samt ved at forevise et af Gaardmand Søren Christensen i Skovlunde, som er gift med hans Søster Kirsten Jensdatter, paa bemeldte hans Kones Vegne udstædt og under 7. Mai 1817, tinglæst Afkald for Fædrene og Mødrene Arv, har ligimiteret sig som nuværende eneste arving efter indbemeldte *Jens Olsen*, og ligeledes afdøde Hustru Sidse Pedersdatter, er han i Dag, her ved Amtsstuen bleven indskreven som Eier af den hæværende Skjøde ommeldte Gaard, hvorpaa ingen Skatte-Restancer hviler.

Den befalede Recognition af Hartkorn 7-Td. $\frac{1}{8}$ Album er betalt med 7 Rdlr. 63 Skl. S. T.

Gaarden er i Forening med en anden Jordlod af Hartkorn 7 skp. 3 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. anslaaet til Værdie 3000 rdlr. Sedler.

Kjøbenhavns Amtsstue den 6. Januar 1831.

Frydensberg

Br. No 2 Forcivist Kjøbenhavn den 9. juni 1831

v. Ditten

Herved var vedhæftet følgende Præsteattest.

Fjerde Classe 1831

Ifølge Ministerialbogen blev Sidse Pedersdatter Enke efter Gaardmand Jens Olsen i Pederstrup jordet på Ballerup Kirkegaard den 20. Mai 1831.

Da Undertegnede vel ikkun kjender to endnu levende Livsarvinger af den Afdøde, men nu har en saadan Kiendskab om Familien at han kan indestaae for, at flere ikke

gives, saa har han taget tvende troværdige og med Familien bekendte Mænd, Skolelærer Jensen og Niels Larsen i Ballerup til Raads og kan da ifølge disses Udsagn, hvilket de selv herunder bevidner med deres Haand bekræfte, at ovennævnte afdøde Sidse Pedersdatter, ikke efterlader sig flere Børn, end een Søn, *Peder Jensen*, hidtilværende Bestyrer af sin Moders Gaard, og een Datter Kirsten Jensdatter, givt med Gaardmand Søren Christensen i Skovlunde.

Hvalsøe. Cap. p. pers. ved Ballerup og Maaløv Menigheder.

At Sønnen Peder Jensen og Datteren Kirsten Jensdatter ere de eneste nu levende Børn af Gaardmand Jens Olsen i Pederstrup og hans nyligen afdøde enke Sidse Pedersdatter, bevidnes.

Jensen, Skolelærer, Niels Larsen, med vedytagen Pen.

Ballerup Præstegaard den 30. Maj 1831.

Forevist Qvittering for til Fattiggassen erlagte 1 Mark Tegn.

Jens Olsen er formentlig søn af bonden Ole Olsen, hvis skøde på gården blev tinglæst 11.5.1767, men der mangler i skøde- og pante-protokollen en overdragelse fra Ole Olsen til sønnen, gårdmand Jens Olsen. Han har åbenbart blot overtaget gården efter faderens død. Jens Olsen døde før hustruen, *Sidse Pedersdatter*, der blev begravet på Ballerup Kirkegård 20.5.1831. Der blev heller ikke tinglæst skifteudskrift som adkomst for hende. Gårdmand Ole Olsen og Sidse Pedersdatter havde to børn, *Peder Jensen*, der havde bestyret moderens gård, og *Kirsten Jensdatter*, der var gift med gårdmand *Søren Christensen* i Skovlunde, og som 7.5.1817 har givet afkald både på fædrene og mødrene arven. Peder Jensen blev derefter „indskreven som Eier“.

Den højt ansete lokalhistoriker J. P. Jørgensen har i 1906 skrevet en afhandling „Slægterne paa Brydegaard og Øbakkegaard i Ledøje Sogn samt Ryttergaarden Nr. 3 af Pederstrup, Ballerup Sogn.“ J. P. Jørgensen oplyser heri, at Ole Olsen blev gårdmand på Ryttergaarden i 1750, idet han ægtede Peder Madsens enke, Kirsten Pedersdatter, og at Ole Olsen fik kgl. skøde på gården i 1766. Han havde 3 børn: Ole Olsen, gårdmand i Måløv, Peder Olsen, ligeledes gårdmand i Måløv og Jens Olsen, der var gift med Sidse Jensdatter.

Peder Jensen solgte Ryttergården til Jens Pedersen ved skøde, der tinglæstes 20.6.1860. Jens Pedersen blev kaldt „gamle Jens Pæsen“ i modsætning til ejeren af „Grantoftegård“, der også hed Jens Pedersen, og som blev kaldt „unge Jens Pæsen“. Jens Pedersen – den gamle – erhvervede ved udstykning 13.2.1875 matr. nr. 27, der var en andel i „Brandmosen“, og endvidere matr. nr. 26 ved skøde fra *Andreas Rasmussen*, tinglæst 14.8.1889. Amtsrådsmedlem *Tønnes H. Pedersen*, der var sognerådsformand 1.4.1917–31.3.1920 (død 1954) var søn af Jens Pedersen.

Gårdejer *Carl Christian Bay Rasmussen* købte Ryttergården, matr. nr. 2a, 6b, 26 og 27 af gårdejer *Jens Pedersen* ved skøde af 2.1.1900, tinglæst 14.11.1900. *Bay Rasmussen* afhændede gården til gårdejer *Henrik Hjorth* ved skøde af 5.9.1918, tinglæst 18.9.1918. Overdragelsen omfattede også matr. nr. 6b og 1f, som *Bay Rasmussen* havde købt af *Hans P. Hansen* ved skøde, læst 10.12.1913.

Bay Rasmussens hustru kunne imidlertid ikke undvære gården, og han købte derfor Ryttergården tilbage ved skøde af 28.6., læst 12.7. 1921, og han ejede den, indtil han solgte den til gårdejer *Jens Jacobsen*, Amagergård, ved skøde, lyst 9.7.1935. Ejendomsskylden udgjorde da 63.700, – og købesummen kr. 63.200. Ejendommen var da betegnet som matr. nr. 2a, 6b, 1f og 50. „Ryttergården“, som nu har matr. nr. 1f og 2 a af *Pederstrup* blev erhvervet af *Ballerup-Måløv* kommune i 1962. Skødet er tinglyst 14.3.1962.

Ballerup-Måløv kommune har vedtaget, at den gamle historiske gård sammen med naboejendommene „*Lindbjerggård*“ og „*Pederstrupgård*“, som kommunen har erhvervet, skal bevares som en del af det i *Københavnsegnen* sjældne landsbymiljø, der søges opretholdt.

Axel H. Pedersen, *Birketing i Gl. Københavns Amt 1521–1965* (1968) s. 145 ff., samme, *Ryttergaarden i Pederstrup, Ballerup-Måløv Avis* 1.8.1968, *Michael Baske*, *Lindbjerggård, Ballerup historiske Forenings årshæfte* 1970 s. 3–15.

Rytterskolerne i Ballerup og Måløv

I de 12 rytterdistrikter, landet var inddelt i, lod Fr. IV i årene 1721–27 opføre 240 skoler, et væsentligt fremskridt i den danske folkeskoles udvikling, den tidligste konsekvent gennemførte folkeskoleordning og den vigtigste reform i det sidste tiår af kongens regeringsperiode. Det var professor, justitsråd *C. C. Bircherod* og kancelliråd *Ole Pedersen* – og muligvis også biskop *Peder Hersleb* – der foreslog kongen oprettelse af visse skoler i København, Frederiksborg og Kronborg Rytterdistrikter.

I rescript af 7.12.1721 blev amtmand *Iver Rosenkrantz* instrueret om, at kongen havde besluttet at opføre 20 skoler i hvert rytterdistrikt med 280 tdr. hartkorn til hver. Der blev imidlertid kun bygget 19 i Københavns Rytterdistrict.

Valby, Hvidovre, Brønshøj, Gladsaxe, Gentofte, Hvidøre, Lyngby, Lille Værløse, Maaløv, Ballerup, Ledøje, Herstedøster, Herstedvester, Farum, Slagslunde og Gandløse. Der opførtes 5 om året i 1722, 23 og 24 og 4 i 1725.

Kongens søster, den ugifte prinsesse *Sophie Hedvig* havde som ejer af godserne Frederiksdal og Dronninggaard allerede sørget for sine almuebørn, idet hun ved fundats af 5.4.1721 oprettede fem skoler: Virum, Søllerød, Nærum, Trørød og Bagsværd.

Efter forhandling med Rentekammeret fik muremester *Lars Erikson*, København, overdraget opførelsen af skolerne i de 6 sjællandske rytterdistrikter for 550 Rdl. pr. skole. Den første opførtes i Gentofte. Skolerne var små stråttækte bindingsværksbygninger, 21 alen lange, på seks fag, tre til skolestuen, et til forstuen og to til „Vaanstue“. Skolerne var forsynet med jernkakkellovn og primitivt inventar: et bord og nogle bænke samt et skab til opbevaring af skolebøgerne: en Brochmanns Postil, 2 bibler, 12 nye testamenter med tilhørende salmebøger, 100 katekismer og 100 ABC-bøger.

På hver af rytterskolerne anbragtes over indgangen en sandstensplade med følgende inskription:

„Hanc scholam, hujusque ad instar ducentas quadraginta, in circulis ad perpetuo alendas duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi“.

I oversættelse lyder den latinske indskrift:

Denne skole og i lighed med 240 skoler grundlagde jeg i de distrikter, som er oprettede af mig til for i fremtiden at underholde 12 rytterskadroner.

MDCCXXI

„Halvtredssindstyve Aar, Gud! har du mig opholdet,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet Ondt har voldet.
 Thi yder jeg min Tak og breder ud dit Navn,
 Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn.
 Gud! Lad i dette Værk Din Naades Fylde kiende!
 Lad denne min Fundats bestaae til Verdens Ende!
 Lad altid paa min Stoel en findes af min Ætt,
 Som mener Dig min Gud! og disse Skoler rætt“.

Årstallet MDCCXXI (1721) er stiftelsesåret for rytterskolerne. De halvtredssindstyve år, som nævnes i verset, er kongens alder.

Disse sandstenstavler findes endnu på nogle af de gamle rytterskoler, efter at disse ikke længere benyttes som skolebygninger, andre steder er sandstenstavlerne placeret i de nye skolebygninger.

I den gamle tingby, Ballerup, opførtes en rytterskole i 1721 på Stationsvej, omtrent overfor Teknisk Skole. Da Parkskolen blev opført, blev sandstenspladen overført hertil og anbragt i den østre gang.

Måløv fik også sin rytterskole i 1721, opført sydvest for kirken og vest for vejen, der går fra Måløv til Jonstrup. Sandstenspladen er overført til den nye skole.

H. C. Roede, Rytterdistrikternes Skoler under F. IV, Vor Ungdom 1908 s. 166-82, *Thøger Jensen*, Kong Frederik den Fjerdes Skoler (1921), *Severin Kjær*, Fra Stavnsbaandets Dage. Optegnelser efter Tingbøger (1888) s. 405-06, *Bjørn Kornerup*, Til Ryttergodsskolernes Forhistorie, Aarb. f. Frederiksborg Amt 1921 s. 29-40, *Edward Holm*, Danmarks-Norges Historie i Frederik IV's sidste ti Regeringsaar (1720-1730) (1891) s. 552-54. Sjællandske Tegnelser bd. 63 s. 28. *Axel H. Pedersen*, Københavns Amts Rytterdistrikt, Ballerup-Maaløv Avis 14.7.1926. *Eiler Nystrøm*, Fra Nordsjællands Øresundskyst (1938) s. 8.

Rytterskolerne i Måløv og Ballerup er omtalt af *J. P. Jørgensen*, Af Maaløvs Historie, Ballerup-Maaløv Avis 20.7.1938, sandstenstavlen fra rytterskolen i Ballerup er gengivet i *Knud Gormsen* og *Hans Sørensen*, Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening og Teknisk Skole ved 75-års jubilæet (1960) s. 13. Ortografien er mangelfuld, husjusq i stedet for husjusque, perpchio i stedet for perpetuo.

J. P. Jørgensen har (1906) skrevet et omfattende personalhistorisk arbejde om slægterne på Brydegaard og Øbakkegaard i Ledøje og Ryttergaarden i Pederstrup.

Axel H. Pedersen, Rytterskolerne i Ballerup og Måløv, Ballerup historiske fornings årshäfte 1966 s. 10-12.

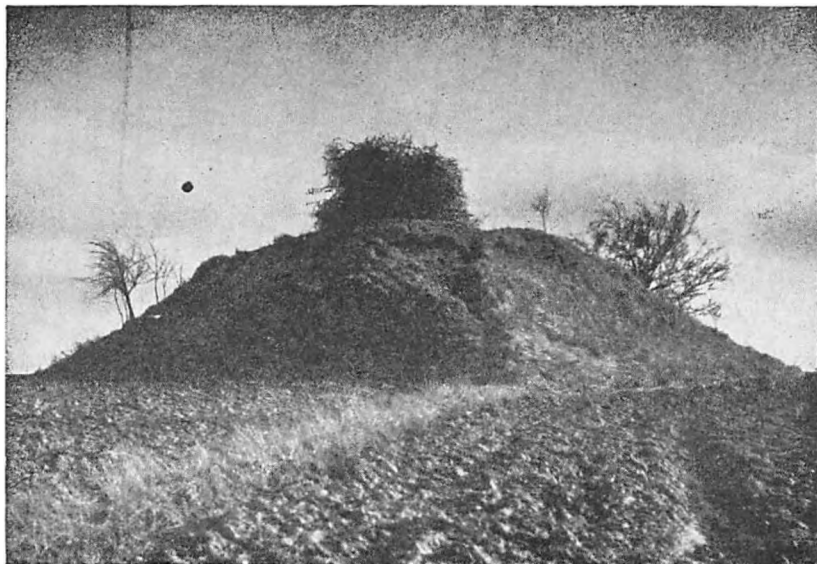
Oldtidshøje – fredede, forstyrrede, forsvundne

I januar 1925 begyndte ejeren af „Enghavegaard“ i Ågerup at sløjfe „Grønhøj“, der var bevokset med slåen, for at indvinde arealet til dyrkning. Efter at en mand i nogle uger havde været beskæftiget med rydningsarbejdet, opgav han. Næppe halvdelen af gravhøjen var fjernet. Afgravningen af højen havde kun bragt tab og tidsspilde.

En af naboerne, gårdejer Mouritz Jensen, „Raamosegaard“, underrettede mig om „Grønhøj“s skæbne. Jeg satte mig i forbindelse med Nationalmuseet, der dagen efter sendte underinspektør, dr. phil., senere rigsantikvar og professor, Johs. Brøndsted til Ballerup for at undersøge gravfundet. Jeg mødte dr. Brøndsted på Ballerup jernbanestation, og vi gik til Ågerup for at tale med ejeren af „Grønhøj“. Udgravningen af højen var afsluttet, da dr. Brøndsted fik gravfundet overladt; Det bestod af et broncepænde, et smykke, som stammede fra en kvindebegravelse fra tiden omkring år 1500 før Kristi fødsel, den ældre bronzealder. Øverst i højen var man desuden stødt på to sekundære grave med stensætning kun et spadestik under overfladen. Her fandt man bundskår med rester af brændte ben, en ragekniv af bronze og en miniaturredolk ligeledes af bronze, meget fint udført med sjældne ornamenter. Desuden resterne af en urne. Disse to sekundære grave tidsfæstede dr. Brøndsted som hørende til den yngre bronzealder, ca. 1000 år yngre end den dybere liggende grav.

Ødelæggelsen af „Grønhøj“ gav signalet til fredning af de gravhøje, som endnu var tilbage.

Dr. Brøndsted blev meget begejstret ved synet af „Stuvehøj“ (Studerhøj), der ligger i nærheden, og han betegnede højen som en af de smukkeste og anseeligste i Københavns amt, ca. 5¹/₂ m høj. Vi gik derefter ind til ejeren, gårdejer Carl Hansen, „Lillevangsgaard“ der ikke ønskede, at den skulle lide samme skæbne som „Grønhøj“, og han underskrev derfor en fredningsdeklaration. Derefter besøgte vi „Lemmehøj“, „Lemminghøj“, hvis ene halvdel ligger i Ledøje-Smørum kommune, den anden i Ballerup-Måløv kommune. Sognegrænsen går midt op over højen i form af en gravet grøft. Der har i sin tid stået

„Stuvhøj“.

En af de største og smukkeste kæmpehøje i Københavns Amt. Fredet 1925.

nogle få, knap 1 m høje sten ved siden af hinanden i en halvkreds på højen. Gårdejer Mouritz Jensen, der ejede halvdelen af højen, var imidlertid ikke hjemme og vi gik derfor tilbage mod Ballerup. Da vi var kommet godt og vel halvvejen ad Ågerupstien, mødte vi ham og hans moder. Vi gik med tilbage til gården, og efter et par timers hyggelig diskussion – vi fik forresten „grønkålssuppe“ – var fredningen af halvdelen af højen bragt i orden. Ejeren af den anden halvdel, gård-ejer Jacob Nielsen, Ledøje, lod også sin halvdel frede.

I 1926 oprettede Danmarks Naturfredningsforening en lokalkomité for Ballerup og omegn, som jeg var medlem af indtil 1957. Formand var kunstmaler Eiler Sørensen 1926–46, hvorefter jeg var formand 1946–57. Ved komiteens initiativ blev der fredet yderligere to høje, begge i Måløv: „Hyldhøj“ på „Korsvejgaard“ og „Tjørnehøj“ på „Lerchenborg“.

Men hvor mange kæmpehøje fandtes tidligere?

Provst Peder Johannes Dorscheus indberettede 7.7.1758 til Hofmans Foundationer om oldtidsmindemærkerne:

På *Ballerup* sogns marker findes endnu adskillige gamle monumen-ter opsat af kampesten, bl. a. findes et i Afvelund skov: på en firkantet

„Bavneshøj“. Udgravet 1905.

Dette billede vandrede i 1925 dagspressen rundt under betegnelsen „En skændet oldtidshøj“.

plads er en mægtig stor sten, som hviler på fire mindre. På *Skovlunde* mark ses et lignende monument, kaldet *Hylde-Dyssen*; formentlig kommer navnet deraf, at der på stedet blev gamle konger udvalgt eller salvede(!). Dette monument adskiller sig dog fra det første derved, at under højen er en hule, som man kan skønne er indrettet til at tage mod slagteofringernes blod. På samme mark findes desuden tvende mindre monumenter, som både forneden og foroven om højens spids er omringet med mådelige kampesten. På *Pederstrup* marker et monument ligesom på *Skovlunde* mark, thi det har under højen lige sådant et hult hus som hint. *Ballerup* iøvrigt menes at have sit navn af *Balder*, som de gamle historier melde om at være slagen af *Hother*, og det gemene rygte siger, at han skal være begravet i den tveæggede banke, som er midtvejs mellem *København* og *Roskilde*, ej langt fra *Baldersbrønde*.

På *Måløv* mark ses en stor kampesten båret af syv andre. Midt i denne landsbygade er en skøn og sund vandkilde, kaldet *St. Ibs kilde*, om hvilken den gemene mand i fordums tid havde den overtro, at der ej lettelig kunne ventes nogen regn i den hede sommertid, såfremt denne kilde ikke ofte og med flid blev rensset og holdt ren.

Et blik på *Nationalmuseets* sognebeskrivelse fra 1888 fastslår triste kendsgerninger.

I Ballerup fandtes spor af tre høje, to var fjernede, og den tredje – en gammel bavnehøj – højt og frit beliggende i landskabet, blev i 1905 udgravet og omdannet til en cementeret vandbeholder: „Bavnehøj“ var dog allerede i begyndelsen af det forrige århundrede delvis udgravet og ødelagt, idet en dyb kanal var ført ind i højen fra nord til syd. I 1905, da vandværket opførtes, fandt man under rydningsarbejdet en gravplads fra den yngre jernalder. Den indeholdt to skårede urner med brændte ben, men intet egentlig gravgods, idet der kun fandtes et flinteblad og et par andre småting. Da man imidlertid senere til brug ved vandbeholderens opførelse hentede fyld fra det terræn, som ligger syd for højen, stødte man på flere grave fra den senere jernalder. Arbejdsmændene Jørgen Hansen og Martin Pedersen gjorde indberetning om fundene til Nationalmuseet, og inspektør Th. Thomsen kom til stede. Der var to grave, som indeholdt 9–10 skeletter, de lå ca. 70 cm under jordoverfladen. Ved skeletterne lå nogle knive, bronzespænder og bronce nåle.

I Måløv findes 11 overpløjede gravhøje, heriblandt „Kolkeshøj“, „Svinshøj“, „Østerhøj“, „Jungshøj“ og „Galgehøj“. Den sidste har ligget lige op til vejen fra Måløv til Sørup, og dens plads angives endnu ved en svag forhøjning i terrænet. I bunden af højen fandtes for en del år siden en dyngte håndsten og mellem disse et forrustet sværd, muligvis af bronze. „Stubhøj“ og „Gjærshøj“ („Gerdshøj“) er udgravede. I „Stubhøj“ stødte man i højens venstre side på 6–7 urner med brændte ben. Ligeledes blev der fundet en hellekiste.

Af fortidsminder er således to tilbage i Ågerup – „Stuvehøj“ og „Lemmehøj“ – og to i Måløv – „Hyldhøj“ og „Tjørnehøj“.

Endnu mørkere tegner billedet sig fra nabokommunen Ledøje-Smørum.

Generalstaben har fredet „Kong Svens Høj“, og godsejer Tutein har (1905) fredet den smukt beplantede „Gyngehøj“ på „Edelgave“. Velbevarede er desuden „Buehøj“ i Hove, „Olehøj“ i Nybølle og på „Edelgave“ „Slotsbanke Høj“ eller Smørholm voldsted.

Stærkt ødelagte eller sløjfede er „Karen Krogs Høj“, „Nonnehøj“ og „Bavnehøj“. „Maglehøj“ og „Orkenhøj“ er afgravede. To langdysser og en runddysse og mange kæmpehøje er ødelagte og forstyrrede.

Går man til den anden side, ind mod København, findes der f. eks. i Herlev ingen fortidsminder.

„Baunehøj“ på Schäfergården og „Ormehøj“ på Ormegården blev fredet i 1928 på initiativ af landbrugskandidat Hans Frandsen, Bosagergaard, Smørum, museumsinspektør Hans Kjær og jeg fik fred-

ningsdcklarationerne underskrevet. Baunehøjen rummer et anseeligt gravkammer, der er afdækket. Af jættestuen ses 8 meget store sidesten, og desuden en, som er væltet ind i kammeret. Jættestuen har haft udgang fra øst, men er ikke udgravet. Højen er rejst i den yngre stenalder. „Ormehøj“ er en velholdt, temmelig stor høj, der er noget planeret i toppen. Den er bevokset med lyng, som er sjælden på egnen. Desuden er den stærkt afgravede „Stanghøj“ fredet.

De gamle gravhøje giver landskabet karakter. De taler til vor fantasi.

Nytårsdag 1926 gik jeg med min barndomsven og studiekammerat Knud Gormsen en af vore sædvanlige traveture på Skovvejen til Hareskoven. Vi havde mange fælles interesser, også fortidsminder, og han var stærkt inspireret af sin lærer i oldtidskundskab, museumsinspektør Hans Kjær ved Nationalmuseet. Ved et lykketræf fandt jeg på Skovvejen en sten med en indsleben, skålformet fordybning, et magisk tegn på frugtbarheden. Stenen stammer formentlig fra den yngre jernalder eller bronzealderen, og der findes meget få af dem som håndsten. Dagen efter sendte Knud mig Hans Kjærs bog „Vor Oldtids Mindesmærker“ (1925). På første side havde han skrevet:

For mange kun lidt smuds og smuld,
tætsvøbt i glemslens tågeuld –
for den, som *ser*, en underfuld
og sælsom arv i mark og muld
– de døde slægters mindeguld.

Stenen har jeg i 1970 overladt „Egnsmuseet“.

Axel H. Pedersen „Oldtidsmindernes skæbne i Ballerup og Omegn“, Danmarks Naturfredningsforenings Årsskrift 1926–27 s. 131–132, „Fredlyst“ 21.4.1926, „Vore oldtidsgrav“ 25.7.1928 og „Vore oldtidshøje“ 8.8.1928, i Ballerup-Måløv Avis, Valdemar Møller, Oldtids-Mindesmærker i Smørum herred. Optegnet af provst Dorcheus omkring år 1750, Ballerup-Måløv Avis 22.12.1947, Trap, Danmark (5. udg.) bind II, 3 (1960) s. 1005 og 1009 (TM).

Om udgravningen af Stubhøj og Gerdshøj se Knud Gormsen, Fra Maaløv, Ballerup og Omegns Museumsforenings årshæfte 1947–48 s. 12, hvor gårdejer Anders Larsen oplyser, at det ikke er Frederik VII, som har udgravet disse høje, men smedemester *Olaf Lyng* og senere assistent *Boje* fra Nationalmuseet.

Niels Friberg har i Ballerup-Måløv Avis 19.3.1969 redegjort for udgravninger i og ved Bavneshøj 1955 (vandtårn) og 1966 (motorrum og ny ledning ind i beholderen).

Hofkandestøber Arendal Høy solgte i 1886 den gamle dåbskande i Ballerup kirke til Nordiska Museet i Stockholm

I 1886 fik Ballerup kirke en ny dåbskande og to nye fade til døbefonten. Både dåbskanden og fontefadene er af tin, alle forsynede med samme gravering: „Balderup Kirke 1886“. Desuden er Christian den Niendes kronede navne-ciffer indgraveret.

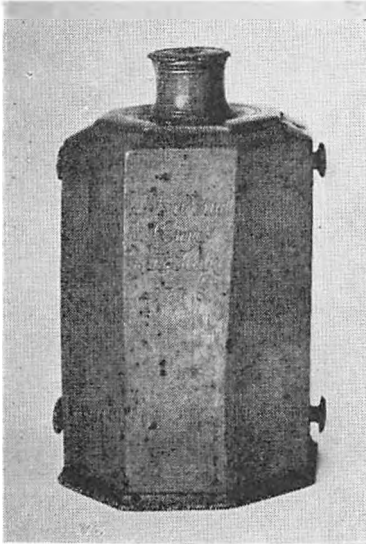
Leverandøren af den nye dåbskande Arendal Høy tog den gamle med sig. Den blev straks afsat.

Nordiska Museet i Stockholm erhvervede den gamle dåbskande. Som „inv. Nr. 48.910“ kan man se dåbskanden på Djursgårdsvägen i Stockholm.

Dåbskanden er af tin i empirestil, forsynet med slangehoved og spids tud. Håndtaget består af to slanger, der slynger sig om hinanden. Det er den i amtet almindelig anvendte type. På låget er graveret følgende indskrift: „Balderup Kirke 1830“. Desuden findes Frederik den Sjettes monogram under en kongelig krone. Dåbskanden er 31,5 cm høj, 11,7 cm i diameter og virker meget anseelig.

Dåbskanden fra Ballerup 1830.

*Hvidovre kirkes
viin-flaske 1788.*

Dåbskanden er ikke udstillet, men opmagasineret på Nordiska Museet, hvor den i øvrigt betegnes „Vinkanna från Ballerup“. Af museets fortegnelse fremgår, at den er købt hos „hovkannstöpären Arendal Høy i Köpenhamn 1886“.

Da jeg i 1934 fandt dåbskanden på Nordiska Museet, blev jeg gennem museets fortegnelser samtidig opmærksom på, at museet tillige ejer en vinflaske fra Hvidovre kirke (Nr. 41.442). Den er ligeledes af tin, 26,5 cm høj, og har følgende indskrift: „Hvidovre Kirkes Viin-Flaske 1778“. Den er købt af museet i 1881 – ligeledes hos Arendal Høy!

Poul Nørlund, Indberetning til Nationalmuseet II 1916–17 og Axel H. Pedersen, Hist. Arb. 1928 s. 366.

Folkeliv og festsikke

Markarbejdet

Om foråret, når „klaven“ (frosten) er af jorden, tager bonden ud for at pløje til „fuldbrak“. Plovens enkelte dele kaldes: „sterterne“, underploven, som består af: „landsiden, muldfjælden, skæringen el. slidejærnet og skæret, odden, landjærnet og tistetøjet“. Når „skiftet“ er pløjet, begynder man at harve til havre; først med „danskeharven“ (træharven), et ell. flere „tind“, derefter med „svenskeharven“ (jærnharven), at harve med denne kaldes at „svenske“. Havren sås, når „Havresåen“ (en art vipstjert) er kommen.

Bygskifterne får omtrent samme behandling som havreskiftet. Når såningen er tilendebragt, lægger man nøje mærke til vejret, medens man er i færd med at „age“ gødning ud; når det er mildt vejr med tåge eller ruskregn, kaldes det „grødesvejr“. Ved Sct. Hansdags-tider plantes kålrabi, ved hvilket arbejde man anvender en „makør“, en stor trærive med en vis afstand mellem tænderne (3 kvarter), som man trækker på tvært over bulkene, og i de furer, der da fremkommer, sætter man da planterne. Når dette er overstået, begynder man at vente på høhøsten, og endelig ser man da en morgen de unge karle med lærredsbuxer, vest og store skinnende hvide skjortearmer og med „slåtøjet“ på nakken gå ud på marken for at „slå“. Letøjet består af skaftet og leen. Til skaftet hører knagene og stålingen med vortehullet, og leen består af ryggen, æggen, odden, knæet og vorten. Begyndere ville gjerne „odde det af“, hvorfor de blive underviste om „at lægge knæet til“. Når græsset har ligget nogen tid „på skår“, rives det og sættes i stak. Ved hjemkørslen benyttes „lægtevognen“, som har navn af de lange lægter. Læsset lægges af „læggepigen“, som skal give den karl, der „stikker op“, et kys, hvis han kan binde „læstræet“ eller „smeden“ ned til „høstkrogen“. Man begynder gerne sædhøsten med at meje rug. Her anvender man „mejeredet“, af hvilke man har to slags, nemlig: „Surbenstøjet og gjøgetøjet“. På surbenstøjet sidder „plækken“ udvendig, på gjøgetøjet derimod indad mod krogene. Rugen og hveden „hugges imod“ og „tages fra“ af piger. Man „binder op“ om aftenen, hvorefter man „slæber sammen“ og sætter „i hob“. Bygget og havren „slides ud“, og dagen efter „mejes“ og „bindes den“, „slæbes sammen“

og „sættes i hob“. Hjemkørslen sker som ved høsthøsten. Når sædhøsten er til ende, holdes høstgilde, hvor der gerne blive opvartet med „lam-mesteg“, og hvor der efter måltidet drikkes, danses og spilles kort. Det er gjerne husmandens bestilling at tærskes sårug, medens karlene tilbereder jorden. Når rugen er sået, „drives vandfuren“ og derefter begynder vinterpløjningen. Her haves benævnelsen „frasisig- og afsig-agre“ eftersom der er „holdt fra sig“ (højre) eller „af sig“ (venstre) om. Hen ad foråret hører man den ene mand spørge den anden, om han har „udtærsket“, hvormed han mener, om den anden er færdig med at tærskes.

Disse udtryk forsvinder mere og mere af sproget og vil naturligvis til sidst helt tabe sig.

Optegnet af K. Nielsen, Jonstrup Seminarium 13-1-1886.

Tjenesteløn

Jeg tjente på en gård fra 10–14 års alderen. Husmanden på gården fik 4 kr. om ugen og kosten.

Ofte fik han dog lidt mad, der var levnet, med hjem til kone og børn og undertiden æg og mælk.

Lidt mere tjente han om vinteren på at tærskes og om sommeren ved tørveskæring. Begge dele var akkordarbejde.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen efter mundtlig meddelelse af fhv. købmand Wilh. Nielsen, født i Måløv 1864.

Byhorn

Jeg har det ca. 20 år gamle brandhorn af horn, hvori er sat toner.

Ved ildebrand tuder jeg ikke mere i hornet.

Jeg ved ikke, om de gamle byhorn skulle være i Ballerup Museum.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af smedemester Olaf Lyng, Måløv.

Da den røde hane galede

Man hører en underlig tuden i et kohorn, der er forsynet med „musik“. Lille Madsen er ude med brandhornet. Han er reserveportør på Ballerup Jernbanestation, men har for en sikkerheds skyld altid brandhor-

net med sig på arbejdspladsen. Så er der ildebrand i byen. „Hvor brænder det, Madsen?“ bliver der råbt. „Det brænder i Schwenkestræde. Østre rode møder“, svarer Madsen, og fortsætter sin gang rundt på alle gadehjørner i byen med den samme forklaring. Lille Madsen er stolt af sit hverv, og han er da også den eneste i hele byen, der kan traktere hornet med fynd og klem.

Et øjeblik efter begynder klokkeren at klemte med klokken oppe i kirketårnet. Først bliver der klemtet i et par minutter, så standser han et øjeblik, og så lyder der et enkelt, kraftigt slag på klokken – og så begynder klemtningen igen og så det enkelte slag. Så ved alle og enhver i byen og omegnen, at ildebranden er brudt løs i selve Ballerup by. Kommer der 2, 3, 4 eller 5 kraftige slag, så ved man, om der er ild i en ejendom på Ballerup mark, i Pederstrup, i Ågerup eller Skovlunde.

Brandinspektøren, brandfogederne og brandfogedassistenterne får travlt med at finde frem til den guldtressede kasket, der er kendetegnet på deres værdighed. Nøglen bliver hentet frem til det lille sprøjtehus ved gadekæret, og sprøjten bliver trukket frem. Da der er ganske kort afstand til brandstedet, henter man ingen heste, men brandfolkene trækker selv afsted med sprøjten. Der er fire roder i byen, nordre, søndre, østre og vestre rode. Det er jo ikke meningen, at alle husejere mellem 18 og 65 skal møde på én gang, derfor er byen delt i 4 roder, og på sprøjtehuset hænger der til stadighed et aflangt skilt, hvorpå der står, hvilken rode, der skal give møde. Alle husejere er pligtig til at være brandmænd og er forsynet hver især med et rundt messing-skilt, hvor der står, hvilken rode, man hører til, og om man hører til redningsmandskabet eller mandskabet ved pumpen.

Da ikke på langt nær alle landmænd har telefon, bliver der sendt nogle ryttere rundt fra en af byens større gårde. De skal rundt til gårdene på Ballerup mark og på overdrevet for at alarmere landmændene, for nu er det *deres* tur til at medvirke, og det er jo ikke sikkert, at de allesammen har hørt „bekendtgørelsen“ fra kirkeklokkerne.

Enhver gård er pligtig til at have forskellige brandredskaber, og der våges meget strengt over, at disse regler bliver overholdt. Til det hjemlige brug skal der være en brandstige og en brandhage på en lang stage. Den skal bruges til at vælte mure og skorstene med, når huset er brændt ned. Ellers kan brandfolkene og nævenyttige tilskuere risikere at komme slemt til skade, når mure eller skorsten pludselig vælter.

Til „udvortes brug“ skal man have to rødmalede vandtønder, en stor dragt, som passer ned i vandtøndernes huller, og et sjovt redskab, som kaldes en „lettebøtte“. Det er en slags træspand, der er forsynet med

en skrå stage, der går ind igennem den ene side af bøtten og sidder fast i bunden på den modsatte side. Lettebøtten bruger man, når man skal fylde tønderne med vand. Man spænder sine heste for en vogn, lægger tønderne op på et lad i vognen, kører hen til det nærmeste vandhul, stiller sig imellem vognen og vandhullet, fylder lettebøtten med vand og svinger den ved hjælp af stagen op i den store tragt, der er anbragt ovenpå en af tønderne, lylder først den ene tønde og flytter så tragten over på den anden tønde og fylder den, lægger lettebøtten op ved siden af tønderne, sætter sig op på vognen og kører afsted hen imod brandstedet.

S. O. Pødenphant, Ballerup-Måløv Avis 19.1.1963.

Om gamle skikke ved gilder og fester

Ved den alm. oplysnings fremskriden taber de gamle store gilder sig mere og mere, især her i Ballerup sogn, så at de sidste 10 år kun havde et eneste at opvise. Blandt gilderne indtager bryllupper, barselsgilder og begravelser den første plads, når de skulle være „suppegilder“. Fire til fem dage før gildet skulle holdes, udsendtes en „bedemand“, som gerne var en dér i byen boende håndværker, hvilken man fandt passende til denne bestilling, og som man kunne bruge som opvarter ved gildet. Han indbød nu alle byens og den nærmeste omegns beboere samt den slægt, som boede længere borte, hvis det f. eks. var til et barselsgilde med disse ord: „Jeg har en meget flittig Hilsen fra Gaardmand N. N. og hans Kone til Far, Mor, Sønner og Døtre, om I vilde være saa gode at møde paa . . . dag Kl. 10 Formiddag og spise Frokost og drikke Kaffe, følge med Konen i Kirke og være Faddere til den lille Søn og følge med hjem og spise til Middag og danse og more Jer, saa længe I lyster, saa skulde de nok tjene Jer i lignende Tilfælde.“ Hvis det var til et begravelsesgilde, blev konen bedt til at „lægge i kiste“, sønnerne til at „bære“, døtrene til at „pynte grav“, eller også blev konen bedt til at møde med rivejærnet dagen før og døtrene til at varte op. Dagen før gildet mødte konerne altså med deres rivejærn, men de medbragte tillige et par høns, en snes æg og en pot fløde, og de rev nu brødet og skrabe de kjødet til bollerne. Var gildet så stort, at pladsen ikke ville slå til, syede konerne lagenerne sammen, og der blev „trukket lo“. Kl. 12 næste dag begyndte gæsterne, for det meste mænd og koner, da de unge først indfandt sig efter kirketid, at indfinde sig, og hvert „læs“ blev modtaget med trompetfanfarer af 4–5

Fra Maalov.

musikere, som stod opstillede i gården. Der blev nu spist frokost, som almindelig bestod af skinke, grisesylte, kold steg, smør, rullepølse, flakte æg, ost og sigtebrød. Af drikkevarer fandtes øl og brændevin til mændene og gammel fransk vin til kvinderne. Derefter drak man kaffe, og så satte man sig til vogns, hvis man skulle køre til kirke. Først kørte den vogn, hvorpå gudmoderen sad med barnet, derefter barselkonens vogn, som blev kørt af en ung karl af familien, da manden ikke måtte være med den dag; derpå fulgte den nærmeste familie og til sidst alle de øvrige, i det ringeste en snes vogne. Når højtideligheden i kirken, hvorved alle gæsterne ofrede til præst og degn, var forbi, kørte man hjem til „gildesgården“ i den samme orden, i hvilken man var kommen, og nu skulle lystigheden til at begynde. Man fandt de lange borde dækkede, og snart dampede suppeterrinerne derpå, og man stak lystig på varerne, medens musikken spillede „over borde“. Når man havde spist så meget, man ville, af suppen, blev kjødet, okse- og hønsekød, hvortil hørte peberrod- og æggesauce, båret ind. Medens man var sysselsat med at få dette til livs, blev der præsenteret 3–4 tallerkener med tilsv. symboler, henholdsvis: en ridepisk på bedemandens, en ske på kogekonens, et ark noder på musikanternes og til sidst de fattiges tallerken. Når loen var ryddet for bordene, og bænkeene var satte langs siderne, begyndte musikken at spille op, og hvis det var et bryllup, begyndte dansen med brudedansen, en sextur, som kun dansedes af et hold, nemlig: bruden med sin fader, hvis han levede, ellers med sin forlover, og så tre par af den allernærmeste familie. Når denne dans var til ende, førtes bruden hen til brudgommen, som nu modtog sin unge kone og dansede kontradansen med hende, og derefter gaves dansen fri. Kort efter serveredes kaffe, og kl. 12 spiste man „kvælds-nadver“, som i regelen bestod af varm steg, okse- og flæskesteg til barselgilde, men gåsesteg til bryllup. Under dette måltid holdtes taler og udbragtes skåler, medens det ene glas Punsch tømtes efter det andet. Herved begyndte mændene, som havde spillet kort til midnat, at blive lystige, dansede med konerne, og så gik det med riel, jødeturen, piger-nes plage, to- og tre ture og til sidst, når konerne var gået hjem, „tørvedansen“, som bestod i, at man skulle danse imellem tørv, der var lagt på gulvet, og hver gang den dansende rørte ved en tørv, skulle han drikke et glas punsch.

Blandt tidsfesterne indtager julen den højeste rang, men fejres sjelden med nogen offentlig fest eller noget gilde. Den er i særdeleshed en familiefest, hvor slægt og venner besøger hverandre og smage hverandres æbleskiver, som aldrig mangler til denne fest. Juleaften spises

julenadver, som består af risengrød og klipfisk. Når man har spist, synges nogle julesalmer. Husbond og madmoder takkes for mad, og derefter bliver der i almindelighed spillet kort til langt ud på natten. Julemorgen hilser man hinanden med et „glædeligt jul“, og ingen fremmed må den dag komme i huset uden at nyde noget; han ville ellers „bære vor jul af dør“. Til nytår morer man sig med at skyde „nyttår ind“ og „rumle pottes“ for dørene, og sker det, at vedkommende person bliver grebet på fersk gerning, så må han til straf ind og spise æbleskiver og drikke en snaps.

I fastelavnen blev der for få år siden gerne bestilt fastelavns-gilde i en gård af byens unge karle, og man enedes da i reglen tillige om at lave lidt fastelavns-løjer, som for det meste bestod i at stikke til stråmanden. Denne kavaler blev da bestilt hos byens skrædder og tog sig ret godt ud. Gildesdagen samledes de unge karle til hest i „gildesgården“, hvor man havde tilsagt en mand fra København til at møde med masker og dragter. De pyntede sig nu på det bedste og red så omkring til udflytterne, hos hvilke de blev beværtede med æbleskiver og punsch. I spidsen red en general eller anfører, derefter to faneførere, en mand med stråmanden, en pjerrot og en mængde med brogede fantasidragter. Om eftermiddagen kl. 3–4 blev stråmanden anbragt på et passende sted i byen, og de ridende morede sig nu en times tid med at tage den af støtten med spydet. Den, som „tog“ stråmanden sidst, red til „gildesgården“ med den, hvor så pigerne indfandt sig til dansen.

Til påskefesten er forberedelserne ikke store; det eneste usædvanlige er at farve de æg, påskeæg, som spises i påskedagene.

Sct. Hans aften samledes byens unge karle på et højt sted, hvor de brændte medbragte tjæretønder og lignende, medens de drikke nogle ligeledes medbragte bajere.

Optegnet af K. Nielsen, Jonstrup seminarium 17.11.1885.

Ungdomsgilde

Når karlene kunne få lov over en storstue, samlede de i reglen sammen til gilde for ungdommen en gang om måneden.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen efter mundtlig meddelelse af flv. købmand Wilh. Nielsen, Måløv, født i Måløv 1864.

I Nordfyn holdtes ungdomsgilder på omgang i gårdene hver 14. dag, August F. Schmidt, Leksikon over Landsbyens Gilder, Festsikke og Fester paa Landet (1950) s. 157.

Høst

„Nu skal vi ha hugget Ræven ud“, sagde vi, når vi skulle til at meje sidste skår på en mark.

Om det sidste neg bandtes 2-3 bånd, i reglen snoet af selve sæden. I tiden mellem indhøstningen og mikkelsdag holdtes på hver gård et

Optog i Måløv o. 1910.

høstgilde for høstfolkene og deres familie. Den dag, høstgildet var, havde folkene fri, og de fik spisning og lidt at drikke ud over det sædvanlige.

Jeg havde en ven, der havde fødselsdag den 11. september. Samme dag holdt han gerne høstgilde.

Optegnet 1939 af H. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af fhv. købmand Wilh. Nielsen, Måløv.

Fastelavn i Ballerup

Vi havde en leg med 10 deltagere ad gangen. En høtyv blev stukket i jorden. En ende af en „hvirvel“ eller „vævel“ eller „vikkel“, (som man kaldte det reb, som blev viklet om et hølæs) blev bundet til tyven. Den frie ende af „viklen“ tog den ene af deltagerne i hånden, og han skulle så løbe omkring tyven, til hele rebet var viklet om tyveskafte. I mellemtiden skulle den anden deltager forsøge at samle en snes æg, som var lagt i række på jorden, idet han skiftevis skulle tage det yderste æg fra hver ende og samle dem på midten. Intet æg måtte gå i stykker.

Den, der blev først færdig med viklen eller æggene, havde vundet.

Der var også en anden og lidt grovere leg. Ude ved „Solfaldet“ ved teglværket var der et led til overdrevet. Der blev gjort et reb fast til ledstolpen og den frie ende blev bundet om livet på en mand, der sad på en hest. Manden red så bort i galop, til rebet rev ham af hesten.

Den her omtalte „æggeleg“ er en variant af den hos Troels Lund: „Dagligt Liv i Norden“, 4. udgave, bind 7, side 107–108 nævnte fastelavnslæg, som udførtes på forskellige måder. Den samme leg i en lidt anden form kendes også andetsteds i Nordsjælland (Tjæreby og Alsønderup), se Anders Uhrskov „Højtid“ (1924), s. 139–140.

Legen med hesten er muligvis en afsvækket form af det gamle dystridt, der var så yndet bl. a. ved fastlavns – ofte som en dyst mellem 2 ryttere med følge, den ene forestillende sommeren og den anden vinteren, kæmpende om magten til en af dem blev stødt af hesten, se Troels-Lund s. 106–107 og s. 108 f. n. Se iøvrigt Henning Henningsen „Dystløb“ (1949).

Optegnet 1945 og kommenteret af landsretssagfører Knud Gormsen efter mundtlig meddelelse af fhv. gårdejer *Jens Vilh. Nielsen*, Lindegård, Ballerup, Ballerup og Omegns Musæumsforenings årshæfte, 1947–48 s. 15.

Fastelavn i Måløv

Gårdmændene holdt i fastelavnssugen et to dages fastelavnsgilde, hvor også gårdmændenes sønner og døtre var med. Fra år til år gik gildet på regelmæssig omgang i gårdene. Tjenestekarle og -piger havde i reglen gilde samme sted som gårdfolkene, men en anden aften. Nogle af lavskarlene satte dem i spidsen for at arrangere gildet; købte selv varerne, mad og drikke, lejede en kone til at lave det til, fik kaffe, conjak, smørrebrød, snaps og hvidtøl, morede dem fra aften til morgen.

To gange har jeg været med til at ride fastelavn. Jeg var da 16–17 år. De red fastelavn før den tid og nogle år derefter. De var klædt i gamle dragter, nogle som kvinder, og alle helst så ukendelige som muligt, en af de ældre red med et dannebrogslag.

De red omkring og hilste på gårdfolkene, blev budt nogle drikkevarer.

Der var ingen musik med, og de fik ingen varer eller penge til at holde gilde for.

Der var ikke til gilderne råd til mere end én spillemand. Det var Lars Skrædder i Smørum. Han fik 4 kr. for en hel nat og det, han kunne spise og drikke.

For 40 år siden gik børnene en overgang rundt og samlede æg og penge og holdt selv et fastelavnsgilde, men det var kun nogle år. Hverken før eller siden brugtes den skik her i byen.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af fhv. købmand Wilh. Nielsen, Måløv.

Børnenes fastelavnsgilde i Smørumnedre

Fhv. minister Jens Smørum fortæller i sine erindringer (1961) om børnenes fastelavnsgilde i Smørumnedre:

Til fastelavn havde vi skolebørn en morsom skik, der betød så uendeligt meget for os. Fastelavns søndag gik vi alle rundt fra dør til dør i flok og sang:

Her ser I en del fyre med lidt skæg,
som gerne ville be' om et par æg;
men får vi et par skilling, så lad gå,
det kan vi også skrive under på.

I spidsen gik altid den ældste af drengene i skolen med en dannebrogsfane. Efter ham fulgte den næstældste med en raslebøsse. Han var kasserer. Derefter kom den tredieældste. Han var bedemand og skulle hvert sted huske at sige: „Jeg skal bede jeres sønner og døtre til gilde i morgen aften kl. 4.“ Glemte han det, måtte han alene tilbage igen, for beskeden skulle afleveres.

Vi blev beværtede i alle gårdmandshjem. Et sted fik vi kaffe og kage, et andet sted æbleskiver og syltetøj, et tredie sted sød snaps. Nu bagefter kan det undre mig, at vi kunne overkomme at spise det alt sammen; men det hjalp jo noget, at der var langt at traske mellem udflyttergårdene.

Selve fastelavnsgildet begyndte mandag eftermiddag kl. 4. Hos en arbejdsmand i byen lejede vi hvert år lokale. Her blev også fane og

raslebøsse opbevaret fra år til år sammen med planker og bukke til siddepladser og lysestager, nogle simple væglampetter af træ til stearinlys. For en ganske billig penge fik vi lov at benytte arbejdsmandens stue. Her blev så de fire ældste skolepiger værtinder. For de penge, vi havde raslet ind, havde vi købt sigtebrød og smør. Det skar og smurte pigerne og lagde de æg på, som vi havde samlet ind. Også et anker hvidtøl havde vi anskaffet.

Længe før gildet skulle begynde, sendte vi drenge stafetter op på bybakken for at se, om ikke spillemanden skulle være i anmarch. I hele min barndom var det samme gamle skrædder, der spillede for os. Endelig kl. 4 kom han, og så begyndte dansen, der varede lige til kl. 4 morgen, kun afbrudt to gange i nattens løb, når pigerne serverede mellemheder. Kl. 4 gik vi hjem for at sove, men næste eftermiddag kl. 4 begyndte vi igen og dansede lige til kl. 4 onsdag morgen.

Alle børnene var enige om, at fastelavnsfesten var årets største begivenhed, og det var, fordi vi selv administrerede det hele uden indblanding fra de voksnes side. Kun skolebørnene måtte være med. Denne fastelavnsskik holdt sig til lige efter den første verdenskrig, men den må have været meget gammel. Den var gældende i min barndom, den var gældende i min fars barndom, og den var gældende, da min bedstefar var barn. Men kun i Smørumnedre. I nabobyerne havde børnene ikke sådanne fester.

Væddeløb og køllekastning i fastelavn

Husejer Chr. Larsen i Vanløse har som barn i Ballerup og Måløv set *væddeløb* både mellem karle indbyrdes og mellem karle og piger. Han omtaler også *køllekastning* som en fastelavnsidræt, hvori både karle og mænd tog del. Det gjaldt om, hvem der kunne kaste køllen længst. Man har også øvet sig i at kaste køllen over en af gårdens længer, hvad der ikke var så vanskeligt, da længerne jo ikke var så høje. Denne sidste slags køllekastning øvedes dog hele året.

Optegnet 1909 af pensioneret lærer Chr. Weiss, Vanløse, efter mundtlig meddelelse af husejer Chr. Larsen, født i Ballerup 1825.

Fastelavn

I fastelavn havde gårdfolkene og håndværkerne, gamle og unge et to dages gilde med spisning, drikke, dans og kortspil.

Tjenestekarle og tjenestepiger havde gilde samme sted en aften senere.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af smedemester Olaf Lyng, Måløv.

Sanct Hans

Sanct Hans aften var de unge ude og blusse, og de købte lidt spiritus og festede bagefter.

Optegnet 1939 af A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, efter mundtlig meddelelse af fhv. købmand Wilh. Nielsen, Måløv.

Ardt

Da jeg tjente som dreng i Måløv i 1840 eller 1841, var der begravelse fra en af gårdene i byen, og her mødte det egentlige følge af slægt og jævnbyrdige til begravelsesgildet; men al byens og egnens befolkning skulle have del i gildet. Karlen fra gården, der havde ringet med kirkeklokkerne, indsidder, tjenestedrenge og andre lignende, som ikke havde været med til den rigtige begravelse, kom efter indbydelse sammen i en anden gård i byen om aftenen, når der var syslet og fodret, og al dagens gerning var endt; og her var jeg med. Vi blev beværtet med skåren mad, øl, brændevin og tobak, så meget vi ville nyde, og dette gilde kaldte de „*Ardt*“. Der var ingen sorg at mærke, alle var muntre og glade; danset blev der ikke, men spillet kort og fortalt historier til langt ud på natten. Til at sætte liv i selskabet var ingen bedre end *Gottlob Werder*, bødkeren fra Ballerup, der var både selvskreven og selvbuden, men altid velkommen ved sådanne lejligheder. Han havde rejst meget og blandt andet været i Rusland, og var en god fortæller, men det kan godt være, at han smurte tykt på. Nu bruges „*Ardt*“ ikke mere.

Efter originaloptegnelse i Dansk Folkemindesamling af lærer Chr. Weiss, efter mundtlig meddelelse af husejer Chr. Larsen, Vanløse, født i Ballerup 1825.

Troels Lund, „Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede“, 2. udg. 14. bind (1904) s. 265 og 189, Axel H. Pedersen, „Sagn“, Ballerup-Maaløv Avis 11.8.1926.

Ardt er formentlig en fejl for eller en sammentrækning af Artid (Ärtid), d. v. s. et begravelsesgilde. Muligvis også en fejl for Arrel = Ærrøl = Æreøl d. v. s. Arvøl, et gilde, som holdtes årsdagen efter dødsfaldet. Se August F. Schmidt, Leksikon over Landsbyens Gilder, Festsikke og Fester på Landet (1950) s. 27–29 og Aarbog for Københavns Amt 1923 s. 109.

Om at bære julen af dør

Blandt tidsfesterne indtager julen den højeste rang, men fejres sjældent med nogen offentlig fest eller noget gilde. Den er i særdeleshed en familiefest, hvor slægt og venner besøger hverandre og smager hverandres æbleskiver, som aldrig mangler til denne fest. Juleaften spises julenadver, som består af risengrød og klipfisk. Når man har spist, synges nogle julesalmer. Husbond og madmoder takkes for mad, og derefter bliver der i almindelighed spillet kort til langt ud på natten. Julemorgen hilser man hinanden med et „glædelig jul“, og ingen fremmed må den dag komme i huset uden at nyde noget, han ville ellers „bære vor jul af dør“.

Efter seminarielærer K. Niensens Originaloptegnelse (1885) i Dansk Folkemindesamling. Axel H. Pedersen, „Sagn“, Ballerup-Maaløv Avis 11.8.1926.

Julen i Smørumnedre omkring århundredskiftet

Fhv. minister Jens Smørum fortæller:

Jeg er født i Smørum, men Smørum består af to byer, en højtliggende: Smørumovre, og en lavtliggende: Smørumnedre. I den forneden kom jeg til verden den 3. februar 1891. Efter hvad der senere er fortalt mig, var det en forrygende snestorm den dag.

Det er den lange *Lars Peter*, der dengang tjente på nabogården, og som hentede jordemoderen, der har fortalt mig det. Lars Peter blev senere min makker som sækkebærer ved damptærskemaskinen. Han var en pålidelig mand, så det skal nok passe.

Min far var landpostbud og tjente i min barndomstid 40 kr. om måneden. Det kunne ved anvendelsen af meget nøjsomhed slå til til dagligt brød, men jeg husker tydeligt, at når vi børn – vi var 4 søskende – skulle have lidt nyt tøj på kroppen, var det altid mor, der måtte træde til. Mor var næsten altid på arbejde. Hun lugede roer, var med til høstarbejde, og fra høstens afslutning til hen imod jul arbejdede hun ved damptærskemaskinen.

På den tid af året, hvor der ikke var den slags arbejde at få, sled hun med storvask eller rengøringsarbejde rundt om på gårdene. Hun tjente kun 1 kr. om dagen, men det var jo alligevel et godt supplement til fars løn. Men fattige var vi naturligvis, og vi børn måtte allesammen ud at tjene, når vi nåede 7 års alderen.

Forholdene i mit barndomshjem var hverken værre eller bedre end i andre arbejderhjem på landet for ca. 70 år siden.

Men det var julen, jeg skulle skrive lidt om, og det er ikke særlig svært, for juleaften i barndomshjemmet hører vist til de begivenheder, som man aldrig glemmer. Det er nok muligt, at den gode mad, der vankede den aften, bidrager til at fastholde den i erindringen. Mors forberedelser til juleaften var bl. a. spændende derved, at hun bagte æbleskiver. Men det er nu alligevel noget andet og mere værdifast, der får mig til at mindes juleaften i mit barndomshjem med glæde og taknemmelighed.

Vi havde intet juletræ, men vi børn havde hver et julelys, der blev anbragt på låget af fars tobakskasse, og mens de brændte ned, sang vi de gode, gamle julesalmer. Mor kunne dem udenad og var altid forsanger. – Vi fik ikke som børnene i vore dage kostbare julegaver, men de små ting, som vi fik, et par hoser eller et par nye vanter eller en ny hue, vakte mindst lige så megen glæde og taknemlighed, for det var altid noget, som mor med sine flittige hænder havde tilvejebragt, efter at vi børn var kommet i seng, for mor vidste jo, at vi gik og var spændte på, hvad julegaven kom til at bestå af.

Julemorgen skulle vi, før vi fik noget at spise, gå udenfor, og når vi kom ind igen, sige: „Godmorgen, glædelig jul, helsen og sundhed og alt, hvad som kært er“. Jeg har siden læst hos Troels Lund, at det er en god, gammel skik, der går helt tilbage til middelalderen. – Der var over juleaften i mit barndomshjem en egen højtidelig stemning, som jeg aldrig kan glemme.

Selskabelighed i julen var der ikke meget af. Det var der ikke råd til, men jeg erindrer dog, at der var enkelte år, hvor min morbror med kone og børn kom på besøg. Vi havde næsten altid en gris, der blev slagtet til jul, og jeg husker, at morbror roste mors traktement med de ord: „Syltetøj og sejtkav (sigtebrød) er spilleme god mad“.

Ballerup-Måløv Avis 18.12.1968.

Jul i Maaløv i 1923

Borgmester *Kaj H. Burchardt* beretter om julen i Måløv i 1923, idet der ikke var store variationer fra år til år.

Det var ikke den kommercielle jul, der indledte forberedelserne. Så langt var vi ikke nået i 1920-erne. Det var derimod i skolen, vi begyndte. Religionstimerne var fra sidst i november helliget udenads-

læringen af de traditionelle julesalmer. Det var en helt naturlig ting, at man kunne 4–5 julesalmer, således at man kunne gå rundt om juletræet og synge uden at have salmebogen i hånden.

Juleslagtningens tid

December var „juleslagtningernes“ tid. Ikke alene landbrugere havde svin, men også mange andre familier, der havde plads til det, opfodrede svin, og det var rimeligt, at slagtingen fandt sted umiddelbart før jul, idet man så havde friske varer til julen. Dengang var der ikke noget, der hed køleskab, så opbevaringen af kødvarer måtte ske enten i sulekarret eller ved røgning, og når der til den daglige kost var hentet mad fra sulekarret i flere måneder, var noget friskslagt et en virkelig nydelse.

Ca. 2–3 uger før jul kom en for os børn meget vigtig person på besøg en aften. Det var en af juletræskomiteens medlemmer, der var rundt med listen, og når der så var skrevet en daler på denne, vidste man, at døren til paradiset var åbnet på klem. Det var en af årets store begivenheder, at man skulle deltage i byens juletræ, men herom nærmere senere.

Mange andre forberedelser skulle foretages til julen. Pengepungen var kun velbeslået hos de færreste, og derfor måtte man i hjemmet selv lave en bunke ting. Dette gjaldt naturligvis ikke mindst med hensyn til julebagningen. Ingen husmoder med respekt for sig selv kunne møde med mindre end en halv snes forskelligt bagværk til julen.

Når småkagerne var bagt, blev de gemt hen i kagedåser, og det skulle jo være på et sted, der ikke var så nemt at komme til, for ellers kunne husets slikmunde få nået at spise for mange inden julen.

Også fuglene skulle man tænke på, så et juleneg måtte sættes op i haven. Det skete ikke ved, at man købte et lille juleneg af en omkringvandrende handelsmand – nej, man hentede et neg hos en af bønderne, og det var et rigtigt neg, ikke et selvbinder neg med tråd om, men et af de neg, der var skabt på gammeldags maner, slået med le og bundet med „halmvisk“, ja, det var et rigtigt neg, således som man i dag kun kender på julekort.

Gav godt med drikkepenge

Min mor havde slagterforretning, og selv om der var mange hjemmeslagtninger, var der også mange familier, der måtte nøjes med indkøb i forretningen, og der skulle selvfølgelig købes ekstra ind til julen. Der

var derfor mange varer, der skulle bringes ud, og næsten alle folk var i julestemning, så drikkepengene var større end sædvanligt. Selv de, der til daglig ikke gav drikkepenge, ofrede to eller fem øre, så denne jul gav 5,37 kr. Det var vel nok en jul.

Juleaftensdag var der meget travlt om formiddagen, men hen på eftermiddagen ebbede travlheden ud. Dog kom den sidste kunde et kvarter efter lukketid. Han havde som sædvanligt drukket julefrokost og skulle nu have stegen med hjem. Der var en enkelt flæskesteg tilbage, og den jul var reddet for familien.

Næste år gik det galt for ham. Vi skulle ikke holde jul hjemme og tog derfor afsted umiddelbart efter lukketid, så Søren kom til en lukket dør, da han skulle have julestegen til konen og børnene. Han selv var helgarderet, han havde sørget for tilstrækkeligt med øl til sig selv.

Mange bløde pakker

Selve juleaften skulle traditionen tro indledes med kirkegang. For os børn var det dejligt, at julegudstjenesten kun tog tre kvarter, så kunne vi hurtigere komme hjem til julemiddagen.

Det var dog ikke så meget selve middagen, der var det bedste for os børn, selv om den var lækker. Flæskesteg og ris a l'amande. Det var jo juletræet med gaverne nedenunder, der var aftenens clou.

Gaverne var ikke legetøj altsammen, kun nogle stykker. Det var de bløde pakker, der var i overtal, men glæden var dog stor alligevel, så man gik glad og veltilfreds i seng kl. halv tolv.

Juledagene skulle man tidligt op. Det gjaldt jo om at komme i forbindelse med kammeraterne, dels for at vise hvad man selv havde fået af julegaver og dels for at se, hvad de havde fået.

Man var pyntet mere end almindelige søndage, så den sædvanlige leg kunne ikke gennemføres, men så var der god tid til at forberede årets afslutning. Nytårsaften skulle der jo laves skæg i gaden. Man havde så tid til at finde ud af, hvilke havelåger der skulle flyttes, og hvor der var velegnede flagstænger til at hejse juletræer o. lign. op i.

Så også julehelligdagene gik hurtigt.

Byens store julefest

5. Juledag kom så byens store fælles julefest.

Det kæmpestore juletræ var pyntet med alskens købt julepynt. Det var ikke hjemmelavede julehjerter og kræmmerhuse, men det virkelig fine julestads.

Efter at man var gået rundt om juletræet en halv times tid, og 1. læreren også efter traditionen havde læst en julehistorie, blev der serveret chokolade og julekager, og derefter kom to ting, der for os børn var det væsentligste.

Det var at plyndre juletræet. Det fik vi nu ikke selv lov til, men juletræskomiteen delte det forskellige julepynt ud til de fremstrakte hænder. Denne julepynt blev gemt og var noget af det centrale på ens eget juletræ det næste år.

Når så pynten var af træet, skulle det bæres ud, og dette var også en særlig forestilling.

Juletræskomiteen på ti mand kunne ikke modstå 50 drenge, der trak i den anden ende af juletræet, så de fik først overmandet os børn, når de andre forældre kom dem til hjælp.

Der måtte kun danses gammeldaws

Og så begyndte juleballet, først en time til halvanden udelukkende for børnene, og derefter kom de voksne ind i billedet. Det var en tradition, at der kun måtte danses gammeldaws ved disse juletræsfester. Det kunne jo være vanskeligt, når der blev spillet en smægtende engelsk vals eller slowfox at skulle trippe polka til den, men var der nogen, der faldt uden for traditionen, blev de hurtigt trukket tilbage til virkeligheden. Formanden for juletræskomiteen trådte op på scenen og erklærede, at der kun måtte danses gammeldags.

Det var forøvrigt ikke alene børnene, der fik chokolade og julekager. Der var altid så rigeligt, at forældrene også kunne komme til, og de fik endda kaffe også, og så vidt jeg husker fik mændene også en eller flere øller.

Jo, det var en virkelig fest, som aldrig sluttede før kl. 1, selv om måske adskillige børn var bukket under forinden og kommet hjem.

Kaj H. Burchardt, Ballerup-Måløv Avis 18.12.1968.

Flv. gårdejer, Jens Mogens Jensen har i Ballerup-Måløv Avis 3.12.1970 fortalt om julen i Pederstrup: „Da de fik klipfisk og risengrød juleaften på Lindbjerggård“ (ved AK) Om købmandsjul i Skovlunde, se AK i Skovlunde Centrets julcavis 1970, udgivet af Ballerup-Måløv Avis.

Ballerup remse

Skovlunde tager guldbægeret frem,
Ballerupperne skænker og drikker,
Pederstrupperne vender sig lystigt om,

hvad mon Aagerupperne tænker?
Smørumovre, Smørumnedre de ligger på rad,
Sørup ligger i en hule,
Måløv kro er aldrig glad.
I Viksø får man kun liden mad,
i Sørum aldrig en smule.

Ballerup kro er en af de gamle privilegerede landevejskroer, oprettet 1521. Kroen i Skovlunde blev nedlagt i 1825. Maaløv kro fik bevilling i 1736. Den var i begyndelsen en filial af Ballerup kro. Søgningen har næppe været stor, når det hedder: „Maaløv kro er aldrig glad“. Skovlunde havde i ældre tid velhavende bønder, i hvert fald var kromanden Ole Olesen i 1782 en meget velstående mand. Det er en ukendt remsemager og almuepoet, der har givet udtryk for sine følelser om de 9 landsbyer, som er nævnt.

August F. Schmidt, Ballerup remse, Ballerup Historiske Forening, årshæfte 1954 s. 14–15, *samme*, Danmarks Byremser (1957) s. 141–42 og 188, *Evald Tang Kristensen*, Skattegraveren I (1884) s. 82 og Ordsprog og Mundheld (1896) s. 82, *Sven Pødenphant*, Byremserne har haft lokalhistorisk værdi. Landsbyerne langs udfaldsvejene var i gamle dage inddraget i primitiv folkedigtning, Ballerup-Måløv Avis 29.6.1967.

Kommunalforvaltningen

Sogneforstanderskab 1841–1867, sogneråd 1868–1952, kommunalbestyrelse 1952–

I. Sogneforstanderskab 1841–1867

Efter anordning af 13.8.1841 om landcommunevæsenet skulle beboernes kommunale anliggender på landet bestyres af et amtsråd i hvert amt og af et sogneforstanderskab i hvert sognedistrikt. Sogneforstanderskabet bestod af sognepræsten, den eller de lodsejere, der af sognedistriktets hartkorn ejede i det mindste 32 tønder, samt 4 til 9 andre mænd, der valgtes af de øvrige. Amtmanden skulle bestemme antallet. Herredsfogden eller birkedommeren var også berettiget til at tiltræde sogneforstanderskabets møder med stemmeret, „når hans lejlighed tillader det“. Sogneforstanderne valgtes på 6 år, dog at halvdelen af de, som valgtes første gang, afgik efter 3 år, eventuelt ved lodtrækning. Hvert 3. år afgik således halvdelen af de valgte sogneforstandere. Dagen og klokkeslettet for valgene skulle bekendtgøres ved kirkestævne. Formanden valgtes for et år ad gangen. Da det var „kongens landsfaderlige villie, at de i nærværende anordning omhandlede sogneforstanderskaber, skulle træde i virksomhed ved begyndelsen af 1842, så vil det være pligt for såvel amtmændene som for alle andre vedkommende at anvende al flid og nidkærhed for at se denne kongens villie fuldbyrdet.“

Valget i Ballerup og Måløv sogne fandt sted 2.12.1841, og sogneforstanderskabet samledes første gang 14.12.1841. Kaptajn v. Hertel oplæste skrivelse af 4.12.1841 fra stiftamtmanden, der godkendte de foretagne valg.

Efter lov af 22.3.1855 om sogneforstanderskabernes og amtsrådenes sammensætning „aftrådte“ samtlige medlemmer af sogneforstanderskaberne med udgangen af 1855, og nye valg skulle foretages så betimelig, at de nye sogneforstanderskaber kunne træde i virksomhed med begyndelsen af 1856. Valgene foretoges i Ballerup skole 6.12.1855. I medlemmernes antal – sognepræsten fraeregnet – foretoges den for-

andring, at hvor tallet på de medlemmer, som da valgtes, ville blive lige, skulle det forøges med et medlem. Sognepræsten havde stemmeret i sager vedrørende fattigvæsen og skolevæsen. Herredsfogdens eller birkedommerens stemmeret bortfaldt. Den mindre halvdel af sogneforstanderskabet valgtes af samtlige de beboere, som var valgbare til folketinget, når de i det foregående år havde udredet bidrag til kommunen, det være sig i penge, naturalier eller arbejde. Den større halvdel valgtes af den femtedel af kommunens valberettigede beboere, som i det foregående kalenderår havde udredt de højeste bidrag til de på hartkorn og efter formue og lejlighed pålignede skole-, fattig- og kommuneafgifter. Den mindre halvdel valgtes 29.11.1855 i Ballerup skole, hvor valget af den større halvdel også fandt sted 6.12.1855.

Sogneforstanderskaberne ophørte med udgangen af 1867.

I. Sogneforstanderskab (1841–1867)

2. december 1841:

Provst Hans Engelhardt, B., formand 1841–42.

Kaptajn v. Hertel, B., formand 1842–43.

Gdr. Christen Nielsen, B.

Gdr. Lars Jørgensen, M.

Gdr. Peter Jensen, P.

Skolelærer Jens Jørgensen, S.

Gdr. Jens Jørgensen, S.

Gdr. Christen Christensen, B.

Gdr. Niels Eriksen, Ågerup.

Kaptajn v. Hertel døde 1843 og 25.11.1843 blev pastor Hans Jørgen Gjessing valgt til formand.

10. december 1844:

Pastor Hans Jørgen Gjessing, B., formand.

Gdr. og sognefoged Lars Olsen, M.

Jordbruger Anders Madsen, S.

Forpagter Agerskov, Lautrupgaard, B.

Gdr. og sognefoged Peder Johansen, B.

Jordbruger Peder Rasmussen, P.

B = Ballerup, M = Måløv, P = Pederstrup, S = Skovlunde.

7. december 1847:

Forpagter Agerskov, Lautrupgaard, B., formand.

Gdr. Christen Madsen, Sørup.

Gdr. Christen Christensen, B.

Gdr. Willum Nielsen, B.

Gdr. Niels Nielsen, S.

Forpagter Agerskov flyttede fra kommunen i 1848 og møller Th. Dame valgtes til formand 28.3.1848.

Gdr. Christen Christensen valgtes til formand 1848–49 og afløstes af pastor Hans Jørgen Gjessing 1849–50.

Gdr. Niels Nielsen døde i november 1849 og i stedet valgtes gdr. Jeppe Sørensen, S.

19. december 1850:

Gdr. Brønnicke, Lautrupgaard, B.

Gdr. Lars Jensen, M.

Gdr. Christen Larsen, B.

Gdr. Peder Andersen, S.

Jordbruger Jens Olsen, S.

Møller Th. Dame, B.

Møller Th. Dame var formand 1850–51 og afløstes af gdr. Brønnicke 1851–54.

19. december 1853:

Gdr. Carl Larsen, M.

Gdr. Niels Nielsen, B.

Gdr. Just Reimer, B.

Gdr. Ole Pedersen, B.

Gdr. Brønnicke, B.

Gdr. Brønnicke var formand til 1854, da han afløstes af pastor Hans Jørgen Gjessing, som døde 22.3.1854, hvorefter Brønnicke igen blev formand indtil 1855, da han flyttede fra sognet.

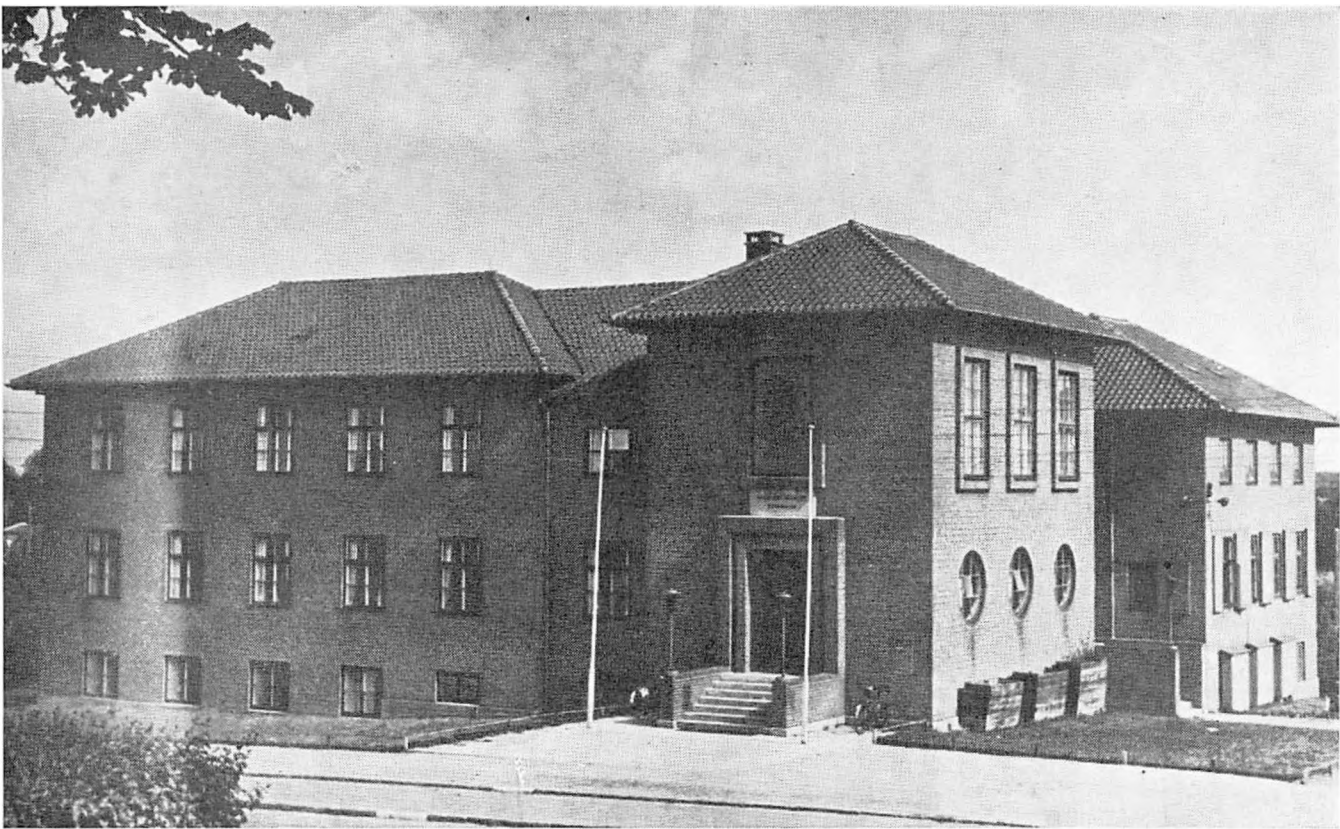
29. november 1855:

Jordbruger Niels Larsen, S.

Husmand Niels Olsen, M.

Stiftsprovst M. H. L. Dahlerup, B.

Husmand og smed Sophus Nielsen, B.

Rådhuset.

6. december 1855:

Gdr. Lars Sørensen, S.

Gdr. Niels Nielsen, B.

Gdr. Just Reimer, B.

Gdr. Andreas Rasmussen, P.

Gdr. Mogens Andersen, M.

Stiftsprovst M. H. L. Dahlerup valgtes til formand.

9. december 1858:

Stiftsprovst M. H. L. Dahlerup, B.

Gdr. Niels Sørensen, B.

Gdr. Hans Johansen, M.

Gdr. Niels Jørgensen, S.

12. december 1861:

Proprietær Lunn, Lautrupgaard, B.

Gdr. Niels Pedersen, P.

Gdr. Jens Pedersen, M.

Jordbruger Anders Madsen, S.

Gdr. Anders Nielsen, B.

Proprietær Lunn var formand 1.1.–1.7.1862, da han flyttede fra kommunen.

Gdr. Hans Christensen valgtes 19.6.1861 og valgtes til formand 2.7.1862.

8. december 1864:

Smed Søren Pedersen, S

Gdr. Anders Jensen, B.

Sognefoged Carl Lassen, M.

Gdr. Anders Rasmussen, Sørup.

Gdr. Hans C. Christensen var formand indtil 1865, da gdr. Carl Lassen valgtes. Han afløstes af gdr. Anders Madsen, S., i 1867, der var formand indtil 31.12.1867.

Formænd for Sogneforstanderskabet

1841–1842 Stiftsprovst Hans Engelhardt, B.

1842–1843 Kaptajn von Hertel, B.

Den gamle pengelade.

- 1843–1847 Pastor Hans Jørgen Gjessing, B.
1847–1848 Forpagter Agerskov, B.
1848–1848 Møller Th. Dame, B.
1848–1849 Gdr. Chr. Christensen, B.
1849–1850 Pastor Hans Jørgen Gjessing, B.
1850–1851 Møller Th. Dame B.
1851–1854 Gdr. Brønnicke, Lautrupgaard.
1854–1854 Pastor Hans Jørgen Gjessing (død 1854).
1854–1855 Gdr. Brønnicke, Lautrupgaard.
1855–1862 Stiftprovst M. H. L. Dahlerup, B.
1862–1.1.–1.7. Proprietær Lunn, Lautrupgaard.
1862–1865 Gdr. Hans C. Christensen, B.
1865–1867 Gdr. Carl Lassen, M.
1867–1867 Gdr. Anders Madsen, S.

II. Sogneråd 1868–1952

Lov om landkommunernes styrelse af 6.7.1867, der trådte i kraft 1.1. 1868, ophævede sogneforstanderskaberne og indførte sogneråd. Medlemstallet skulle være ulige, og valg afholdtes hvert 3. år, skiftevis for den større og mindre del.

Den 5.12.1867 valgtes gårdejer Anders Rasmussen til foreløbig formand, indtil det endelige valg kunne foretages.

2.1.1868 valgtes gårdejer Niels Nielsen, Skovlunde, til formand og desuden:

Gdr. Jens Nielsen, B.
- Jens Pedersen, B.
- Jonathan Hansen, B.
- Frederik Madsen, P.

24. november 1870:

Gdr. Christen Andersen, M.
- Torben Larsen, M.
- Niels Larsen, S.
Tømrrer Hans Larsen, B.

27. november 1873:

Gdr. Christen Pedersen, S.
- Hans Chr. Christensen, B.
- Niels Larsen, B.
- Kroejer E. Johnsen, B.
- Jens Pedersen, P.

23. november 1876:

Smed Søren Pedersen, S.
Gdr. Niels Andersen, M.
- Niels Larsen, Sørup.
Jordbruger Peder Pedersen, B.

20. november 1879:

Dyrlæge Anders Olsen, B.
Gdr. Christen Jørgensen, S.
- Jens Larsen, P.
Propr. V. Nielsen, Lautrupgaard, B.
Gdr. Rasmus Larsen, B.

23. november 1882:

Gdr. Jørgen Nielsen, B.
- Jørgen Larsen, M.
- Niels Andersen, Sørup.
Tømrrer Christoffer Johannessen, B.

26. november 1885:

Gdr. Lars Berthelsen, S.
Møller Th. Dame, B.
Gdr. Lars Larsen, B.
- Chr. Jørgensen, Nygaard, B.
- Jens Petersen, P.

8. november 1888:

Slagter Hans Jørgensen, B.
Gdr. A. P. Madsen, M.
- Peder Andersen, S.
Husmand Niels Andersen, Sørup.

26. november 1891:

Gdr. Christen Jørgensen, S.
- Rasm. Larsen Dommergaard, B.
- Lars Hansen, Aagcrup.
Forp. Peter Lassen, B.
Gaardbestyrer L. Chr. Larsen, B.

15. november 1894:

Gdr. Christen Sørensen, Rosenlund, S.
- Ole Larsen, M.
Jordbruger Hans Jensen, M.
Tømrrer Eiler Christophersen, B.

18. november 1897:

Gdr. Niels Peter Jensen, P.
- Peder Jensen, B.
- Hans Chr. Christiansen, B.
- Vald. Petersen, B.
- Ludvig Hansen, S.

22. november 1900:

Slagterm. Vilh. Jørgensen, B.
Gdr. Ludvig Hansen, S.
- A. P. Jensen, S.
- Niels Christoffersen, M.
- P. Jensen, B.
- N. P. Jensen, P.
- Ølhandler H. Bavnhøj, B.
Købmand Wilh. Nielsen, M.

24. november 1903:

Slagterm. Vilh. Jørgensen, B.
Ølhandler H. Bavnhøj, B.
Forp. Laur. Lassen, B.

Gdr. A. P. Jensen, S.
– N. P. Nielsen, S.
– Peder Jensen, Aagerup.
– Lars P. Larsen, Sørup.
– P. Reimer, B.
Købmand Wilh. Nielsen, M.

27. november 1907:

Forp. Laur. Lassen, B.
Læge Andreas Møller, B.
Gdr. P. Reimer, B.
– L. P. Larsen, Sørup.
– N. P. Nielsen, S.
– Peder Jensen, Aagerup.
Pottemager J. P. Jensen, S.
Handelsmand O. Pedersen, B.
Murcrm. Oluf Philipsen, M.

9. marts 1909:

Gdr. Peter Sørensen, M.
Dyrlæge A. K. Pedersen, B.
Protokolfører P. C. Tüchsen, B.
Gdr. Vilh. Christensen, S.
– Carl Rasmussen, P.
Forp. Laur. Lassen, B.
Læge Andreas Møller, B.
Fhv. vejmand Lars Johannessen, B.
Murcrm. Oluf Philipsen, M.

12. marts 1913:

Gdr. Johannes Larsen, B.
Kedelpasser Lars Chr. Larsen, B.
Teglværksejer O. R. Pødenphant, B.
Mælkeforpagter Lars Nielsen, S.
Handelsmand O. Pedersen, B.
Gdr. Niels Christoffersen, M.
Malerm. C. Steffensen, M.
Gdr. Jens Peter Hansen, Aagerup.
Tømrm. Eiler Christophersen, B.

15. marts 1917:

Gdr. Anders B. Larsen, M.
Skræderm. Emil Hansen, B.
Kedelpasser Lars Chr. Larsen, B.
Mejeriejer Lars Nielsen, S.
Malerm. C. Steffensen, M.
Gdr. Chr. Andersen, P.

Bagerm. A. H. Andersen, B.
Gdr. Tønnes Pedersen, B.
Sagfører Carl Gormsen, B.

15. marts 1921:

Arbejdsmand Jens Jensen, B.
Gdr. N. P. Møller, S.
Bagerm. Laur. Hansen, B.
Tømrm. Søren Chr. Pedersen, B.
Jordbruger Jens Larsen, B.
Gdr. Johs. Dahlsgaard, B.
Kasserer K. G. Holm, B.
Gdr. P. C. Mogensen, M.
Postbud J. F. S. Thillemann, S.

13. marts 1925:

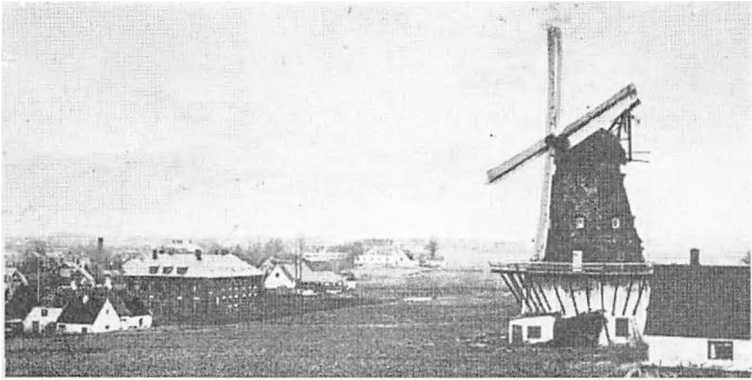
Gdr. Johs. Dahlsgaard, B.
Baneformand H. Hansen, B.
Gaardbest. Jens Mogens Jensen, P.
Gdr. Alfred Andersen, S.
– P. C. Mogensen, M.
Smcdem. Aage Petersen, B.
Realskolcbest. J. P. Simonsen, B.
Bogtrykker Siegf. Petersen, B.
Vejmand Fr. Lundberg, B.

14. marts 1929:

Gdr. Johannes Dahlsgaard, M.
Kontorchef Valdemar Jensen, B.
Gdr. Johannes Kristensen, S.
– L. Chr. Larsen, B.
Vejformand Fr. Lundberg, B.
Gdr. P. Mogensen, M.
Tømrm. Johan Nielsen, B.
Bogtrykker Siegfred Petersen, B.
Postbud J. F. S. Thillemann, S.

9. marts 1933:

Lærer M. Furbo, B.
Kontorchef Valdemar Jensen, B.
Vejformand Fr. Lundberg, B.
Forretningsf. Aage Nielsen, B.
Tømrm. Johan Nielsen, B.
Bogtrykker Siegfred Petersen, B.
Savskærer C. Rasmussen, S.
Gdr. Rs. Rasmussen, B.
Folketingsmand Jens Smørum, M.

Ballerup mølle.

Til venstre skolen, hvor der var sognerådskontor indtil 1916.

9. marts 1937:

Assistent Ove Hansen, B.
 Vejformand Fr. Lundberg, B.
 Gdr. P. Mogensen, M.
 Forretningsf. Aage Nielsen, udtr.
 8.1.1940.

Gdr. N. Nielsen, B.
 Vognmand Sven Pødenphant, B.
 Boreform. M. C. Rasmussen, M.
 Realskolebest. J. P. Simonsen, B.
 Folketingsmd. Jens Smørum, M.
 Jordbruger Aage Thillemann, S.,
 indtr. 8.1.1940, udtr. 1.4.1943.
 Tømrer Falk Tage Eigil Jensen,
 Målvøhøj, indtr. 1.4.1943.
 Sognerådet fungerede indtil 1. juni
 1943.

5. maj 1943:

Lærerinde, fru I. Lund Christensen, S.
 Assistent Ove Hansen, B.
 Planteskoleejer A. Hvass Johansen, M.
 Vejformand Fr. Lundberg, B.
 Forretningsf. Aage Nielsen, B.
 Mejeriejer Emil Nielsen, B.,
 udtr. 8.10.1945.

Gdr. N. Nielsen, B.
 Borefmd. M. C. Rasmussen, M.,
 udtr. 8.11.1943.
 Realskolebest. J. P. Simonsen, B.,
 udtr. 8.11.1943.

Kommunelærer Frode Jensen, B.,
 indtr. 8.11.1943.
 Kommunelærer C. J. Lauritzen, B.,
 indtr. 8.11.1943.
 Fabrikant H. Rymose, B.,
 intr. 8.10.1945.

12. marts 1946:

Købmand Victor Petersen, M.
 Assistent Ove Hansen, B.
 Skolebestyrer J. P. Simonsen, B.
 Forretningsfører Aage Nielsen, B.
 Planteskoleejer A. Hvass Johansen,
 M.

Motorpasser Poul Otto Larsen, M.,
 udtr. 14.6.1948.

Proprietær N. Nielsen, B.
 Skyldrådsformand Jens Smørum, M.,
 udtr. 8.12.1947.

Isoleringsarbejder S. Christiansen, S.
 Kasserer Osvald Mathiesen, B.,
 indtr. 14.6.1948.

Overlærer Frode Jensen, B.,
 indtr. 8.12.1947.

14. marts 1950:

Sognerådsformand Ove Hansen, B.
 Skoleinspektør J. P. Simonsen, B.,
 død 18.3.1953.
 Forretningsfører Aage Nielsen, B.
 Proprietær N. Nielsen, Hedegaard, B.

Fuldmægtig, cand. jur. Kaj H.
Burchardt, B.
Planteskolcejer A. Hvass Johansen, M.
Forretningsfører Oswald Mathiesen, B.
Sekretær, cand. jur. Gunhild Christensen, B.

Overlærer Frode Jensen, B.
Lervarefabrikant Chr. Jensen, S.
Typograf Kaj Grumstrup, S.
Landsretssagfører S. Wesley Hansen, B.,
indtr. 13. april 1953.

Formænd for sognerådet

1868–1873 Gdr. Niels Nielsen, Langkjærsgaard, S.
1874–1877 Gdr. H. C. Christensen, Krejerupgaard, B.
1878–1879 Gdr. Niels Larsen, Taaregaard, B.
1880–1882 Dyr læge A. Olsen, B.
1883–1885 Gdr. Chr. Jørgensen, Lillevangsgaard, S.
1886–1891 Gdr. Lars Berthelsen, Kavsbjergsgaard, S.
1892–1894 Gdr. Hans Chr. Jørgensen, Lillevangsgaard, S.
1895–1897 Gdr. Lars Chr. Larsen, Lundegaard, B.
1898–1900 Gdr. Niels Peter Jensen, P.
1901–1903 Slagtermester Vilhelm Jørgensen, B.
1904–1906 Købmand Wilhelm Nielsen, M.
1.1.1907–31.3.1910 Forpagter Laur. Lassen, Hedegaard, B.
1.4.1910–31.3.1913 Læge Andreas Møller, B.
1.4.1913–31.3.1917 Teglværksejer O. R. Pødenphant, B.
1.4.1917–31.3.1920 Gdr. Tønnes Pedersen, Højagergaard, B.
1.4.1920–31.3.1921 Mejeriejer Lars Nielsen, S.
1.4.1921–31.3.1925 Gdr. N. P. Møller, Toftholm, S.
1.4.1925–31.3.1929 Realskolebestyrer J. P. Simonsen, S.
1.4.1929–31.3.1933 Kontorchef Valdemar Jensen, B.
1.4.1933–24.9.1935 Bogtrykker Siegfred Petersen, P.
24.9.1935–31.3.1942 Folketingsmand Jens Smørum, M.
1.4.1942–1.10.1952 Assistent Ove Hansen, B.

III. Kommunalbestyrelse 1952–

Ballerup-Måløv kommune fik den såkaldte „Gentofte-status“ 1. oktober 1952 ifølge lov nr. 181 af 20.5.1952, jfr. lovbekg. nr. 328 af 6.7. 1950. I stedet for sognerådet indførtes en kommunalbestyrelse, og det af sognerådet nedsatte kasse- og regnskabsudvalg blev erstattet af en magistrat på 3 medlemmer, der den 12.1.1959 blev udvidet til 5 medlemmer. Sognerådsformanden fik titlen: borgmester.

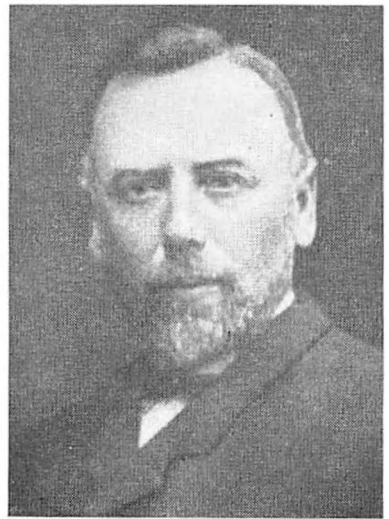
Niels Nielsen
1868-1873.

H. C. Christensen
1874-1877.

Niels Larsen
1878-1879.

A. Olsen
1880-1882.

2. marts 1954:

Borgmester Ove Hansen, B.
Landsretssagfører S. Wesley Hansen, B.
Typograf Kaj Grumstrup, S.
Forpagter Otto Hassinggaard, S.
Fuldmægtig, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.
Planteskoleejer A. Hvass Johansen, M.
Forretningsfører Osvald Mathiesen, B.
Handelsgartner Arne Paulsen, B.
Forretningsfører Aage Nielsen, B.
Lervarefabrikant Chr. Jensen, S.
Viceskoleinspektør Frode Jensen, B.

4. marts 1958: (Medlemstallet udvidet til 13)

Borgmester Ove Hansen, B.
Landsretssagfører S. Wesley Hansen, B.
Afdelingschef, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.

Forpagter Otto Hassinggaard, S.
Overpostbud Ole Albertsen, B.
Planteskoleejer A. Hvass Johansen, M.
Forretningsfører Osvald Mathiesen, B.
Handelsgartner Poul Callisen, M.
Forretningsfører Aage Nielsen, B.
Civilingeniør Vagn Tovgaard, B.
Fru Bodil Nielsen, S.
Viceskoleinspektør Alfred Simonsen, B., udtr. 11.9.1961.
Fru Inga Klok Jørgensen, B.
Vognmand Kristian Lundsteen, M. indtr. 11.9.1961.

6. marts 1962:

Borgmester Ove Hansen, B.
Købmand H. Riber Bertelsen, B.
Kartograf Preben Lassen, B.
Handelsgartner Poul Callisen, M.
Fru Bodil Nielsen, S.
Værktøjsmager Leif Jensen, S.
Civilingeniør Vagn Tovgaard, B.
Forretningsfører Aage Nielsen, B.
Installatør Carl Rasmussen, M.

Tømrer Lars Larsen, M.
Overpostassistent Børge Bursaa, M.
Forpagter Otto Hassinggaard, S.
Afdelingschef, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.

Valget af købmand H. Riber Bertelsen og installatør Carl Rasmussen blev meget omstridt, og resultatet blev, at de blev ansete for inabile. I stedet indtrådte:

Fru Aase Kannow, S.
Fru Bess Ammentorp, S.

8. marts 1966: (Medlemstallet udvidet til 15)

Borgmester Ove Hansen, B.
Civilingeniør Vagn Tovgaard, B.
Husmoder Bodil Nielsen, S.
Fabrikant Knud Pedersen, P.
Afdelingschef, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.
Læge Leif Kramer Jacobsen, B.
Værktøjsmager Leif Jensen, S.
Sognepræst Aage Sørensen, S.
Tømrer Lars Larsen, M.
Civilingeniør Knud Enggaard, S.
Fru Anna Marie Tolver, B.
Sekretær Preben Lassen, B.
Viceskoleinspektør Kurt Henning Iversen, S.
Kriminaloverbetjent Knud Weinschenck, B.
Forbundsformand Thomas Nielsen, S.

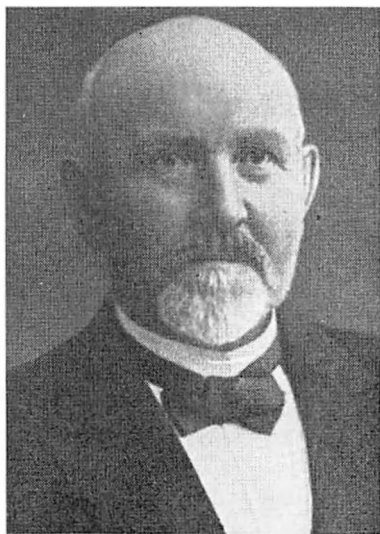
Borgmester Ove Hansen udtrådte 30.6.1967 og i stedet for indtrådte ekspeditionssekretær Børge Nielsen, B. Læge Leif Kramer Jacobsen udtrådte 30.4.1967 og i stedet for indtrådte husmoder, fru Dagmar Dinnesen, S., der udtrådte 30.6.1968 og afløstes 1.7.1968 af postkontrollør Børge Bursaa, B. Knud Weinschenck udtrådte 29.2.1968 og 1.3.1968 indtrådte kontorchef Arno Elong, S.

Ved valget *3.3.1970* var antallet af kommunalbestyrelsesmedlemmer udvidet fra 15 til 21. Valgte blev:

Borgmester, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B. (A – 4434 stemmer).
Viceborgmester, socialudvalgsformand Bodil Nielsen, S. (A – 787 stemmer).
Ekspeditionssekretær Børge Nielsen, B. (A – 114 stemmer).
Skatterådsformand Lars Peter Larsen, M. (A – 121 stemmer).

Chr. Jorgensen
1883-1885 og 1892-1894.

Lars Berthelsen
1886-1891.

Lars Chr. Larsen
1895-1897.

N. P. Jensen
1898-1900.

Vilh. Jørgensen
1901-1903.

Wilh. Nielsen
1904-1906.

Laur. Larsen
1907-1910.

Andreas Møller
1910-1913.

El-installatør Ove E. Dalsgaard, B. (A – 188 stemmer).
Forretningsfører Leif Jensen, S. (A – 295 stemmer).
Sekretær Eva Clausen, B. (A – 218 stemmer).
Postvagtmester Skjold Jacobsen, S. (A – 127 stemmer).
Maskinarbejder Paul Hansen, B. (A – 103 stemmer).
Sekretær Else Hansen, B. (A – 99 stemmer).
Børnehaveleder Kirsten Sillemann, S. (A – 144 stemmer).
Rengøringsassistent Gudrun Petersen, B. (A – 81 stemmer).
Redaktionschef Holger Knudby, B. (B – 318 stemmer).
Civilingeniør Vagn Tovgaard, B. (C – 869 stemmer).
Fabrikant Knud Pedersen, B. (C – 133 stemmer).
Fru Anna Maria Tolver, B. (C – 306 stemmer).
Kontorchef Arno Elong, S. (C – 79 stemmer).
Ingeniør Erik Holm, S. (C – 77 stemmer).
Civilingeniør Knud Enggaard, S. (D – 868 stemmer).
Skoleinspektør Kurt H. Iversen, S. (F – 684 stemmer).
Typograf Knud Jørn Oxenholt Rasmussen, S. (F – 27 stemmer).

Magistraten

1. oktober 1952:

Borgmester Ove Hansen, B.

Skoleinspektør J. P. Simonsen, B. Død 18.3.1953.

Viceskoleinspektør Frode Jensen, B.

suppleant:

Planteskoleejer A. Hvass Johansen, M. indtr. 13.4.1953.

1. april 1954:

Borgmester Ove Hansen, B.

Landsretssagfører S. Wesley Hansen, B.

Fuldmægtig, cand. jur. Kaj Burchardt, B.

1. april 1958:

Borgmester Ove Hansen, B.

Landsretssagfører S. Wesley Hansen, B.

Afdelingschef, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.

12. januar 1959: (udvidet til 5 medlemmer)

Forretningsfører Aage Nielsen, B. indtr. 12.1.1959.

Handelsgartner Poul Callisen, M. indtr. 12.1.1959.

1. april 1962:

Borgmester Ove Hansen, B.
Forretningsfører Aage Nielsen, B.
Afdelingschef, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.
Civilingeniør Vagn Tovgaard, B.
Handelsgartner Poul Callisen, M.

1. april 1966: Økonomiudvalget (tidligere magistraten)

Borgmester Ove Hansen, (formand), B.
Kontorchef, cand. jur. Kaj H. Burchardt, B.
Fru Bodil Nielsen, S.
Kommuneingeniør Vagn Tovgaard, B.
Fabrikant Knud Pedersen, P.
Læge Leif Kramer Jacobsen, B.
Civilingeniør Knud Enggaard, S.

Læge Leif Kramer Jacobsen udtrådte 1. maj 1967 og afløstes af vice-skoleinspektør Kurt H. Iversen, S.

Ved borgmester Ove Hansens udtræden 1.7.1967 indtrådte værktøjsmagler Leif Jensen, S.

3. marts 1970: Økonomiudvalget

Borgmesteren (formand).
Socialudvalgsformand Bodil Nielsen.
Forretningsfører Leif Jensen.
Redaktionschef Holger Knudby.
Skoleinspektør Kurt H. Iversen.
Civilingeniør Knud Enggaard.
Civilingeniør Vagn Tovgaard.

Borgmestre

1.10.1952–30.6.1967: Ove Hansen
1.07.1967– : Kaj H. Burchardt.

Axel H. Pedersen: „Kommunens Styrelse“, Ballerup-Maaløv Avis 5.12.1928 og 30.1.1929. Jeg har modtaget værdifuld bistand af kontorchef Aleth Thomsen og skatteinspektør Chr. Andersen.

Vagn Tovgaard, Fra sogneråd til kommunalbestyrelse, Ballerup-Måløv Avis 20.10.1971.

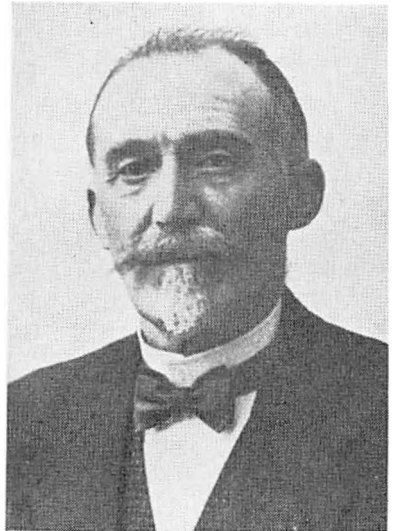
O. R. Pødenphant
1/4 1913-31/3 1917.

Tonnes Pedersen
1/4 1917-31/3 1920.

Lars Nielsen
1/4 1920-31/3 1921.

N. P. Møller
1/4 1921-31/3 1925.

J. P. Simonsen
1/4 1925-31/3 1929.

Valdemar Jensen
1/4 1929-31/3 1933.

Siegfred Petersen
1/4 1933-34/0 1935.

Jens Smørum
24/9 1935-31/3 1942.

Ove Hansen
1/4 1942-1/10 1952.

Kommunens byvåben

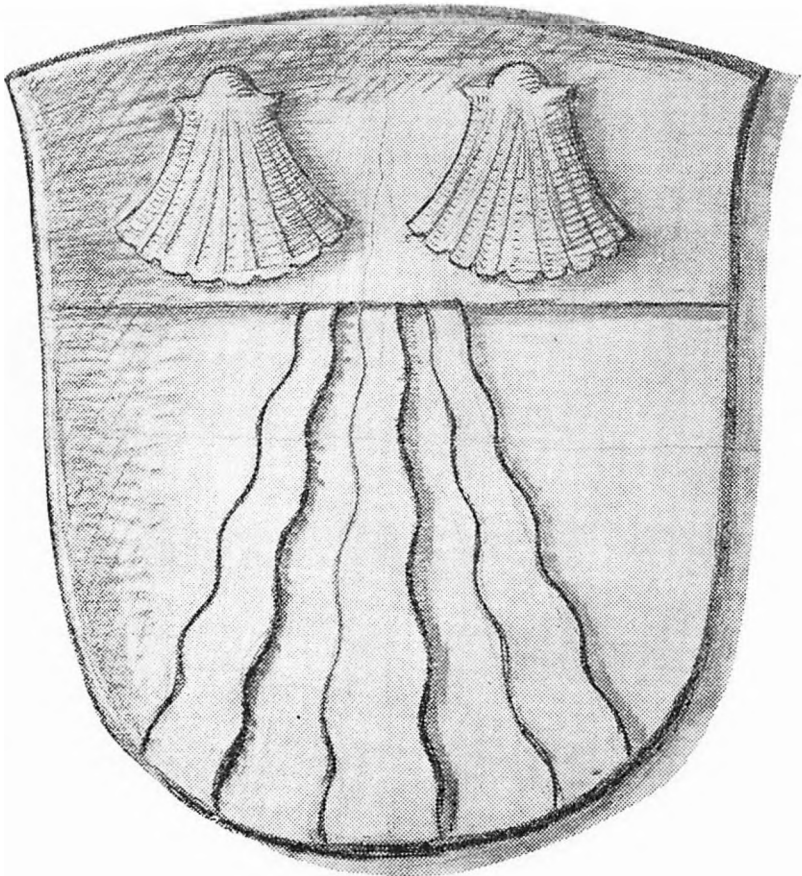
Byvåbnet gengiver to muslingeskaller og tre bølgelinier. Muslingeskallen er Sct. Jacobs mærke; de tre bølgelinier hentyder til en hellig kilde i Måløv, Sct. Ibs kilde.

Kirken i Ballerup var i den katolske tid indviet til Sct. Jacob. På kirkeskibets østlige hvælving, den østre kappe, findes et maleri af „Jacobus major“, Jacob den ældre, med pilgrimshat og stav i den højre hånd. En munk knæler ved siden og siger til Jacob „ora pro nobis St. Jacobe apostole domini“ (bed for os hellige Jacob, Herrens apostel). Jacob svarer: „orate fideliter jevabo, constanter“ (Jeg befaler eder at bede med tro og bestandighed). Dette er dog ikke noget afgørende bevis, idet der i de øvrige kalkmalerier også findes gengivet andre helgener. I kalkmaleriet på nordre kappe i skibets vestlige hvæl-

Indskrift på en skjoldbue i Ballerup kirke.

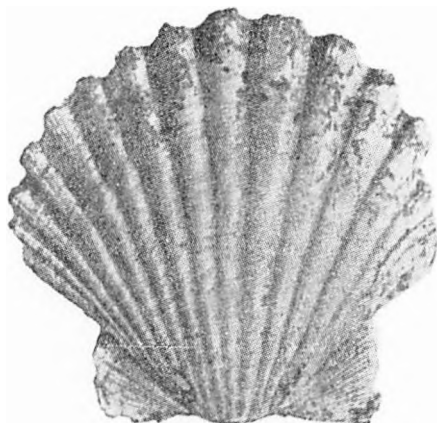
ving findes gengivet den hellige Jørgen (St. Georg) i kamp med dragen, medens en prinsesse knæler foran ham med foldede hænder. Under dette kalkmaleri findes på skjoldbuen en indskrift „testudine a domino Nicolao Johannis presbitero hujus ecclesie Sancti Jacobi“, d. v. s. „til vidne (minde) om hr. Niels Hanssøn, præst ved denne Sanct Jacobs kirke“. Indskriften er stærkt udvisket, og dens første halvdel

Byvåbnet.

var fuldstændig forsvundet, da kalkmalerierne blev restaureret ved sideskibets tilbygning i 1885–86. Kalkmaleriet af Sct. Jacob med pilgrimshatten og staven i højre hånd i forbindelse med indskriften viser, at kirken i den katolske tid var viet til Sct. Jacob.

Sanct Jacob var pilgrimmenes og landevejenes helgen. Jacob blev som den første martyr blandt apostlene henrettet med sværd i Jerusalem under en kristenforfølgelse. Efter legenden skal hans lig på et skib uden ror være sejlet til Spanien. Her ligger han begravet i Santiago de Compostella. Legendene vil også vide, at han har prædikeret kristendommen i Spanien. Sanct Jacob afbildes som vandringsmand med stav, pung og taske og med muslingeskaller på hatten eller på klædningen.

Ibsskal, fundet i Roskilde. Skallen er af en Jacobsmusling (pecten Jacobæus), der især er almindelig i Middelhavet, den er sikkert bragt til Danmark af pilgrimme. Hullerne viser, at skallen har været fastsyet.

Han blev dyrket overalt i kristenheden, og Santiago de Compostella blev et stærkt besøgt valfartssted. Sanct Jacob betegnes ofte som Sanct Ib.

På kalkmaleriet er Sanct Jacob udstyret med pilgrimshat, og en muslingeskal, et mærke, som pilgrimmene syede på deres klæder. I byvåbnet er anbragt to muslingeskaller, en for Ballerup og en for Måløv kirke. Dette er formentlig rigtigt, uanset at der vistnok ikke foreligger noget bevis for, at kirken i Måløv også er blevet indviet til Sct. Jacob.

De tre bølgelinier i byvåbnet symboliserer en hellig kilde, der i middelalderen fandtes i Måløv, indviet til Sanct Jacob. „Ved en af Bakkerne bag Maaløv Kirke fandtes en hellig Kile, Sct. Ibs Kile“. Dette bestyrker formodningen om, at også Måløv kirke har været indviet til Sanct Jacob. Af andre beretninger fremgår, „at det er en Lægedomskilde, og at den laa midt i Maaløv By“. Kilden nævnes i hvert fald i det 19. århundrede flere gange som lægedomskilde, og o. 1670 nævnes det, at man i den varme sommer ikke let kunne få regn, når kilden ikke var omhyggeligt rensat. Bølgelinierne kan også tages som symbol på de strømme af vand, egnen leverer til Københavns vandforsyning.

Ballerup-Måløv sogneråd vedtog i 1935, at kommunen skulle have et byvåben, både til udsmykning af det nyopførte rådhus og som symbol på fællesskabet indenfor kommunen. Der blev rettet henvendelse til arkivar i rigsarkivet P. B. Grandjean, der gav ideen til byvåbnet. Gravør F. Britze gav efter arkivar P. B. Grandjeans anvisning udkast til byvåbnet. Maleren Fritz Johannessen, Skovlunde, tegnede skitser af byvåbnet til anbringelse i feltet på rådhuset. Billedhuggeren Jens Ole-

sen medvirkede ved byvåbnets endelige udformning, og kgl. hof-broncestøber Rasmussen støbte byvåbnet i bronze. Byvåbnet blev afsløret 24.11.1935 af sognerådsformand Jens Smørum.

Rådhuset blev opført 1934–35 efter tegning af arkitekt Hjalmar Nielsen. Grundstenen blev nedlagt 1934. Efter anmodning af sognerådsformand Siegfred Petersen skrev jeg teksten til grundstensdokumentet:

AAR 1934 / DEN 8. SEPTEMBER /

nedlagdes Grundstenen til Hallerup—Maaløv Kommunes Raadhus.

- I 1933 fik Hallerup—Maaløv Kommune Skøde paa Matr. Nr. 82 af Hallerup, der efter Udskiftningen blev kaldt „Damsgaarden“.
- Kommunen lod Damsgaardens Jord udlægge til Park, Idrætshane, Skolehave, Villagrunde og Haveindder til Arbejdsløse.
- Og paa Damsgaardens Jord lod Kommunen tillige opføre dette Raadhus: Administrationsbygning, Kommunkontor og Ingeniorkontor til Kommunens økonomiske og tekniske Forvaltning. Politistationen fik ogsaa til Huse i Hygningen.
- De til Sogneraadet valgte Mænd skulde fremtidig samles og styre Sognenes Anliggender i Kommunens eget Hus.
- Maatte Huset staa til sene Tider som Banebryder og Bevarer, som Samlingsmærke og Symbol paa Kommunens Tarv og Trivsel og mane Borgerne til at mødes i fælles Virkelyst og Virkestrang for at fremme Kommunens Udvikling.

Byvåbnet gav anledning til en længere pennefejde. Kritiken gik i det væsentligste ud på, at det var „en misforståelse med denne stadig påklirning af fortidsminder“, og at sognerådet burde have ladet byens egne kunstnere give udkast til et byvåben, „som skulle kåres af borgerne“.

Sognerådsformand Siegfred Petersen oplyste, at der blev fremsat forslag om, at der på det felt over hovedindgangen til rådhuset, hvor byvåbnet er anbragt, blev placeret en figur-komposition forestillende retfærdighedens gudinde med sværd og vægt og bind for øjnene. Sognerådet fandt, at dette ville være et for anmasende motiv for kommunens rådhus. Man foretrak derfor at løse opgaven ved at anbringe et byvåben i feltet. Sognerådsformanden henviste til, at de fleste kommuner, som fik udfærdiget et byvåben, søgte at finde et motiv, der ved historie eller på anden vis kunne stedfæste dem. „Her er man standset ved beretningerne om den hellige kilde i Måløv, om Sct. Ib, som begge kirker er indviet til, endvidere til den betragtning, København knytter til denne kommune, at her findes vandførende lag, hvorfra også den store by kan få en del af sit vand. Det er symboliseret i de to muslingskaller (Sct. Ibs våben) og de tre vandstråler, der går nedad fra våbnets „hoved“.

Axel H. Pedersen, St. Ibs kilde i Maaløv, Hist. Aarb. 1925 s. 136 og „Sanct Jacobs Kirke i Ballerup“, Fra Københavns Amt 1928 s. 364, Poul Nørlund „Maaløv Kirke“, Hist. Aarb. 1940 s. 524-532, Helge Søgaard, Om et fund af en Ibsskal i Århus og om dyrkelsen af Jacob den ældre, Købstadmuseet „Den gamle by“, Årbog 1959 s. 44-63, særligt s. 53, samme, Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder XIII (1968) s. 318-19. Ejvind Toft, Kalkmalerierne i Vallensbæk kirke, Glostrup-bogen 1963 s. 10-11.

Om byvåbnet og kritikken heraf findes en række artikler i Ballerup-Maaløv Avis i januar og februar 1936.

En foregangningsmand i Skovlunde

Lærer Jens Jørgensen (1787–1875)

Landsbyfællesskabet prægede endnu i 1920'erne Skovlunde. De gamle veje, der snoede sig forbi det idylliske gadekær, viste den gamle by, hvor alle gårdene trods udskiftningen havde bevaret deres plads. Midt i byen, hvor vejene løb sammen, lå bystævnet. På gadejorden, der stødte op til bystævnet, opførte bønderne o. 1800 en lerklinet skolebygning med blyindfattede vinduer, og her havde skolen sin plads, indtil en ny skolebygning blev opført i 1935. Udenfor skolen står en bautalignende mindesten med den lakoniske indskrift: „Skolelærer, Dnbrgmd., Jens Jørgensen og Hustru. Den 28.de Novbr. 1871. Beboerne i Skovlunde Skoledistrict satte dette Minde“. Det er de Skovlunde bymænds hæder til en af byens betydeligste mænd.

I et jordbruger-hjem i Karlebo sogn blev *Jens Jørgensen* født i 1787. Fra sin tidligste ungdom måtte han ud at tjene, og han søgte da fortrinsvis plads i præstegårdene, hvis righoldige bogsamlinger den kundskabstørstende unge mand benyttede med sjælden flid. Hans læselyst førte ham på Brøndbyvester seminarium, hvorfra han blev dimitteret i 1811. Samme år blev han lærer i Skovlunde, og kort efter ægtede han Margrethe Pedersdatter fra Brøndbyvester præstegård. Jørgensen kom så godt som tomhændet til Skovlunde, men til gengæld mødte hans unge hustru med et solidt udstyr og 500 rigsdaler – mange penge i statsbankerottens dage!

Jørgensen som skolemand

Amtsprovst Ejler Hammond visiterede i 1813 i Skovlunde skole, og han skrev i sin indberetning, at han „blev forbavset ved at finde Skolens Tilstand langt over Forventning forbedret i alle Skoleundervisningens Dele“. Samtidig udvirkede provsten, at det gamle skolehus blev afløst af en ny skolebygning. Jørgensen var i vide kredse anset som en dygtig skolemand. I amtets lærerforening tog han ofte del i forhandlingerne om skolespørgsmål, og i sit skoledistrikt forstod han at vinde forældrenes tilfredshed og børnenes tillid. Hans undervisning var livlig og anskuelig, fjernt fra datidens terperi.

Skoledirektionen, amtmand *greve Knuth* og provst *Bojsen*, henledte

kancelliets opmærksomhed „paa Skolelærer Jørgensen i Skovlunde, der med særdeles Duelighed forenede fortrinlige Gaver til at undervise og ufortrøden Flid“. Direktionen indstillede samtidig Jørgensen „som værdig til at benaades med Dannebrogsmændenes Hæderstegn“. Jørgensen blev imidlertid ikke dannebrogsmænd den gang. Han havde nemlig været et fremtrædende medlem af amtets lærerforening, og den indflydelsesrige professor Steman forargedes over, at „Skolelærerstanden vilde vove at fremføre for Stænderforsamlingen i Roskilde, hvad den ansaa for at tjene til Skolens Bedste og Standens Tarv, da man maatte nære Frygt for, at saadanne Foreninger skulde slutte sig til Tidens politiske Opposition og drive farlige Konspirationer mod Regeringen“.

Landbrugets fremme

Skolelærer Jørgensen var i mange år vejleder for hele omegnen på landbrugets område. Da han bosatte sig i Skovlunde, var der forløbet flere år efter udskiftningen, men endnu henlå de hver gård tildelte lodder uhegnede og som gamle agre, da bønderne ikke selv evnede at inddеле dem i skifter. Jørgensen, der på seminariet var praktisk uddannet som landmåler, var imidlertid i stand til at hjælpe dem over denne vanskelighed. Med avlsbruget var det også småt bevendt. Man brugte endnu den udtærende sædfølge fra fællesskabets tid, der kun gav ringe foldudbytte. Dertil kom, at markerne var fulde af hejre, klinte og lignende „onde urter“. Jørgensen gjorde bønderne forståeligt, at de måtte rense jorden ved helbrak og benytte god såsæd. Han udvirkede, at Landhusholdningsselskabet sendte bønderne 8 tdr. rug til såsæd, samt at selskabet i 1827 overlod byen en rensesmaskine. I årene 1827–36 forædlede bønderne 1625 tdr. sæd.

Jørgensen fik også bønderne til at stifte en forening til høravlens fremme. De opførte et hørtørrings- og brydehus, der stod i over tyve år, indtil „det fortæredes af Vådeild“. Foreningen bestod i mange år, indtil interessen for høravlens og husflidsindustrien, som var knyttet hertil tabte sig.

Jørgensen overbeviste bønderne om, at de for at få et bedre udbytte af deres agerbrug måtte gå bort fra den forældede driftsmetode fra fællesskabets tid og gå over til vekseldrift. Jørgensen var en af de første, der dyrkede kålrabi og runkelroer, og han bidrog til, at dyrkingen af rodfrugter blev almindelig på egnen.

Også havebrug interesserede Jørgensen sig for, og han gjorde et stort

Skovlunde o. 1915.

arbejde for fremme af havekulturen, ikke alene i Skovlunde, men i omegnen. Han vejledede beboerne med haveanlæg og med plantning af frugttræer og læbælter. Indtil 1839 havde han hos beboerne i skole-distriktet plantet 1500 frugttræer og 8000 vilde træer samt flere tusinde tjørneplanter. I skolehaven havde Jørgensen bl. a. plantet morbærtræer, som var opelsket i Hørsholms slotshave. Alene af et par af disse træer blev der solgt for 40 rigsdaler morbær til Københavns apoteker.

Deltagelse i det offentlige liv

Jørgensen fulgte med interesse de politiske forhold fra 1814 til stænderinstitutionens tid. Han var en kongetro mand, og da den folkekære Frederik den Sjettes bære førtes forbi frihedsstøtten på vej til Roskilde, var Jørgensen med iblandt omegnens lærere til at synge det sidste farvel. Alle skolelærerne var klædt i bøndernes nationaldragter, men Jørgensen havde ved den lejlighed måttet klare sig ved lån hos en af sine bymænd.

Da landkommunalloven af 13.8.1841 trådte i kraft, var beboerne i Skovlunde enige om at vælge deres skolelærer til medlem af sogneforstanderskabet, og da „Kommunalforeningen for Københavns Amt“ blev stiftet, blev han også her et skattet medlem. I foreningens udvalgmøder blev der lagt stærkt beslag på Jørgensens indsigt og praktiske erfaring, og bl. a. blev det overdraget ham at udarbejde et forslag til oprettelse af fattig- og forsørgelsesanstalter på landet. Forslaget, der var ledsaget af udførlige motiver, blev trykt i foreningens blad „Almuevennen“ og vakte stor opsigt. I motiverne skrev Jørgensen, at forslaget

havde til hensigt at formindske den trykkende byrde af fattigvæsenet ved at organisere et tvangsarbejde i amtet for de fattige, som kunne, men ikke ville arbejde.

Kjøbenhavns Amts Landcommunalforening, der blev stiftet på initiativ af kammerråd J. C. Drewsen, „Strandmøllen“, ved et møde hos gæstgiver Meyer i Kongens Lyngby 20.2.1843, var upolitisk. Men upåvirket af det stærke politiske røre, som de tyske angreb på den danske nationalitet vakte i hele kongeriget, blev den dog ikke. Foreningens første møde – et festmåltid – som blev holdt på Ballerup kro 31.5. 1843 var en hyldest til en del sønderjyske førere, Hans Nissen, Lauritz Skau og Niels Steffensen, som havde været i audiens hos Kristian den Ottende. I dette møde deltog Jørgensen og en del af hans bymænd.

Så kom treårskrigen 1848–50. Allerede den gang havde Skovlunde by og omegn daglig postforbindelse med hovedstaden, idet breve og aviser indleveredes hos en værtshusholder, der atter udleverede mælkekusken fra Skovlunde byens post til videre besørgelse. Mange unge fra by og land måtte møde under fanerne, og derfor blev mælkekusken, når han om eftermiddagen kom hjem fra København, naturligvis bestormet med spørgsmål fra de mange, som ønskede at høre nyt fra krigsskuepladsen. For at få pålidelige efterretninger dannede gårdmændene en forening, der abonnerede på „Berlingske Tidende“, og tre aftener om ugen mødte husmænd og gårdmænd i skolen, hvor Jørgensen oplæste og drøftede nyhederne med forsamlingen. En dag kom mælkekusken hjem til Skovlunde med nogle sange, deriblandt en ny soldatersang, som han fortalte blev sunget af alle i København. Da melodien var trykt på bagsiden af sanghæftet, fik Jørgensens yngste søn, Jørgen, travlt med at indøve melodien på violin. Landsbymusikanten bistod med sin klarinet, og samtidig fik Jørgensen lært tekst og melodi. Den blev sunget ved mødet om aftenen og vakte enorm begejstring. Det var, som enhver vil tænke, „Dengang jeg drog af Sted“. Jørgensen var i de tre krigsår travlt beskæftiget med at sende penge og breve fra byen til soldaterne.

I den politiske bevægelse efter vedtagelsen af grundloven tog Jørgensen ikke del, men i valgene til rigsdagen deltog han stadig, og ved et landstingsvalg i Roskilde mødte han som kommunens valgmand. Da A. F. Tscherning, der i november 1848 var gået af som krigsminister og som tidligere på året – i april – var blevet udnævnt til oberst, stillede sig til valg i Lyngby i 1853, holdt han ikke meget af at træde op på valgtribunen. I Skovlunde kom han en dag uventet ind i skolestuen og rettede en kort henvendelse til Jørgensen: „De ved, at jeg

stiller mig til Valg i Lyngby; jeg venter den Dag at se Dem og Deres Bymænd!“ „Ja, vel, Hr. Oberst“, var Jørgensens korte svar. Og da Jørgensen på valgdagen nærmede sig valgtribunen, udbrød en af oberst Tschernings tilhængere: „Se, der har vi Skovlunderne med deres Skolelærer!“ H. F. Tscherning forsøgte forgæves at fortrænge professor C. Kayser fra Lyngbykredsen. Han blev valgt ved det første folketingsvalg i decbr. 1849 i Holbæk amts 2. kreds (Svinninge) og blev genvalgt ved kåring indtil 1866. Kun i febr.-maj 1853 sad han ikke i folketinget, da han forgæves søgte valg i Lyngby.

I en lang årrække var Jørgensen anset som sine bymænds ubestridte fører og foregangsmand. Hans initiativ og virkelyst viste sig på mange områder. I mange år holdt han aften-skole for ungdommen, og han oprettede en sognebogsamling på 200 bind. Han fik tilskud fra „Landhusholdningsselskabet“ og „Trykkefrihedsselskabet“.

De sidste år

I de 52 år, Jørgensen virkede i Skovlunde, stod hans hustru, af beboerne kaldet „Madam Jørgensen“, trofast ved hans side. Særlig afholdt var „Madam Jørgensen“ af byens kvinder, og hun bar som de andre altid den klædelige hedebodragt.

Den 10.9.1861 fejrede Jørgensen 50 års jubilæum som lærer i Skovlunde. Han fik Dannebrogsmændenes hæderstegn, og beboerne arrangerede en storstilet fest for ham.

Efter at Jørgensen havde taget sin afsked, blev han stadig boende i Skovlunde, og her oplevede det gamle lærerpar endnu en sjælden fest, idet de 28.11.1871 fejrede diamantbryllup. Beboerne rejste da mindestenen. Der blev udgivet et lille skrift: „Et Minde om den gamle Landsbyskole, af et af dens Børn Jens Olsen, Skovlunde. Udgivet af en Komité af Sogneboere i Anledning af Skolelærer Jørgensens Diamantbryllup“. Jens Olsen talte ved mindestenens afsløring og fremhævede, at stenen ikke alene var rejst for det populære lærerpar, men for hele den danske landsbyskole.

Jens Jørgensen døde 24.3.1875. Gravsten på Ballerup kirkegård.

Oplysningerne hidrører fra et manuskript, som sønnesønnen, lærer J. P. Jørgensen, Smørum, har overladt mig. Heri fortælles om skolevæsenet i Skovlunde, før Jens Jørgensen blev ansat:

„Omkring 1800 stod det dårligt til med skolevæsenet i Skovlunde. Bønderne havde selv oprettet en skole med støtte af autoriteterne, og en skolebygning var blevet opført på gadejorden i byens vestside. Her var indrettet en skolestue, en lille daglig-

stue og et lille soverum, alt med lergulv og vinduer med små blyindfattede ruder. Lønnen var oprindeligt nogle få rigsdaler årlig og græsning til en ko og et par får samt det fornødne brændsel. Ved skoleplanen af 1806 var lønnen imidlertid blevet forbedret betydeligt, ligesom der ved udskiftningen blev tillagt embedet 4 tdr. land jord, heri dog medregnet 1 tdr. land jord, der var optaget af jorddiger, som hegnede lodden. For at bidrage til at dygtige lærere ville søge ansættelse ved skolen, skænkede provst P. J. Dorscheus et legat på 250 rigsdaler, hvis renter skulle tilfalde skoleholderen, såfremt han var student. Senere skænkede birkedommer Jens Gyrsting et lignende legat til skolen, dog uden dette vilkår.

Det var da heller ikke de bedste lærerkræfter, som i en årrække var knyttet til skolen. I nogle år var en gammel student Møller skolcheholder. I sin ungdom havde han virket som „Informator“ på herregårde og hos præster. Efter kort tids virken i Skovlunde blev han forflyttet til Måløv, hvor han døde i stor elendighed. De efterfølgende lærere, Neumann og Binneball, var ikke studenter, men virkede dog med megen dygtighed. De søgte samtidig embedet efter Møller og aflagde i den anledning prøve for provsten. Da denne imidlertid fandt dem lige dygtige, bestemte Rentekammeret, at hartkornsejerne ved afstemning skulle foretage valg imellem de to ansøgere. Valget faldt på Neumann, men da denne efter student Møllers død blev lærer ved den kongelige skole i Måløv, blev Binneball skoleholder i Skovlunde. Hans efterfølger var cand. theol. Johannes Ørsted. Denne havde nogle år været skoleholder i København. Han skildredes som en godmodig og skikkelig mand, „men ude af stand til at tilfredsstille de fordringer, den nye tid stillede til en skolelærer“. Amtsprøbst Eiler Hammond tildelte ham gentagne advarsler, og tilsidst blev han afskediget, hvorefter seminarist Rasmus Andersen blev kaldet til skolelærer. Han blev imidlertid få måneder efter ansat som musiklærer på Jonstrup seminarium. Derefter ansattes Jens Jørgensen i 1811.

Jens Jørgensen havde 3 børn 1) Hans Jørgensen, dimitt. fra Jonstrup 1843, lærer i Birkerød, 2) Jørgen Jørgensen, dimitt. fra Jonstrup 1852, død 1873, hvis enke i mange år var bestyrerinde af asylet i Ballerup 3) Peter Jørgensen, dimitt. fra Jonstrup 1858, lærer i Høje Taastrup til 1881. Han havde 7 børn, hvoriblandt lærer J. P. Jørgensen, Smørum, Smørum herreds lokalhistoriker.

Fhv. gårdejer Chr. Rasmussen, Fløjholm, der har gået i skole hos lærer Jørgensen, har oplyst, at undervisningen i Skovlunde skole den gang var den bedste i kommunen. Den ældre skole stod til ca. 1860 – under ombygningen holdtes skole i „Skovlundegaarden“. Mindstentenen stod oprindeligt i den ejendom ved Hancvadsvej, hvor senere Wilcke boede, idet Jørgensen vistnok boede der. Den blev senere flyttet til Skovlunde skole og derefter til den nuværende skole på Torvevej.

Da Chr. Rasmussen gik i skole (ca. 1880), hørte Kirstinelund og alle gårdene på den østlige side af Holdanvej til Skovlunde skoledistrikt, tilligemed husene ved Sømosen. Alle disse ejendomme præsterede naturalydelser (tørv, brændekørsel, hø etc.) til skolelærerembedet i Skovlunde.

Landsretssagfører Knud Gormsen har i et brev af 16.5.1945 givet følgende oplysninger om jordbruger Jens Olsen, der skrev det lille festskrift til skolelærer Jens Jørgensens og hustrus diamantbryllup 28.11.1871:

Jens Olsen, eller som han kaldtes „den kloge bonde i Skovlunde“ var vistnok født på Lillevangsgården i Skovlunde i 1812 og ejede et lille sted på Skovlunde mark. Han interesserede sig mere for boglige sysler og politik end for landbrugets praktiske drift, og meget af hans tid gik med vandring i omegnen til Ballerup, Hersted-

øster og Vallensbæk. Han elskede en sludder over en thevandsknægt i de mange hjem, hvor han med sit milde og kloge væsen var en velset gæst. Hans historiske og litterære interesser blev vakt, da han som ung tjente på „Birkegård“ i Ballerup, idet ejeren var en oplyst og kundskabsrig mand, der delte sin viden – og da særlig historiske fortællinger – med sine omgivelser. Jens Olsen var medlem af sogneforstanderskabet fra 19.12.1850–19.2.1853. Han var i besiddelse af en fænomenal hukommelse, hvilket lettede ham tilegnelsen af, hvad han hørte og læste. Hans kæreste læsning synes at have været biblen, Saxo og Holberg. Det var hans drøm engang at skrive egnens historie. Jens Olsen skrev i 1868 en lille opsats, „Historiske Betragtninger over den danske Bondestands Forhold og Stilling i Staten i ældre og nyere Tid“, en kritikløs blanding af lokalhistoriske optegnelser, almindelig historie og bibelske betragtninger, alt i tidens gængse „oplysningsstil“, men man mærker, at det er en belæst og velmenende mand, der gerne vil delagtiggøre andre i sin viden, og pennen falder ham let i hånden. Skriftet kostede 2 mark, men det omtaltes med forargelse, at „der var en, der rendte inne paa Halmtorvet aa solte den for 28 Skilling“.

Jens Olsen havde i 1883 en polemik med provst J. C. Koch i den lokale avis om bynavnet Ballerup – om det skulle staves som her anført eller med „d“, Balderup. Koch holdt på det sidste, „for det stod i hans embedssegel“.

Jens Olsen døde i marts 1898, og selv de, der trak på skuldrene ad hans virke som landmand, bøjede sig i respekt for hans store kundskaber og indsigt i mange ting.

Axel H. Pedersen „Af Skovlunde Skoles Historie“, Ballerup-Maaløv Avis 27.7., 10.8., 17.8., 25.8. og 16.9. 1927 og „Skolelærer Jens Jørgensen, Skovlunde“, Roskilde Dagblad 6.10.1928, R. C. Mortensen i „Jonstrupbogen“ 1923 s. 47–48, Frederiksborg Amts Avis 2.12.1966.

Om „Kjøbenhavns Amts Landcommunalforening og mødet i Ballerup 31.5.1843 se Axel H. Pedersen, „To politiske Møder“ (1924) s. 2–3.

Modersmålets flittige forsker

Magister P. K. Thorsen (1851–1920)

„Ordet lykke findes kun i ental, men ordet ulykke forekommer som oftest i flertal, vi taler f. eks. om, at ulykkerne styrtede ned over ham“, fortalte vor fremragende dansklærer, Marius Furbo, en dag i klassen, da jeg var en dreng, som endnu havde et par år til matrostøjet og de lange bukser. Denne iagttagelse havde magister P. K. Thorsen meddelt ham, og han tilføjede: „I kender sikkert alle den gamle magister, som bor ude ved Aagerup-Vejen. Han er en af vort sprogs fornemste forskere“.

Alle vi drenge kendte den gamle magister. Det gjorde hele byen. Men vi anede ligeså lidt som mange andre, at denne mærkelige mand var en fremragende videnskabsmand.

Magister Thorsen flyttede til Ballerup den 1.11.1903, idet Carlsbergfondet, hvorfra han havde sin væsentligste indtægt, forlangte, at han skulle bo i København eller nærmeste omegn. Han havde en student boende hos sig, som han havde lært at kende på Valkendorffs Kollegium. Det var Valdemar Jensen, senere kontorchef, og sognerådsformand i Ballerup-Måløv kommune 1929–1933. I et brev til fhv. undervisningsminister J. Byskov, dateret 30.9.1908, skriver han, at studenten stadig bor hos ham i hans store lejlighed i Ballerup, og at de begge tørner ud hver morgen kl. 6 og rejser til staden. „Om Søndagen er gerne hans Kæreste derude. Han tænker vist snart paa at gifte sig, og vi skulde saa købe Hus i Ballerup. Men jeg vil nødig ud med mine 1000 kr., som staar fast i en Bank. Den fik Alberti dog ikke tømt“. Resultatet blev, at Thorsen og Valdemar Jensen i forening købte huset for enden af Ågerupstien ved Ledøjevejen. Her boede Thorsen til sin død.

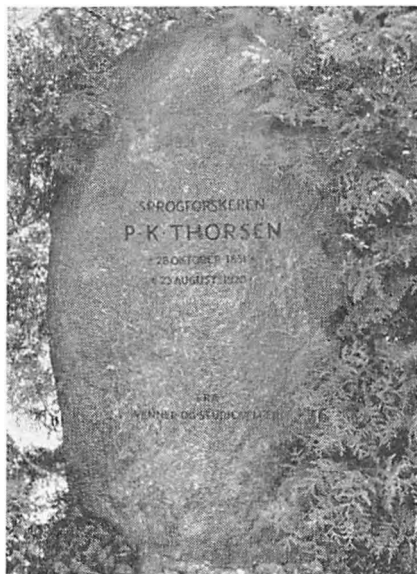
Peder Kristian Thorsen blev født i Sejrbj den 28.10.1851. Allerede som barn viste han særlige evner på det sproglige område. Han oversatte bibelen – den eneste bog foruden almanaken, hans hjem ejede – til sejerømål. Faderen var en fattig møller, som ikke havde forståelse af drengens læselyst. Hans første uddannelse blev derfor alt andet end litterær. Efter konfirmationen kom han til søs som skibsdreng og kok. Da skibet anløb en fremmed havn, og han som den yngste måtte

P. K. Thorsen.

holde vagt, medens alle andre havde landlov, satte han sig i forbindelse med skibsdrengen på et skib ved siden af. De to drenge søgte, så godt det var muligt, at lære hinandens sprog. Talordene lærte de ved at række et antal fingre i vejret og derefter nævne tallet. Han forlod hurtigt sølivet og vendte tilbage til møllen på Sejerø og arbejdede dér som svend, indtil han i 1872 kom på Gjedved seminarium. Her var en rig arbejdsmark, idet Gjedved ligger ved den berømte dialektgrænse i Danmark, hvor skellet går mellem de jyske folkemål. Allerede her interesserede han sig for studiet af de forskellige dialekter. Han tog lærereksamen i 1875, uden sang og gymnastik, og med en meget jævn karakter. I nogle år virkede han som privatlærer i Kisum ved Skive og blev derefter i 1877 andenlærer i Pedersker på Bornholm, hvor han med stor iver studerede den bornholmske dialekt.

Thorsens lyst og trang til studiet af sprog blev stærkere og stærkere. Under opholdet på Bornholm lærte han tysk, og han sendte sine latinske stile, en hel stilebog ad gangen, til rektor *Lefolii* i Viborg for at få dem rettet. I sommeren 1879 tog han et feriekursus i oldnordisk. Samme år modnes en skelsættende beslutning: hans liv skulle herefter være viet studiet af sprog. Denne beslutning gennemførte han, trods modstand fra familien og vist nok også fra sin forlovede. Med hende led

Mindestenen på Ballerup kirkegård.

han sit livs nederlag. Thorsen brød alle broer af, ingen familieband kom nogensinde til at hindre ham i hans arbejde, og han betalte prisen: altid enligt stillet. Da han havde truffet sin beslutning skrev han: „kan jeg end ikke nå *Rask* – der som jeg var en husmandssøn, men vel at mærke som barn kom i latinskolen – så tror jeg dog, hvis Vorherre vil give mig liv og helbred, at kunne yde videnskaben min skærv.“

I 1881 flyttede han sine teltpæle fra Bornholm og tog ophold i hovedstaden. To år senere blev han student. Nu var vejen fri. Han kunne for alvor hellige sig den opgave, som fyldte hans liv, studiet af de nordiske sprog, særlig det danske sprog, dets historie og mangeartede dialekter.

I Thorsens første studentertid var der grøde i sprogforskernes kreds. Thorsen mødte i studenterårene mange unge forskere fra de forskellige fagstudier, som senere vandt sig videnskabelig berømmelse: Kr. Nyrop, Dines Andersen, Chr. Blinkenberg, H. O. Lange, Axel Olrik, Vilhelm Jespersen, Johs. Østrup, F. Dyrland og flere andre. Og blandt hans lærere var verdensberømthederne Vilhelm Thomsen og Ludvig Wimmer.

Af største betydning for P. K. Thorsens udvikling var det også, at han i 1887–92 var alumne på Valkendorffs Kollegium. Her vandt han

sig venner blandt fagfæller, med hvem han ivrigt diskuterede studiet af de nordiske sprog. Men også andre: minister Ove Engell, som han indsatte som executor testamenti i sit testamente, og her traf han ligeledes kontorchef *Valdemar Jensen*, der ved kollegiets 350 års jubilæum i 1938 oprettede et legat på 1000 kr.: „Sprogforskeren, mag. art. P. .K Thorsens legat til fordel for en alumne på Valkendorf's Kollegium“. I 1890 blev Thorsen magister i nordisk filologi, 39 år gammel. Det var med kniberi, thi alt, hvad der faldt uden for hans egentlige interesse, havde han ikke større kendskab til. Men han var på det tidspunkt allerede en anset videnskabsmand. I sin studentertid havde han skrevet forskellige afhandlinger, bl. a. „Sprogarten paa Sejerø“, et standardværk indenfor nordisk filologi. Sejerøområdet er utvivlsomt den af alle danske sprogarter, som er bedst undersøgt og beskrevet.

Thorsens forhold til Valkendorfs Kollegium er et kapitel for sig. Han var langt den ældste og han var allerede i studentertiden en anset dialektolog. Efter at han var flyttet fra kollegiet vedblev han at være „medlem af læsestuen“. Han var elsket, „hundset“ og mishandlet af de vekslende beboere, og det uundværlige bindeled mellem fortid, nutid og fremtid. På kollegiet overstrålede hans popularitet alle andres. Han holdt tit fortrinlige taler „når man ser bort fra den ubehjælpomme begyndelse og den manglende slutning“.

Professor Marius Kristensen, der boede sammen med Thorsen på kollegiet, gav i 1935 en karakteristik af studiekammeraten:

„Thorsen indtog en ejendommelig stilling mellem alumnerne. Han var den eneste af os, der var kendt som videnskabsmand udenfor Danmark, og dette gav ham selv på kollegiet anseelse. Hans særheder, som bl. a. hængte sammen med en vis mangel på praktisk sans og en dermed følgende forsømmelse af det ydre, gjorde ham på den anden side til en skive for de yngres vittigheder og drillerier, som han for det meste selv tog fra den gemytlige side. Han var altid sig selv og havde i mange ting sin egen mening, med tiden mere og mere reaktionær, og han fremsatte gerne sine uforgribelige tanker, hvor lejligheden bød sig, og så tog han med sindsro de klø (også i bogstavelig forstand), der fulgte på. I modstrid med kollegiets tradition var han katteven, og en tid havde han taget til sig en af de omstrefjende katte, som sov i hans seng. Men det var næppe kattens elektricitet der tiltrak ham, for i tordenvejr rystede han bogstavelig af skræk.

Thorsen var på sin vis noget af en gourmand, og når en af alumnerne havde noget godt i madskabet, var han meget tilbøjelig til at deltage i vedkommendes frokost; en hjemmelavet rullepølse, som jeg undertiden fik hjemmefra, øvede en uimodståelig tiltrækning på Thorsen“.

Doktorgraden forsøgte Thorsen sig aldrig på. Men han følte sig forbigået, da docenturet i Dansk i 1899 blev besat. Kort efter magister-

konferensen opnåede han at komme på finansloven og fik desuden støtte af Carlsberg-Fonden – han glemte dog et år at indsende ansøgning og måtte derfor suge på lappen hele året. Disse beskedne understøttelser var i forbindelse med en ringe indtægt ved udgivelsen af Saabyes Retskrivnings-ordbog, hvor han forestod 3.–8. udgave, (1919) tilstrækkelige til at dække udgifterne ved hans uhyre spartanske livsførelse. Han kunne derfor fuldstændig hellige sig sine studier, som han ofte foretog på rejser omkring i landet, hvor han på grund af sit almueagtige udsende og jævne væsen havde let ved at komme i forbindelse med folk, som han kunne snakke kammeratlig med. Ingen anede, at de overfor sig havde en kendt videnskabsmand, som gjorde iagttagelser om deres sprog. Allerede som ganske ung havde Thorsen udarbejdet en „visitatsbog“, det vil sige „en samling af de i det danske sprog hyppigst forekommende usammensatte ord, ordnede efter lydligheden“. Denne visitatsbog brugte han som grundlag, når han udspurgte om dialektejendommeligheder.

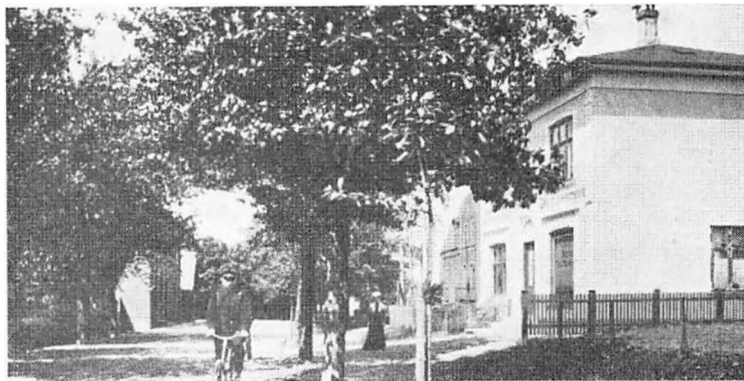
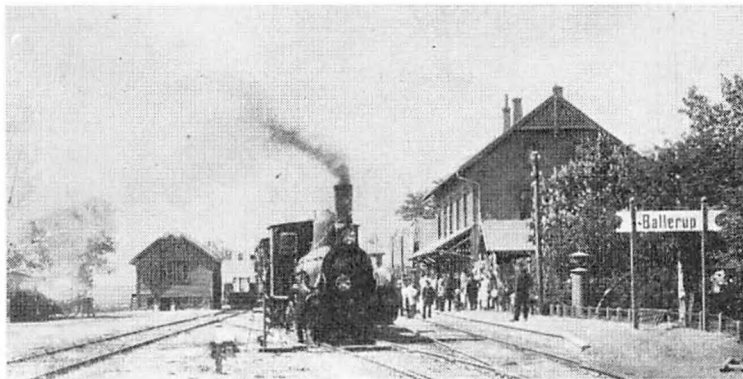
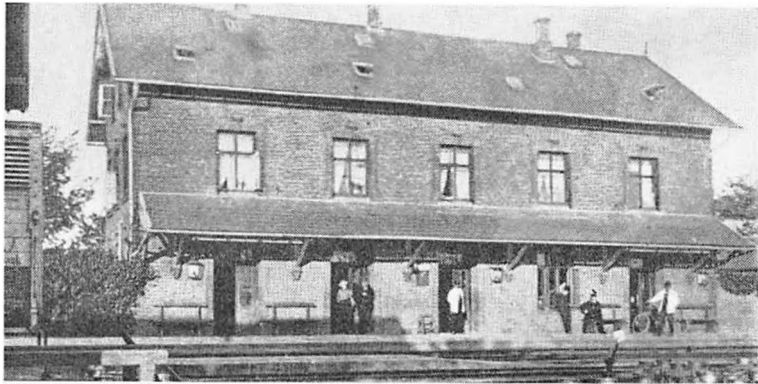
Thorsens kendskab til dialekterne var enestående. Han var på sin tid den eneste, som efter en kort samtale med en mand var i stand til at fastslå, hvilken egn der var hans hjemstavn.

Hans hovedværk er „Sprogarten paa Sejerø“, men herudover har han skrevet en lang række afhandlinger om de forskellige dialekter fra Sønderjylland, Møen, Bornholm og Jylland. Således skrev han i 1912 i Gjedved Seminariums jubilæumsskrift en afhandling om forholdet mellem østjysk og vestjysk: „Den berømteste Dialektgrænse i Danmark“. Denne afhandling betegnede professor *Johs. Brøndum Nielsen* som dybtgående og original.

Senere interesserede Thorsen sig for studiet af rigssproget og for sprogteorien. I 1909 skrev han – i festskriftet til Ludvig F. A. Wimmer – en afhandling „Sprogforandringer“, og allerede i 1894 havde han skrevet om „Glidning og Spring i Sprogomdannelsen“ i festskriftet til Vilh. Thomsen.

Thorsen arbejdede fra omkring århundredskiftet på en ordbog, som skulle vise litteratursprogets udvikling og opståen. Den blev aldrig færdig. Thorsen havde det uheld, at en del af hans notater to gange blev ødelagt ved ildebrand. Hans store seddelsamling opbevares på Det kgl. Bibliotek.

Trods de store evner og de rige muligheder blev Thorsens produktion ikke af større omfang. Det må ses i forbindelse med, at han allerede i begyndelsen af 90'erne fik sukkersyge, omend i mildere grad, og det påvirkede sikkert også hans arbejdslyst, at universitetet aldrig

Ballerup jernbanestation i begyndelsen af århundredet.

gav ham en lærerstol. Men hans litterære produktion er lødig og tungtvejende. Efter hans død bekostede Carlsberg-Fonden udgivelsen af hans afhandlinger og breve, et værk på tre bind, som blev redigeret af hans venner, fhv. undervisningsminister J. Byskov og dr. phil. Marius Kristensen. Det indeholder det væsentligste af Thorsens produktion, bortset fra de tidligere nævnte arbejder om nørrejysk lydlære og sproget på Sejerø.

Men P. K. Thorsen skal ikke bedømmes alene ud fra sin litterære produktion. Marius Kristensen, som kendte ham fra studieårene, har træffende sagt, at „Thorsen virkede mest mundtlig, han talte så med den ene, så med den anden og tiest om andet end sin videnskab, men tit også om den. Han virkede som Sokrates mest i samtaler, sjældnere i foredrag – i Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening holdt han et enkelt foredrag i 1913 om køkkenmøddinger – sjældnest med en afhandling, som virkelig blev færdigskrevet. Men han virkede på den måde stærkt på alle sine samtidige indenfor det nordiske sprogstudium i Danmark lige fra sin første studentertid til kort før sin død. Gennem mere end 30 år øvede han stærkere indflydelse på vor sproghistoriske opfattelse end nogen af de officielle lærere.“

„Robert Neiendam fortæller“, at han blev tæt knyttet til Thorsen, et hjerteligt menneske med en vis rolig evighed i sit væsen. Han havde uglens øjne, og hans meninger var besindige og velovervejede. Al for meget af hans tid gik med at hjælpe andre. „Det er jo lige meget. Det er arbejde alt sammen“, sagde han. Marius Kristensen har fremhævet, at Thorsen ved sine kundskaber og evner var selvskreven til et professorat, og han lægger ikke skjul på, at man fra universitetets side har begået en undladelsessynd. „Der var i alt Fald noget underligt i, at en saa betydelig Kraft, som netop i en særlig Grad havde Lyst og Evne til at paavirke de unge, ikke blev taget i Brug paa den Maade, der dog maatte være den naturligeste“.

Fra Ballerup rejste Thorsen daglig til København, hvor han foretog sine studier på Det kgl. Bibliotek. På hjemturen ordnede han som oftest sine optegnelser, der var nedskrevet på små sedler. Det er flere gange hændt, at Thorsen har været så optaget af dette arbejde, at han glemte at stå af i Ballerup og fortsatte til en eller anden station længere ude på linien. Thorsen gik i den grad op i sin videnskab, at han på mange områder negligerede hensynet til sig selv. Hans venner og studiefæller lægger ikke skjul på, at han allerede i halvfemserne var blevet noget af en særling. Det påvirkede også hans udseende, men ikke hans mange gode, menneskelige egenskaber. Hans efterladte breve vidner om både

lune og et varmt hjerte. Han havde venner, også udenfor fagfællernes kreds, og han bevarede dem. I Ballerup havde han også enkelte venner – skolebestyrer J. P. Simonsen og murermester Sigurd Pødenphant –, hos hvem han uventet dukkede op. Han følte sig vel tilpas ved at passiare eller tie stille ved en toddy og en god cigar. Marius Kristensen har også fortalt, at Thorsen var en dygtig botaniker. To af hans kammerater havde engang taget roden af en plante og kilet den sammen med toppen af en anden. De spurgte Thorsen, om han kunne sige dem, hvilken plante det var. Thorsen kiggede lidt på den, pillede den i stykker: „Det er et eksemplar af humbugsurten!“

Drog han fra Ballerup i ferierne, var det som oftest til Gjedved seminarium for at besøge Byskov, for hvem han havde været lærer, og som han var knyttet meget nær til i de sidste 30 år. Han talte ofte om sit „kære Gjedved“, hvor han tilbragte mange lykkelige dage. Han skrev 30.8.1919 til Byskov og bad om lov til at bo på Gjedved i vinterhalvåret. „Jeg kan ikke flere Vintre holde det Strabadsliv ud. En forbedret Toggang er der ingen Udsigt til“. Thorsen fik sit ønske opfyldt og kom til Gjedved. Han var ikke rask, da han rejste fra Ballerup, og i løbet af vinteren blev han mere og mere svækket. I maj blev han indlagt på St. Josefs hospital i Horsens. Her døde P. K. Thorsen 23.8.1920.

Den gamle magister blev begravet på kirkegården i Ballerup. Ved Ryomgårds realskole blev der i 1923 rejst en mindesten for P. K. Thorsen. I 1925 satte jeg mig i forbindelse med professor, dr. phil. Verner Dahlerup og dr. phil. Lis Jacobsen og gjorde opmærksom på, at der ikke var rejst nogen mindesten på hans grav. „Det danske Sprog- og Litteraturselskab“ og Filologisk-historisk Samfund nedsatte på deres foranledning en komité for at tilvejebringe de fornødne midler. Mindestenen blev rejst i 1928. På stenen står:

„Sprogforskeren P. K. Thorsen
28.10.1851–23.8.1920.
Fra Venner og Studiefæller.“

Der kunne i indskriften være tilføjet: „Modersmaalets flittige Forsker“.

P. K. Thorsen, „Afhandlinger og Breve, udgivne ved J. Byskov og Marius Kristensen“, I. Del. Afhandlinger vedrørende Sønderjylland, 1927, 226 s., II. Del. Blandede Afhandlinger, 245 s. III. Del. Brevveksling med J. Byskov og andre samt en biografisk Indledning af Marius Kristensen, XXIX + 352 s., P. K. Thorsen „Sprogarten paa Sejerø“ 1894, 210 s., „Bidrag til nørrejydske Lydlære“ 1886.

Marius Kristensen, „To af mine Lærere“, Danske Studier 1920 s. 156–164. Johs.

Brøndum Nielsen, Dansk Biografisk Leksikon bind XXIII s. 632-632, Verner Dahlerup, Arkiv for Nordisk Filologi 1922 s. 197-200, Robert Neiiendam fortæller (1953) s. 123, Axel H. Pedersen, „Sprogforskeren P. K. Thorsen“, Ballerup-Maaløv Avis 23.9.1925. „Magister P. K. Thorsen“, sammesteds, 6.4.1926, „En Mindesten for Magister P. K. Thorsen“, sammesteds, 11.1.1928, „Tor“ (Th. Jørgensen) Frederiksborg Amts Avis 27.10.1951, S. O. Pødenphant, Ballerup og Omegns Folkeblad 2.11.1951 og samme, Erindringer om magister P. K. Thorsen, Ballerup historiske Forening, hefte 9 (1963) s. 10-12. *Stig Luul* og *E. Villarsen*, Samling af de for Københavns universitets legater gældende bestemmelser (1962) s. 98, „Valkendorf's kollogium efter 1865“ (1935) s. 69-72 (*Marius Kristensen*), s. 97 (*Charles Kaglund-Jørgensen*), s. 80, (*V. Holten-Bechtolsheim*), s. 90 (*P. Gregersen*) s. 92 (*Valdemar Hansen*). I den af selskabet for nordisk filologi udgivne foredragsrække (1937) har *Marius Kristensen* skrevet om P. K. Thorsen s. 124-31, *J. Byskov*, Oplevelser og Betragtninger (1948) s. 53-54.

Smørum herreds lokalhistoriker

Lærer J. P. Jørgensen (1846–1926)

Enhver, som interesserer sig for egnens historie, kender lærer *J. P. Jørgensen*, Smørum, og værdsætter hans betydelige indsats på dette område. Han var egnhistoriens flittige forsker.

Lærer Jens Peter Jørgensen, der var født 11.5.1846 i Højetaastrup og som døde 28.1.1926 i København, var fra 1874–1900 lærer ved Hove skole og fra 1900–1915 i Smørum. Fra dette virke stammer hans stærke interesse for Smørum herreds historie. Efter at have taget sin afsked, flyttede han til København – Willemoesgade 6 – hvor jeg flere gange besøgte ham i min studentertid, og hvor han meddelte mig, at den gamle altertavlefløj fra Ballerup kirke var overladt skolemuseet.

Efter at han havde debuteret med nogle mindre artikler, udkom i 1892 hans første bog „Ledøje Kirke før og nu“ samt „Personalhistoriske optegnelser om gejstligheden og lærerstanden i Ledøje-Smørum pastorat“, der efter filologen, professor J. L. Ussing og historikeren, professor Johs. Steenstrups anbefaling blev udgivet med støtte af universitetet. Det er et fortrinligt arbejde om denne i Norden enestående dobbeltkirke. Heri nævnes tillige en række af middelalderens ridderborge, der lå langs Værebros å, slottene Viksø, Sune Ebbesens borg, Knardrup, der blev kloster, og Jonstrup samt borgene Raarup i Sengeløse, Ledøje og Rompe (John Littles Borg) og det nuværende „Edelgave“.

Derefter fulgte et omfattende personalhistorisk arbejde i 1906 om slægterne på Brydegaard og Øbakkegaard i Ledøje og Ryttergaarden i Pederstrup.

Ved stiftelsen af „Historisk Samfund for Københavns Amt“ i 1912 blev J. P. Jørgensen valgt som repræsentant, og i samfundets årbog offentliggjorde han 1912–14 og 1922 forskellige afhandlinger. De indledtes med „Historiske Optegnelser om Ledøje Sogn“, et grundigt og vel gennemført studie. I første række må nævnes skildringen af „Edelgave“s historie, hvor også „Slottet“ – en middelalderlig ridderborg – er omtalt. Det lå på en lille holm „Smørholmen“, omflydt af Grønsøens vanddrag, på „Edelgave“s jord. Holmen blev fredet af godsejer

J. P. Jørgensen.

E. Tutein 1904. J. P. Jørgensen skildrede også „Svenskedrabet i Smørumnedre“, hvor bønderne fra Smørumovre, Smørumnedre, Sørup og Måløv dræbte 10 af Carl Gustafs ryttere, der under svenskekrigen havde plyndret og hærget egnen. Efter at han i 1913 havde skrevet om „De svenske Krigergrave paa Smørumnedre Bymark“, blev der i 1914 på hans initiativ rejst en mindesten på krigergravene.

I en afhandling fra 1922 „Ritmester Axel Sehested og Fru Øllegaard Thoft i Brøndbyvester 1664–1692“ gav J. P. Jørgensen en livfuld skildring af en af enevældens fremtrædende officerer.

I 1925 udsendte J. P. Jørgensen „Historiske Optegnelser om Ledøje-Smørum Sogne fra Oldtiden til den nyere Tid“, der rummede en række flittige studier over hjemegnens historie, et stort og sammentrængt stof. Ledøje-Smørum sogneråd bekostede udgivelsen af bogen.

Lærerstanden høstede også udbytte af J. P. Jørgensens undersøgelser. Om Brøndbyvester seminarium og amtsprovst Eiler Hammond, der ledede seminariet i dets korte levetid (1802–1820), foreligger en læseværdig artikel i „Vor Ungdom“, 1921.

Jonstrup seminarium, hvorfra han var dimitteret i 1866, og hvorfra både faderen og bedstefaderen også havde taget lærereksamen, omfat-

tede J. P. Jørgensen med en aldrig svigtende kærlighed og interesse. Han blev da også fremfor nogen anden seminariets historiker, idet han har belyst dets historie fra oprettelsen i 1809 gennem kyndige og indgående afhandlinger i „Jonstrupbogen“ I–IV 1923–26. Heri behandles også Blaagaard Seminarium, som oprettedes 1790, og som blev flyttet til Jonstrup 1809, efter at „Jonstrup kgl. Uldenmanufaktur“ var nedlagt. Desuden indeholder disse afhandlinger stof af almindelig lokalhistorisk interesse, særlig i afhandlingen „Det ældre Jonstrup“.

Dansk Skolemuseum skænkede han en del af sine utrykte personalhistoriske optegnelser, og efter hans død købte Ballerup-Måløv sogneråd de af hans manuskripter, som vedrører kommunens historie. På min foranledning blev afsnittet „Af Maaløvs Historie“ offentliggjort i Ballerup-Maaløv Avis i 1938.

Det er en betydelig lokalhistorisk produktion, J. P. Jørgensen har efterladt sig. Men han havde længe sat sig et større mål: en fremstilling af Smørum herreds historie, og hertil havde han i over en menneskealder gjort studier på arkiver og biblioteker. Myreflittig og med stor omhu samlede han sten på sten til dette værk. Dog sent skred arbejdet frem – det var en kæmpeopgave at løse –, og før han så det afsluttet, indhentede døden ham og hindrede ham i at fuldføre, hvad der var bundfældet i et vistnok for størstedelen færdigskrevet manuskript. Næppe nogen anden vil forsøge at løse denne opgave, med mindre de interesserede kommuner vil engagere en fagmand og bekoste arbejdet.

Hans litterære produktion er tilstrækkelig til at sikre hans navn en plads indenfor den lokalhistoriske forskning.

Under mange hyggelige samtaler i Frederikssundtoget med Jens Smørum, navnlig efter at han rejste hyppigere, da han i 1929 var blevet folketingsmand, drøftede vi også vor fælles historiske interesse for egnen. Og selvfølgelig blev lærer J. P. Jørgensen hyppigt omtalt. Vi kendte ham begge, Jens Smørum kendte ham bedst, han havde været elev hos ham i Smørum skole. Vi var begge af den opfattelse, at det var beklageligt, at J. P. Jørgensen aldrig havde fået nogen påskønnelse for den levende interesse, han havde vist for egnens historie gennem sin litterære produktion på grundlag af undersøgelser og forarbejder, der havde strakt sig over en menneskealder. Vi blev enige om, at der burde rejses en mindesten for ham i Smørum, hvor han havde virket fra 1874–1915. I samarbejde med landbrugskandidat H. P. Frandsen, Smørum, og sognerådsformand, gårdejer Niels Petersen, Smørum, der også var en af J. P. Jørgensens elever, blev opgaven løst. Vi fik – takket været Jens Smørum – overladt en velegnet sten, der fandtes i

Indenrigsminister Jens Smørum foretager afsløringen af mindestenen for J. P. Jørgensen foran Smørum kirke 18.5.1950.

Værløselejren. Inskriptionen blev vi hurtigt enige om, og 18.5.1950 kunne afsløringen finde sted af mindestenen, der er rejst foran Smørum kirke.

J. P. Jørgensen
f. 1846, d. 1926
Skolelærer i Smørum Sogn
1874–1915.
Egnshistoriens flittige Forsker.

Afsløringshøjtideligheden blev ledet af pastor Niels Gottschalck-Hansen, Ledøje. Indenrigsminister Jens Smørum foretog afsløringen, – ingen havde som lærer Jørgensen forstået at gøre Danmarks historie levende for eleverne –, og sognerådsformanden modtog mindestenen på Ledøje-Smørum kommunes vegne. Jeg fremhævede J. P. Jørgensens utrættelige forskerånd, der havde kortlagt en så stor del af Smørum herreds historie og omtalte mindestenen for bedstefaderen i Skovlunde der blev rejst i 1871. To mindestene for to skolelærere på samme egn, bedstefaderen og sønnesønnen.

R. C. Mortensen, „Jonstrupbogen“, 1923, I., s. 47–51, 1926, IV, s. 60–62, H. F. Rørdam, Kirkehistorisk Samling 4. R. III s. 325 ff. Arthur Fang, Hist. Aarb. 1925 s. 137–139, I. S., Ballerup-Maaløv Avis 17.2.1926, Axel H. Pedersen, „I. P. Jørgensen“ Hist. Aarb. 1926 s. 130–131 og Ballerup-Maaløv Avis 29.6.1938 og 17.5.1950, Chr. Hauch, Årsskrift Hist. Forening Værløse 1959 s. 28, Arthur Fang, Fra Københavns Amt 1960 s. 85–86, S. O. Pødenphant, Ballerup-Måløv Avis 6.8.1964. Mindestenen er omtalt bl. a. i Roskilde Avis, Roskilde Tidende og Roskilde Dagblad 19.5.1950 og Frederiksborg Amts Avis 21.5.1950.

„Ledøje Kirke før og nu“, 1892. Slægterne paa Brydegaard og Øbakkegaard i Ledøje Sogn samt Ryttergaarden Nr. 3 af Pederstrup, Ballerup Sogn. Udarbejdet paa Grundlag af Kirkebøger, Retsprotokoller og private Meddelelser (1906). Historiske Optegnelser om Ledøje-Smørum Sogne fra Oldtiden til den nyere Tid“, 1925, „Historiske Optegnelser om Ledøje Sogn“, Hist. Aarb. 1912 s. 73–106. „De svenske Kriegergrave paa Smørumnedre Bymark“, samme 1913 s. 32–35. „Fra Krigen 1807, Tradition fra Højetaastrup“, samme 1913 s. 36–37. „Historiske Efterretninger om Herregaarden Edelgave (første Del) med 2 Viser om Gaardens Brand 1782“, samme 1914 s. 76–98. „Ritmester Axel Sehested og Fru Øllegaard Thott i Brøndbyvester 1664–1692“, samme 1922 s. 134–141. „Det ældste Jonstrup“, Jonstrupbogen 1923 s. 26–46, „Blaagaard Seminarium“, samme 1924 s. 36–59, „Jonstrup under Saxtorphs Styre“, samme 1925 s. 36–46, „Jonstrup under Wegeners Styre“, samme 1925 s. 47–56, „Jonstrup under J. Jensens Styre“, samme 1926 s. 3–54. „Amtsprovst Eiler Hammond og Brøndbyvester Seminarium“, Vor Ungdom 1921 s. 310–323 og 367–72.

„Af Maaløvs Historie“ findes i Ballerup-Maaløv Avis 29.6., 13.7., 20.7., 27.7. og 3.8.1938.

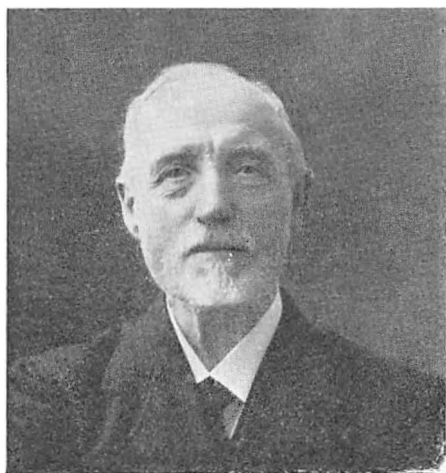
En pioner i landsbyens udvikling

Overretssagfører P. C. Tüchsen (1851–1920)

Landsbyen sov sin tornerosesøvn med den gamle ærværdige landsbykirke i sin favn. De stråklædte huse med skæve vægge, blyindfattede ruder og bindingsværk lå tæt ved hinanden med gadekæret og byjorden som samlende midtpunkt.

Så kom jernbanen. Det første damptog holdt ved Ballerup i juni 1879. Omverdenen var kommet landsbyen nærmere ind på livet. Landsbyen vågnede og strakte sin gamle krop, langt ud over de gamle huse. Den ville være stationsby.

Der blev nok bygget noget – kroen brændte i 1885, og den røde hane galede et par år senere over præstegården – og der kom driftige håndværkere og teglbrændere til byen. Men forsøg på at fremme udviklingen og kontakten med hovedstaden blev der først gjort i 90'erne. En af de nye borgere, som viste sig i besiddelse af initiativ og virkelyst, var *P. C. Tüchsen*, der som protokolfører i Københavns Kriminal- og Politiret bosatte sig i Ballerup i 1893. Allerede året efter, 29.10.1894, stiftede han sammen med læge Andreas Møller og købmand C. Reeh „Foreningen af Husejere i Ballerup“. Disse tre mænd gjorde i fælles-

P. C. Tüchsen.

*Det gamle gadekær.
Efter maleri af ukendt maler.*

skab en indsats for at fremme udviklingen. De var pionerer. Foreningen tog straks fat på en lang række opgaver, som den ønskede løst så hurtigt som muligt, bl. a. gadebelysningen og etablering af telefonforbindelse til København. I 1895 opstilledes 18 petroleumsløgter på gaderne, og byen fik telefoncentral i 1896 med 5 abonnenter! P. C. Tüchsen var i adskillige år et virksomt medlem af foreningen, der senere tog navneforandring til Ballerup Grundejerforening. Og der var opgaver nok: vandværk fik byen i 1905, gasværk i 1909, desuden jernbaneforbindelsen, postgangen og mange andre. P. C. Tüchsen var ideernes mand, det var bl. a. ham, som i fællesskab med skorstensfejermester Aug. Lind udkastede tanken om at erhverve det udtørrede og opfyldte gamle gadekær og opføre teknisk skole på grunden. Sognerådet anbefalede, og landbrugsministeriet afhændede grunden for 250 kr. Skolen blev opført i 1916-17.

P. C. Tüchsen var i en årrække medlem af skolekommissionen, og 1909-13 var han medlem af sognerådet, valgt af socialdemokratiet. Tüchsen var ikke vedholdende i sine standpunkter, og han var også af den grund vistnok bedre til at stille problemerne end til at løse dem.

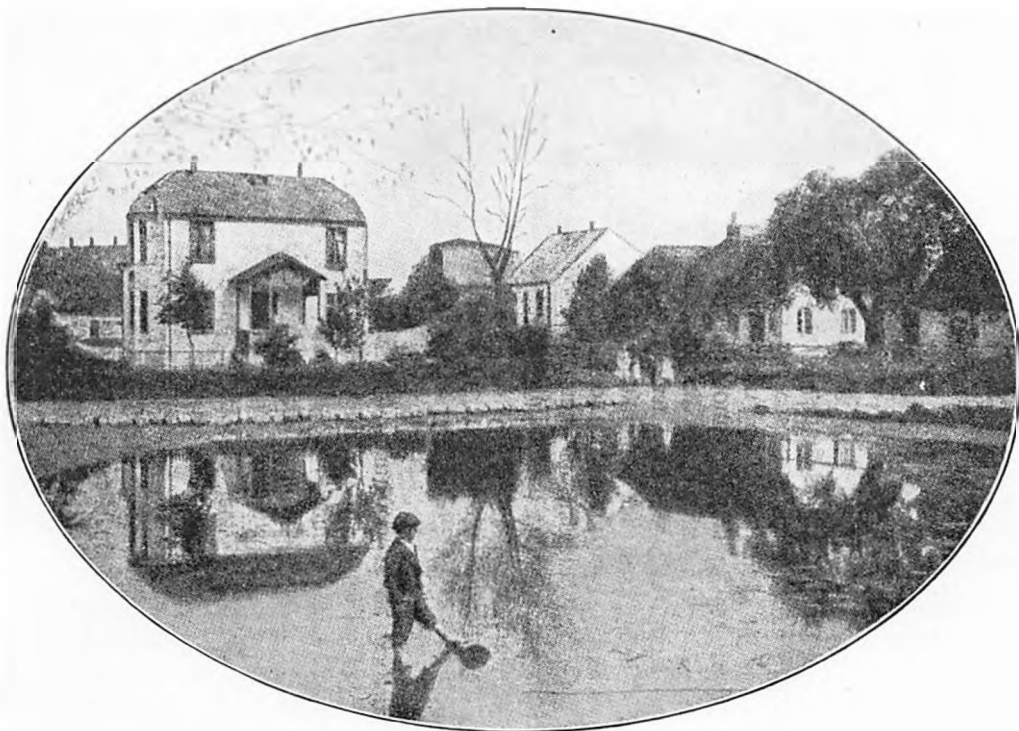

*Bondegård i Ballerup.
Efter maleri af Viggo Pedersen.*

I midten af 20'erne sang man i den lokale revy:

Vor by er blevet stor,
så stor, så Tüchsen tror,
på hver en vej og plads
der burde stå et das.
Kommunen mener nej,
den kan dog holde sig,
der mangler nemlig krus
til nødtøftshus.
Kan Tüchsen klare frikadellerne,
han gør som regel ej i nældeerne.

Han var en særpræget skikkelse i byens liv. Jeg husker ham endnu, altid med en brun mappe hængende i en rem over ryggen. Han blev altid kaldt overretssagfører Tüchsen, selvom han ikke drev sagførerforretning. Han gik dog ikke af vejen for at skrive et dokument nu og da. I 1910 skrev han et dokument for min fader. Det var såvidt jeg husker en deklARATION, men salæret kan jeg huske ganske tydeligt. Det var to kroner!

Det gamle gadekær, hvor nu teknisk skole er bygget.

Efter at han i 1910 havde taget sin afsked som protokolfører, levede han af sin beskedne pension. Sine sidste år boede han i Husum hos en datter, stærkt optaget af sine lokalhistoriske interesser, hvor han døde i 1929 i en alder af 81 år. Medens han endnu boede i Ballerup, besøgte jeg ham i hans lille, beskedne hus på Toftevej. Han havde sat en lille blikplade på døren med to linier, der er hentet fra en af *Grundtvigs* salmer:

„Har hånd du lagt på herrens plov,
da se dig ej tilbage“.

Det er som lokalhistoriker, at P. C. Tüchsens navn vil blive erindret.

En levende interesse for byens historie, evnen til at finde frem til de gamle slægters erindringsstof og lysten til at gennempløje gamle tingbøger og andet arkivmateriale måtte ganske naturligt medføre, at P. C. Tüchsen fik en indsats som lokalhistoriker bag sig.

„Ballerup Kirke. St. Jacobs Kirken. Navnlig dens Kalkmalerier“, en

lille pjece på 16 sider, som udkom i 1912, var hans første arbejde. Med Magnus Petersens „Kalkmalerier“ som kilde omtales alle kalkmalerierne, der blev fremdraget og restaureret ved sideskibets tilbygning i 1885–86 af maleren V. Sørensen, da professor Jacob Kornerups helbred forbød ham at løse opgaven. Desuden gengives indskrifterne på prædikestolen, en række epitafier, billeder og ligsten. Skriftet slutter med en del af præsterækken, som P. C. Tüchsen har hentet fra Liber daticus, Ballerup og Maaløv pastorats kaldsbog, hvori pastor Hans Jørgen Giessing har gjort en række optegnelser herom. Liber daticus opbevares i præstegården, hvor pastor Carl Jensen Tølbøll viste mig den i 1925, efter at jeg havde holdt foredrag i K.F.U.M. om byens historie. Det er intet selvstændigt arbejde og Tüchsen anmoder i forordet om den velvilje, som dilettanten altid trænger til. Det må tages som bevis på hans interesse for byens historie, der allerede året efter affødte en afhandling på omtrent 40 sider: „Ballerup By paa Udskiftningens Tid omkring Aaret 1780 med adskillige Træk af Livet i Ballerup omkring den“, der fremkom i Årbog for Historisk Samfund for Københavns Amt. Dette er P. C. Tüchsens – både formelt og reelt – bedste arbejde. Afhandlingen giver et billede af bondebyen, da landsbyfællesskabet blev ophævet, og gårdene blev flyttet ud. De gamle marknavne er fremdraget, bøndernes personlige forhold er skildret, og afhandlingen indeholder adskillige oplysninger om birketinget i Ballerup, hvor der var tingsted 1683–1803.

Den gamle foregangsmand Christen Christensen (Bommerhede), som for godt et hundrede år siden ejede „Krejerupgaard“, og som endnu har efterkommere i Ballerup og Skovlunde, gav P. C. Tüchsen en skildring af i en afhandling i 1915. Det er P. C. Tüchsens fortjeneste, at de to gamle byhorn fra Skovlunde, der nu findes i Egnsmuseet, er blevet fremdraget, og at indskrifterne på byhornene, forbogstaverne på navnene på byens oldermænd, for størstedelen er blevet tydet. Allerede i 1916 slog Tüchsen til lyd for, at byhornene som et værdifuldt minde om landsbyfællesskabet blev opbevaret på et bedre og sikrere sted end i den gamle smedie i Skovlunde.

P. C. Tüchsen har endvidere skrevet et par mindre ting „Et trist Mindesmærke“ (1914) om Lerhusstenen på Smørumnedre mark og „Af Herstedøster Kirkebog“ (1919).

P. C. Tüchsen efterlod sig en del ubearbejdet materiale om udskiftningens historie i Skovlunde. Dette er overladt Ballerup-Maaløv kommune.

Stor var Tüchsens produktion ikke. Men han var den første, som

Gamle huse i Ballerup.

Det nye Ballerup: „Højagerbo“. opført 1944.

ydede bidrag til Ballerup-Maaløv kommunes historie. Ganske uegenlystgjort gjorde han en indsats for den by, hvor han i over 30 år var borger.

Jeg havde matrostøjet på, da jeg skubbede en 25 øre over disken i boghandler Kønigs boghandel – byens første boghandler, – tidligere havde købmand C. Reeh haft bogudsalg – for at købe et eksemplar af P. C. Tüchsens pjece om „Ballerup kirke“. Det var mit første møde med byens og egnens historie, og min interesse voksede ved naboskabet med forfatteren, da far byggede et lille hus på Holdanvej lige før villa „Roa“, hvor P. C. Tüchsen boede på 1. sal i mange år. Naboen fortalte hyppigt om Ballerup fra gammel tid, ikke mindst efter at han i 1913 havde skrevet sin afhandling om Ballerup på udskiftningens tid omkring 1780. Jeg tænker altid med taknemmelighed på naboen, der var elskværdig meddelsom overfor en interesseret dreng.

En landsbyens søn, ”Maslæga”

Sagfører Søren Nielsen (1867–1939)

„Niels Niensens gård“ lå i 1867 i udkanten af Ballerup, i byens sydligste del. Dens magtfulde ejer, der var medlem af sogneforstanderskabet 1855–58, var årsag til, at gårdens egentlige navn „Lindegård“ blev skudt i baggrunden. En sidevej fra stationsvej, Lindegårdsvej, erindrings om beliggenheden og om byens udstrækning dengang. Den senere udvikling af byen imod syd begyndte for en stor del ved udstykning af „Lindegården“s jord, men denne udvikling begyndte først mange år efter, at Frederikssundsbanen var blevet anlagt. Og så vidt var man endnu ikke kommet i 1867, hvor „Hverandendagsdiligencen“ København-Frederikssund var byens forbindelse med staden. Der var holdeplads hos købmand Reeh, og her var tillige brevsamlingssted fra 1867, indtil jernbanen kom.

Som den sidste af 11 søskende blev Søren Nielsen født på „Lindegården“.

Fra drengsårene huskede han grevinde Danners ligfærd. Han stod ved „Brødrene Reehs Kjøbmandshandel og Lysestøberi“, og her så han de sjællandske bønder bære grevinde Danners bære fra Jægerspris til København. Kirkeklokkerne ringede. Sammen med bønderne stod drenge med huen i hånden. Det var i 1874.

Søren hjalp faderen ved landbruget, men kom så til „læsningen“ og tog præliminæreksamen i 1886. Han oplevede den voldsomme politiske gæring under Estrups provisorietid, og han overværede „Slaget i Ballerup“ 17. maj 1885, hvorfra „Provisoristerne“ med professor, dr. jur. Henning Matzen og kammerherre Anton von Rosen i spidsen vendte hjem med en hårdt såret og en snes bulede ansigter og hatte. Det var typisk for tiden – fortalte han –, at købmand C. Pedersen på Gl. Skolevej, mistede en kunde, fordi han pakkede en spegesild ind i „Socialdemokraten“!

Søren Nielsen fik ansættelse på et sagførerkontor og læste samtidig. Han blev examinatus juris – sammen med Lorry's „Valdemar Jernskæg“ i 1891. På hjørnet af Gråbrødretorv og Niels Hemmingsensgade nedsatte han sig som sagfører i 1895. Som fuldmægtig ansatte han F. T.

Søren Nielsen.

Engelberg, der blev en kendt sagfører med en af Københavns største sagførerforretninger.

I 1898 solgte han sagførerforretningen og rejste til Sydafrika. Han boede i 20 år i Prætoria, boernes hovedstad. Det var året før Boerkrigen, og da den var forbi, rejste han en kort tid hjem og holdt 159 foredrag om Boerkrigen.

Winston Churchill – den senere premierminister, der dengang var løjtnant – kom Søren Nielsen i berøring med under Boerkrigen og mange andre, bl. a. også præsident Krüger.

Sydafrika bød på den tid den nyankomne mange job. Søren Nielsen tog dem i den rækkefølge, de kom: formand for en sporkolonne ved jernbaneanlæg, maler, sporvognskonduktør, fabrikant af hængekøjer, der blev solgt til engelske officerer, og polititjant, idet de neutrale enten måtte forlade landet eller gøre polititjeneste.

Søren Nielsen var korporal i korpset, da han blev afskediget i 1902, da Boerkrigen ophørte, og korpset blev opløst. Nu opnåede Søren Nielsen en stilling, som han varetog i 15 år, nemlig inspektør ved minerne hos det store selskab „Eastran Proprietaire Mines“. Han var medstifter af „Den skandinaviske Klub“ i Prætoria, og i mange år var han klubbens sekretær.

Brødrene Reels købmandsforretning og lystøberi (1869).

I 1920 vendte Søren Nielsen hjem til Danmark, hvor han holdt nogle foredrag om sit ophold hos boerne, også i radioen: „Diamantgravning i Sydafrika“.

Jeg har gravet guld – sagde han – og har dog aldrig selv samlet noget, men mit liv har haft indhold nok. Det er en dejlig stor, broget billedbog at blade i, og jeg har oplevet mere end de fleste. Om sine oplevelser har han skrevet i Berlingske Tidende i 1932:

„ – Det var i december en måneklar nat, at jeg med skarpladt revolver i hånden gennemsøgte Pretorias gader for at finde Winston Churchill og bringe ham tilbage – død eller levende – det var en ordre, og det gjaldt en dusør på 25 pund sterling.

Jeg var kommet til Pretoria fra det nordlige Transvaal, hvor jeg havde haft arbejde ved jernbanen. Krigen mellem boerne og englænderne var netop brudt ud. Årstallet var altså 1899, og den satte næsten alt arbejde i stå, fordi forsvaret krævede mandskab. Efterhånden måtte også ordenspolitiets styrke afgå til fronten, og den afløstes af gamle mænd og udlændinge.

Jeg fik plads som vicevært i et hus. Det gav mig fri bolig og til livets ophold for min kone og mig. Selv tjente jeg ved at indtræde i boernes polititjeneste som stedfortræder for ældre boerborgere, der havde råd til at betale for selv at blive fri. Samtidig skulle jeg besørge min egen pligtjeneste; det var om natten, og det var gratis arbejde. De udlændinge, der vægrede sig ved at overtage dette arbejde, måtte forlade landet.

Jeg var efter 14 dages arbejde som menig avanceret til politikorporal, og det blev min opgave at søge efter den forsvundne Churchill med revolver og lygte, fulgt af min afdeling, indenfor et bestemt distrikt af hovedstaden.

Churchill var blevet taget til fange. Han var korrespondent for det engelske „Morningpost“ og var med i et troppetog, som blev standset af boerne, og tropperne blev tvunget til overgivelse på et sted, der kaldtes Antilopesletten. Jeg kan huske, at jeg undrede mig over, at man sådan uden videre tog en journalist til fange, men forklaringen var den, at den unge mand – han var den gang 25 år – havde opholdt sig på lokomotivet, den gang boerne angreb toget, og han havde været i besiddelse af våben og ammunition. Men det hensyn viste man ham, at han regnedes for at være af officersrang, og man anbragte ham sammen med de andre officerer på „Modelshool“ i Pretoria. De havde det helt standsmæssigt og spillede tennis om formiddagen og sad på verandaen og røg cigaretter om eftermiddagen. En boer-officer var attacheret dem for at gøre dem opvartning. Men naturligvis var skolen under bevogtning af byens politi, som jeg tillige med andre udlændinge var udskrevet til. En aften, da jeg kom op på politistationen faldt mit blik på et opslag om, at en af de engelske fanger var undsluppet, og at der var udsat 25 pund sterling for hans pågribelse enten død eller levende. Der stod endvidere, at hans navn var Churchill, og at han sandsynligvis var forklædt som dame. Jeg fik min instruks og mine folk, og vi gik så i gang med eftersøgningen. Ordren lød på, at enhver lukket vogn skulle standses og dens personer legitimere sig, og hvis nogen satte sig til modværge, skulle vi straks skyde hesten.

Det var stille og fint vejr. Månen kom op over bjergene og sendte sit følsomme lys sammen med bjergflodens rislende, klare vand ned over byen. Næsten ingen færdedes på gaden, og man hørte ikke andre lyde end flodvandets klukkende løb gennem de stensatte åbne ledninger mellem de lave huse.

Jeg standsede naturligvis efter ordren alle vogne på gaden, men der var iøvrigt kun få, der var ude af køre. Jeg havde desværre det uheld også at standse politidirektørens vogn. Han blev knusende gal, og det hjalp ikke, at jeg forklarede ham, at jeg handlede efter hans egen ordre. Det gjorde ham ikke blidere, og dagen efter indgav han klage over mig.

Vi søgte og søgte, men vi fandt ikke Churchill. Han var nået hen til en kulvognsbane, og det lykkedes for ham at entre op i en af vognene, der førte til Lorenzo Marquis, der tilhørte portugisisk østafrika,

hvorfra han med skib sejlede til England. Han vendte dog snart tilbage igen. Da morgenen gryede, blev jeg og mit hold afløst. Naturligvis var vi skuffet over ikke at have nået noget resultat, men det var alligevel med en noget beroliget samvittighed, at jeg pillede den lidt tunge patron ud af revolveren, som jeg afleverede sammen med armbindet til min afløser.

I bogen „From my early life“ fortæller Churchill om sin flugt bl. a., at han havde aftalt med nogle af de unge officerer, at de skulle forsøge at flygte en nat. Han kravlede ud af et vindue og kom over en mur ind i en have. Her ventede han på sine kammerater, men da der ikke kom nogen af dem, blev han noget betænkelig og ville vende tilbage til fangenskabets, men vagterne var blevet urolige, og så turde han ikke vende om, men fortsatte gennem byen, uden at der var nogen, der tog notits af ham. Han var klar over, at han kunne risikere livet, hvis han blev opdaget af politi eller militær. Han kom dog ud af byen, og da det var stjerneklart, fik han øje på stjernebilledet Orions Bælte – og han besluttede at gå i denne retning for ikke at komme til at løbe rundt. Han nåede så kulbanen mod øst, og det lykkedes ham at komme op i en tom vogn, hvor der lå nogle sække, han kunne gemme sig i. En dags tid senere blev han imidlertid både sulten og tørstig og besluttede sig til at springe af toget. Der lå en ejendom i nærheden, og der gik han ind. Heldigvis var det englændere han traf på, og de hjalp ham så videre til Lorenzo Marquis“.

Søren Nielsen viste initiativ og fremsyn, og i hans stoute natur bankede et varmt hjerte for de små i samfundet, børn eller fattige gamle. Det viste sig også, da han fik ideen til „Provinsbørns ferieophold i København“, en institution som blev stiftet 19.9.1895. Omtrent samtidig oprettedes „Komiteen for Skolebørns Feriebesøg i København“, men de to institutioner med samme formål blev sammensluttede i maj 1898 under navnet „Foreningen til Provinsbørns Ferieophold i København“. Bestyrelsen blev udvidet til 14 medlemmer, og skoleinspektør Ingvor Bondesen blev valgt som formand. Han er i denne forbindelse blevet nævnt som foreningens stifter.

Sagfører Søren Nielsen skrev imidlertid til mig 30.5.1938:

Hvert år ved denne tid bringer bladene meddelelse om, at foreningen for „Provinsbørns Ferieophold i København“ påbegynder sæsonen. Jeg har flere gange læst i bladene, at skoleinspektør og forfatter Ingvor Bondesen står nævnt som stifter af ovennævnte forening, yderligere læste jeg om, at der på foreningens stiftelsesdag sidste år blev lagt en krans på „Stifterens grav“.

Skoleinspektør Bondesen har imidlertid *ikke* stiftet ovennævnte forening, men

derimod „komiteen“, hvilket klart fremgår af vedlagte festskrift. Efter at foreningen og „komiteen“ en tid havde virket parallelt med hinanden, blev foreningen og komiteen sammensmeltet, således at nogle af komiteens medlemmer indtrådte som bestyrelsesmedlemmer i foreningen, og komiteen opløstes. – Det er således forkert, at skoleinspektør Bondesen hædres som sådan. Forøvrigt kan jeg henvise til pastor Gottschalk-Hansen, som afløste mig som formand for foreningen. –

Det er altså *mig*, der har stiftet foreningen. Da De tidligere har givet mig en venlig omtale i Ballerup avis, bedes De tage Dem af denne sag. Efter de oplysninger jeg har givet Dem og andre, står jeg jo ellers som den, der har tillagt mig en ufortjent ære ved urigtige opgivelser, hvilket jo hverken De eller jeg er tjent med. Da jeg er ude af stand til at skrive, har jeg fået en ven til at sende Dem disse linier.

Med venlig hilsen til Dem og familie,

Deres hengivne
Søren Nielsen

p.s. Jeg har et par småting af historiske interesse angående Ballerup, som jeg vil sende Dem senere.

S. N.“

I 1969 ophørte foreningen at virke udadtil. Foreningens ejendom, Strandvejen 93, blev solgt til Københavns kommune. Institutionen fraskrev sig dermed muligheden for at huse provinsbørn, men tiden var løbet fra dette formål. Institutionen i hvis bestyrelse jeg har siddet 1953–1971 – yder fremtidig støtte til provinsbørns ferierejser og til handicappede børns ferieophold.

Omkring 1895–96 startede han „Landet“, et upolitisk blad for Københavns amt. I „Landet“ belyses forholdene i den lille landsby på den tid, da den er ved at udvikle sig til en stationsby. Her er landsbyens „Ønskeseddel“:

„Ballerups Forskønnelse og Udvidelse“.

„Hvis Grøfterne kunde blive lukkede,

Hvis Sprøjtehuset forsvandt fra sin nuværende Plads,

Hvis Kirkegaarden kunde faa en Brønd,

Hvis Gadekærene blev fyldt, Gadeposte i Stedet,

Hvis Byens og Markens Folk vilde lade hele deres Handel blive i Byen,

Hvis den gamle Sygeforening blev anerkendt og forenet med den anden,

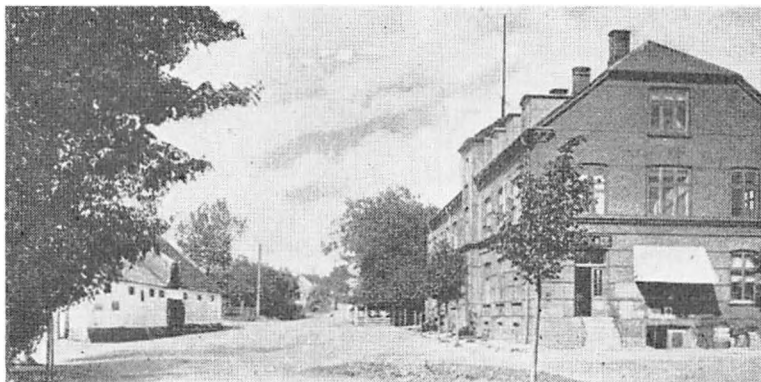
Hvis Ballerup fik en ny Almueskole,

Hvis Ballerup faar Vandværk,

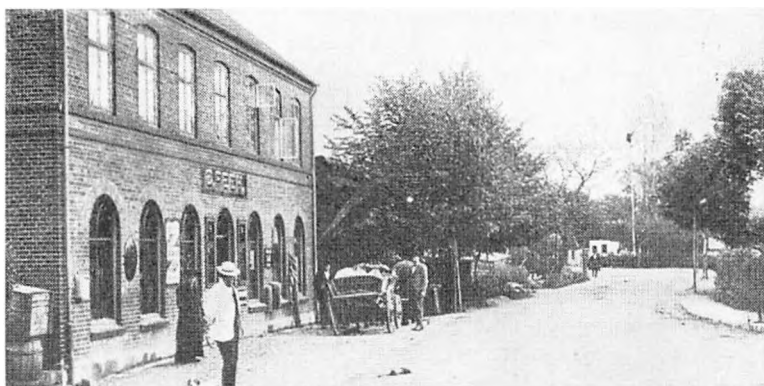
Hvis Ballerup faar Gasværk,

Hvis Butikkerne lukkede blot de fire første Aftener om Ugen Kl. 8.

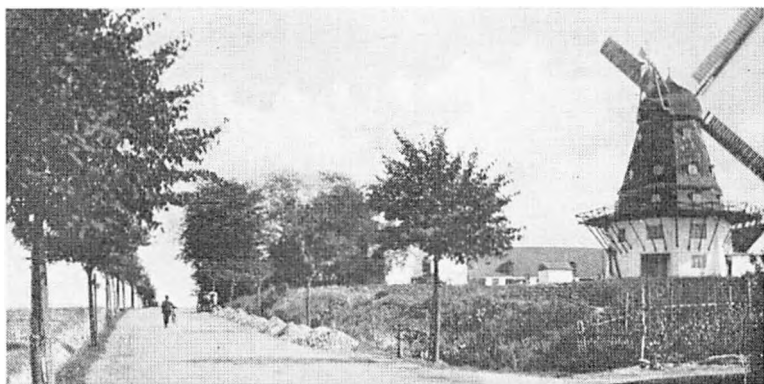
Hvis Ballerup Jernbanestation kunde faa flere daglige Særtog,

*Frederikssundsvejen ved Ballerup kro.
Rejsestalden brændte 1914.*

*Frederikssundsvejen.
C. Reehs ejendom for udvidelsen.*

*Frederikssundsvejen.
Mollen brændte 29. april 1915.*

Hvis Ballerup fik flere Postkasser,
Hvis alle Byens Straatage vilde forsvinde og blive afløst med brandfri
Tage,
Hvis alle disse Ting kunde naas, vilde Ballerup blive et Paradis!"

Bladet kostede Søren Nielsen penge, og det døde til sidst af annonce-sorger. Ideen var rigtig, men den kom for tidlig. Aviser var ikke særlig udbredte dengang; der var i byen kun en 7–8 abonnemeter på „Lyngbyavisen“, bl. a. „gamle Reeh“, og de handlende var ikke indstillet på annoncer, de var bange for, at kunderne skulle spørge, om det nu gik så dårligt med ham, så han var nødt til at avertere –!

I slutningen af århundredet blev der ikke holdt sommerfest i Ballerup, men beboerne deltog i de fester, der blev arrangeret af „Værløse Sygeforening“ ved „Ønskebøgen“. Sagfører Nielsen tog initiativet til den første sommerfest i Ballerup i 1894, og han holdt indvielsestalen fra kroens balkon. Festen blev arrangeret af Sygeforeningen, Skytteforeningen, Sygekassen og Haandværkerforeningen, og de 4 foreninger delte – som i nogle følgende år – overskuddet. Det var en demokratisk fest, og man bør kende og erindre de politiske skillelinier – Ballerup havde endnu to blå gendarmer som erindring om provisorietiden – for at forstå betydningen af denne indsats.

Også efter 1921, da Søren Nielsen vendte tilbage og bosatte sig i Ballerup, interesserede han sig levende for sin fødeby. Haandværker- og Borgerforeningen indvalgte ham i flere udvalg, og i 1922 indstiftede han „Kioskløbet“ – et cykelløb gennem omegnens byer – der bestod i mange år. Så sent som i 1934 deltog han i komiteens arbejde.

Det skal ikke glemmes, at Søren Nielsen fremkom med ideen til og medvirkede til oprettelsen af det første alderdomshjem i Ballerup.

Søren Nielsen døde 20.10.1939, 71 år gammel. Han havde efter 1921 været indehaver af „Kiosken“ på Stationsvej. Den afhændede han 5.4.1925 til fhv. forpagter Carl Vestergaard, og de sidste år tilbragte han i et hvilehjem på Søndre Fasanvej. Her var han omgivet af talrige erindringer fra sit Afrika-ophold. Det var hans livs oplevelse, og det vendte han atter og atter tilbage til. Men jeg fik de gange, jeg besøgte ham her, alligevel indtrykket af, at han følte sig ensom, selvom han bevarede sit smil, sit store smil.

Zulukafferne kaldte Søren Nielsen for „Maslæga“ – „den smilende“.

De, der kendte ham, kendte også hans smil – det var byens største – og forstod, at han ved sit initiativ og ved sin indsats var med til at

skabe smil og glæde hos mange. Den største glæde, sagde han ofte, er at glæde andre.

Axel H. Pedersen, „Søren Nielsen“, Ballerup-Maaløv Avis 30.1.1935. Nekrolog i Ekstrabladet 23.10.1939. I „Berlingske Tidende“ 4.12.1932 har han fortalt om mødet med Winston Churchill, S. Pødenphant, Ballerup-Måløv Avis 1.10.1964.

Om dagvognsforbindelsen se Arne Sundbo, Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie (1931) II s. 20 og Axel H. Pedersen, C. Reeh A/S 1867–10.5.–1967 (1967) s. 6, Knud Gormsen, Dagvognen, Ballerup og Omegns Museumsforening, årshæfte nr. 2, 1947, s. 13.

Om „Slaget i Ballerup“, se Axel H. Pedersen, To politiske Møder (1924) s. 16–31.

P. A. Feldhusen, Foreningen til Provinsbørns Ferieophold i København. Et Tilbageblik over 50 Aars virksomhed (1945) s. 11–12.

GAMLE BY

Tilegnet landsretssagfører Axel H. Pedersen.

Gamle by, vel jeg ved, mange vil dig forsmå,
dog jeg elsker de stråttækte hytter,
dine krogede veje og bøndernes vrå,
som så smukt land og by sammenknytter.
Skøn er vinterens tid,
snøen ligger så hvid,
breder lunt sine tæpper og puder,
Skøn er aftenens fred,
og når sol ringes ned,
falder solglød på tage og ruder.
∴ Snart vil stjernernes hær
og en fuldmånes skær
atter lyse, forskønne påny
gamle by ∴

Gamle by, jeg har grædt, jeg har leet i din favn.
Mange minder du gav mig i øje.
Jeg har levet med dig gennem lyst, gennem savn,
her som dreng har jeg nydt mine lege.
Jeg har jublet din pris
på dit gadekærs is,
trådt en dans på din tjærede gade.
Du var dejlig i fest,
men i efterårsblæst
når de faldt, dine blomster og blade,
∴ og du rysted' din dragt,
den med farvernes pragt,
var du frisk, var du frejdig påny
gamle by ∴

Gamle by, jeg er med dine bysbørn på hat,
ja, jeg kender dem alle til hobe;
jeg er dus med de fleste og kender jo glat
så omtrent en og hvers garderobe.
På din kro er jeg gæst,
når der kaldes til fest
selv i tiderne mørke og trange.
Rundt på veje og stier
har jeg sværmet med pi'er
sommernætterne lyse og lange.
∴ Og fra bakkernes top
så vi solen stå op
og dens stråler forgyldte påny
gamle by ∴

Gamle by, du som skænker mig hygge og ly,
og din landlige ro som en gave.
Du som bringer mig hvilen hver aften påny
og i ly af mit hus og min have.
Jeg vil hejse mit flag
i den vårfriske dag,
det skal vaje for Danmark og freden.
Hos din kirke er gemt,
gemt i klokkernes klemte
mine minder om sorgen og glæden.
∴ Som i tiderne før
går vi ind ad din dør,
når vi trænger til trøsten påny
gamle by ∴

Fra Ballerup-revuen (1946)

Sofus Dahl

AXEL H. PEDERSEN

- 1924: Bidrag til Ballerup-Maaløv Historie. To politiske Møder. (35 s.)
- 1925: Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening 1885-11. Aug. - 1925. Et Jubilæumsskrift (34 s.)
- 1928: Sanct Jacobs Kirke i Ballerup. Bidrag til dens Historie. „Fra Københavns Amt“ 1928 s. 363-72. Også som særtryk.
- 1935: 50 Aar. 1885-11. Aug. - 1935. Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening. Et Jubilæumsskrift (61 s.)
- 1945: Af Ballerup-Maaløv Historie. (144 s.)
- 1945: Ballerup og Omegns Haandværker- og Borgerforening ved 60-Aars Jubilæet 11. August 1945 (24 s.) (sammen med Knud Gormsen)
- 1964: Birkedommere og birkeskrivere ved birketinget i Ballerup 1683-1803. Årshefte 1964 for Ballerup historiske Forening. (s. 1-19)
- 1967: C. Reeh A/S. 1867-10. Maj - 1967 (33 s.)
- 1968: Birketing i Gl. Kjøbenhavns Amt 1521-1965 (400 s.)
- 1973: Af Ballerup-Maaløv Historie. 2. reviderede udg.